

Владимир Ардалић

БУКОВИЦА

Народни живот и обичаји

БЕНКОВАЧКИ МАГАЗИН
Број 2, децембар 1994.

Издавач:

Српско културно друштво "Зора", подбор Бенковац

Редакција: Милан Драча, Милорад Граовац, Светозар Борак, Ратомир Иваниш,
Ненад Косовић, Зоран Лакић, Угљеша Малбаша, Милорад Савић, Љубомир
Димитров.

Овај број је приредио: Ненад Косовић

У оквиру "Пројекта Растко - Библиотеке српске културе на Интернету" марта 1999.
приредили и објавили: Зоран Стефановић и Михаило Стефановић

Садржај:

ПРВИ ДИО

ГОДИШЊИ ОБИЧАЈИ

Домаћи (кућни) обичаји код светковања

Јавни обичаји код светковања

ДРУГИ ДИО

ГОДИШЊИ ОБИЧАЈИ

ВИЛЕ И ВЈЕШТИЦЕ

ВУКОДЛАК

МАЉАК ИЛИ МАЧИЋ

ОРКО

МОРА

ВУК

БАСМЕ

Рјечник мало познатих ријечи и израза

Библиографија радова од којих се састоји ова књига

Биљешка о писцу

БИЉЕШКА О ПИСЦУ

Пјесник, приповједач и етнолог.

Рођен 9. новембра 1857. у Ђеврскама (Далмација) гдје је завршио основну школу. Отац Гајо, православни свештеник дао му је прве упуте у народни живот и обичаје. Радио је као службеник финансијске контроле и сабирао археолошке споменике. Под његовом контролом вршена су ископавања у околини Брибира. Послије 1896. проучава народне обичаје свога завичаја и радове објављује у *Зборнику за народни живот и обичаје јужних Словена*. За вријеме првог свјетског рата (1914) био је као велеиздајник неколико мјесеци у затвору. У задарском *Народном листу* објављивао пјесме, цртице и репортаже. Умро је у Ђеврскама 25. новембра 1920.

Објавио је ова дјела: *Буковица, Народни живот и обичаји* (1899, 1900. и 1902); *Народне приповијетке* (Ђеврске у Далмацији 1905); *Вук, Народно причање у Буковици* (1906); *Обитељ у Буковици* (Цртице из народног приватног права) (1906); *Вукодлак* (1908); *Народне приповијетке из Буковице у Далмацији* (1908); *Приватно право у Далмацији* (1910); *Мањи приноси из Буковице у Далмацији* (1912); *Басме* (1912); *Урис и упис* (двје басне 1914); *Народне приповијетке, Пјесме у колу* (1914); *Годишњи обичаји* (1915); *Виле и вјештице* (1917); *Наизред* (1918); *Наше сусједи* (1924); *Орко* (1924); *Пусте жеље* (1928); *Мора* (1928); *Варалице* (1935).

Богата дијалекатска грађа налази се у текстовима Владимира Ардалића па је то једна од главнијих вриједности ових текстова. Павле Ивић у свом раду "О пореклу јекавског говора у бенковачком крају" каже ово: "Разматрања у овом прилогу темељиће се на подацима из поменутих дијалектолошких радова и на близу две хиљаде примера ексцерпираних из Ардалићевих текстова. Језик тих текстова врло је неједнак, у зависности од слабијег или јачег уношења елемената књижевног језика." (Цитирано према рукопису.)

Јасно је да су текстови Владимира Ардалића незаобилазни у дијалектолошким, етнолошким и фолклористичким истраживањима.

Станко Кораћ

ГОДИШЊИ ОБИЧАЈИ

Домаћи (кућни) обичаји код светковања

Светковање појединих породица. *Крсница по свецу.* У нашој Буковици, па и низ Равни Котар, не светкује нико оног дана, кад се родио, нити вештује т. ј. светкује оног свеца имењака, кад треви коме доћи. У прва времена, а и сад у њеког имала (богата), кад треви доћи светац, ком је име ка' и њему, шутрадан наранџије или ти докоњаци слаптају се око њег. Не веле му ни пет ни шест, него ћап да ће га као вјешати главу доље ноге горе, говорећи му: "Плаћај оли дај ракију! Знаш ти, што ти је данас!" Шалећи се онговори тима: "Окан'те се, људи, кои вам је враг. Не знам ја за ништо". А они све то више дрпе га, подижу у арију, а један трче му жени: "Дај, старјешница, уже, да ти објесимо ђувегију. Данас ти знаш, што му је: оли га откупљуј". Није куд дамо, дође она итијем рече: "Мир свак себи, све прошће ка' и остало коље". Онда они знаду, која 'е ура, пуште га, а ње ето ће носи ракију, бајама, смокава сувије, па и ћуктера. Тако уз те, што то изгоне, окваси се ракијом старјешина и старјешница и онда свак себи ка' баба и Бог.

Кад дође тако и старјешници крсница по свецу, а они, што највише у њи про године раде, што су им више прождрили пару и знаду им за вај, одма чим сване, ето ј' па се облентају и око старјешнице, да ће је објесити, па ћапају је обарски, да ће је стрмоглав. Брани се она што море кроз смиј, док год старјешина не обета ракију, и с тијем је откупи ка' и она њега. То се изгони од оног, ко има прћије доста, а док је виница у сваког била, догађало се то мал' да не и у свакој богатијој кући тије наранџија, што им реку: било иј је и биће иј вабијек, па ако зањуше, да је ступолила (сакрила) која старјешница ракије, да кућани не знаду, па кад јој крсница дође, ето ти иј, чим сване, па ћап око ње ка' и око оне, која има свега, да ће је вјешати. А она ти се лијепо окоси на њи, па ће им: "Нос' вас враг од мене, докоњаци. Ко би вама потребу из дроба ишћера'? Ће је у мене ракија? Лако је давати неви Јоки, она има. Ко има масла, и муда маже, а ко нема, не мере ни грла". Тако им одрапи, они онда виде, да ту нема користи, преврну говор о другој којој, па овда ми је пут, ђувегија те одма почме приговарати: "А да они не знаду, да ти немаш ђе ракије, не би је питали." Куне се она и тропа: ђувегијане вјерује: кад најкашње види она, да му не може слагати, јер је он засмије, па онда отме се ма и њој смијати. Кад он види, да се она кекеће, онда је већ сигур за ракију. И није куд камо: изнесе је, а он ала да се чурута. Кад одане, рече: "Јо, јо, евалаонијем, што казаше за ракију". А она ће: "Би рек да сам ја за другог кога штедила, ево сам јадница донијела од матере, нек се нађе - не дај, Боже, - болести, ол да треви приетель доћи, од кога обрез гори". Онда

ће он: "Па ку'ш бољега приетеља од мене, еја не знам, да би 'ваког нашла у сва чет'ри краја свијета?" Она ће: "Али од тебе не гори обреза ка' од другог". Он ће: "Горијо, не горијо, дај ти мени да опе' шмркнем". Даде му она, а он се натегну, док год му сузе не тргоше.

Овога и оваког обичаја још има у по ђекојој кући, да се изгони ракија, за коју се не зна.

Крсно име. У нас у Буковици и ђе год има православља, сваки своје крсно име слави и држи од пантивијека па до данас. Осим нас православније ма и католици то држе. Они реку своје крсном имену **вешта** или **вештовање**, па про године пуно тије они вешта држе, на којима дочекују приетеље и знанце (званице или госте); ка' на пр. осим Божића они сви вештују Свисвете, на које им наши православни пити иду. Осим тога сваки држи по на башка своје крсно име, не крсно име по свом рођеном имену, него га слави по кутњом племенука' су му га и стари славили, као Ивању, Стипању, Три Краља, св. Николу, св. Мартину с тиквом и т. д. То су све крсна имена или вештовање. Кад је ђе црква у ком селу, па треви бити сајам, т. ј. имендан тој цркви, и онда све то село вештује, да буде печена и варена. Ваља да се свак за то провиђа исто ка' и за Божић, јер није куд камо, боље да нестане села него у њем адета. Православни кад се зову, да иду у овије на пиће, реку едни другом: "Ајмо ћерати буњевачке Свисвете оли Мратињу" и т. д., а ови опет реку: "Ајмо Ркаћима набијати огњиште.". И тако едни с другим јеглендишу, кад имаду око шта; а највише едни у другије иду ћерати ћеип, кад роди вино, па макар било и најмање село. И ако је мало село, у њем стои свак весело.

Наш Буковичанац прије на толико мјесеци рани крмећу печеницу за крсно име, а у свом буку (крду) од блага забиљежи башка, што ће клати, приправи дрва, самеле жита, у град иде по свијећу воштену и тамјен и остале све ствари, што му гиљају. Свијећу не ће он да крије, кад је купи, него је носи у руци. Које буду од талијера (2 виорина), заједно што је носи, ш њом се поноси, а друго, да му се не би прекршила, ако је у кар метне оли на папирче у антрешаљ (озго на натоварено кад је, па свр самара). Он то за удес држи, ако пребјену донесе, па је запали на сопри.

Пред крсно име на дан на два кољу мушкићи благо, шуре крмећу печеницу (неки је ошури врућом водом а неки опали букавцом, и тако веле, да је слађа ести). Свако благо, па било Божићу оли крсном имену кад кољу, окрену му главу истоку, па онда ножем под врат. Док они деру и кољу, женске се врте на сав ма, кувају круве и сомуне за попа, бергају дробове, стружу зјеле и букаре, перу столове, ђе ће се ести, уздижу по кући и чисте, јер се свака нада своје рођаку, па се врте и окрећу, да не даду собом диванити. Не би тако сустале, па да је сваки боговетни дан крсно име на прагу. Та њева преша и радња, како реко, све је на дан на два прије года, а увочи њега мало се што и спрема за ручак, нег за вечеру, кад ће званице доћи, спрема се, то јест само вари, а испекло се прије, али свака кућа дими тај сав дан пред год, да море свак познати, да се ту нешто спрема.

Ко служи св.Јована, св.Ђурђа, св. Николу и т.д., реку им **Јовањштаци**, **Ђурђевштаци**, **Никољштаци** и т. д. Како о ком кад год дође, 'нако и спрема се вечера. Зими за вечеру најбоље кури кисели купус и крметина осим осталог, али о св. Ђурђу за вечеру се вари месо врешко с сувом крметином; друп искрижају на ситно (што реку *курма*) те на вригу га сваре с манистром (пирничом). То се све припреми и чека готово, док не дођу приетељи. Један ми је из Боке Которске казивао, да у њи шаљу звати увочи крсног имена званице и приетеље, а у нас, ако си ти ишао пити њему, без да га зовеш, ето и њега теби. Ако тревн заболети оног, што је долазијо, ето на мјесто тога одма другог, и тако едан по едан, кад се све лијепо уноћа, прилазе кући приетељској, јер им се чини срамота зарана доћи, кои тревн да им не рече: "Ку' си подранијо на пиће? Зар си поша' вечеру им спрематн?" И тако они дођу на готово. Кућани већ знаду, ко ће им рупити, те га очекавају вечером. Таки, кои год дође, не ће одма да иде у кућу, него лупа на вратије у дебелн глас и зове:"Домаћинн!" Ако чују одма у кући, одазивљу му се: "Домака' се!" и: "Кои си ти?" Он каже: "Наши смо". "Ка' смо наши, ајде напријед!" Излете брже боље на сусрет, а женске највише, љубе се ш њиме, најприје с мушкијем уста и уста, и увате се по' руке, те се питају за здравље. Сад се с тијем еднијем закалају женске грлити и љубити и цигла колико иј је год у кући, па доша' приетељ о приетељица, најприје се од свега срца изљубе у уста. Ако се љуби мушко и женско, женско ће њега осим уста пољубити у чело, у оба обреза, у браду, ма баш по свој глави спријед, куд год море доспјети, а њу чоек не ће нег што, како реко, уста и уста. Кад се тревн женско и женско љубити, како год мушкића грле и љубе, тако оне једна другу цвркају и трацкају, да се едва отисну, пак онда ове из куће закалају увијеним гласом и танким ове питати: "Како сека Ђука, родо моја, како Стеванија, како тетка Марија, како приетељица Јока?", тако да испита за по села: како она, како ова, како јој дјеца, и т. д., те кое су дошле, едва ијмогу заруководати говором (т. ј. одговорити) на свако питање. И онда ти, кои су дошли, о мушко о женско, закалају вадити дарове: мушкић у торбаку понио јабука, те ту свакој женској даде по едну оли по двије. Која год прими, пољуби дар, па ш њим у њедра, јер јабука је велики дар, па било за цуру оли за жену оли за стару баку. Али бабамн се дарива крув бијели меки, јер оне немају зуба; цурамм се даривају осим великог дара јабуке и папрењаци (колачи тврди тријештини) или шупељаци; дјеци се дају бајамн и кумпјери, па ће коме и колач; одрасли ко год дар прими, макар кои, цвркне га, па га тури у њедра.

Кад су се даровн издијелили, а чим баш и дође пријетељ, одма га зову к ватри, ту му је мјесто у свака доба године. Тако начетају се око тије званица кућани, гледају у њи; још ако је кои добро ођевен под ајдучку, никад ока ш њега не скидају. Кад су се тако сви шћукали, кои има' је доћи, онда се меће вечера. Све те званице стое код ватре, док се не врже на сто манистра, старјешина се врти, носи и зове ести.Засјели су. Манистра је у дрвеније зјела; свак по жлицу, па: "Ала по њој", речестарјешина, "и ако ком што мањка, мјесто да зове, нек макне увом". Еду званице, што могу боље, још ако је кои из даљега пошао, па зову старјешину: "Оди к намн, биће ти ка'и намн". Говори он њимн: "Делате ви, дотећи ће и мени ја". И тако кад све под руку метне за доватити, сједе и он с краја стола, да се може лашње за што дигнути (а баш више је на ногамм нег сједи). - Иза курме ето меса лешога, па иза тога

крметина и купус, и онда месо печено од заоблице (овце или дебела овна). Крмећа се печеница не дира до шутра, јер држе за удес начимати је прије дана крсног имена. Тако едући кућани нукају и намичу пред приетелје да еду; одговарају им ови: "Оћемо, ја нућен ка и чашћен, а пред нами је, у јелу ни у кревету нема стида, од стидна нијесмо ни отпали, да је Бог". Старјешина букарком дае пити, колико ко оће и може. Чаше су и нагоница за шутра. Диван по диван, ако је топло, стоје за сопром у другој кући и бујуре о свему и свачему ка' докони, чили, сити и пјани. Пјана нева љубила ђевера, па јој нијесу замјерали, - тако и тијем да што кои и поклизне, све прошће ка' и остало коље. Ако ли је ледено, ето иј свију к ватри. Чим уђу на врата, све се женске дижу и намјештају им стоце од три ноге (од коије има шпорка загонетка: да што ми ти је да, три ти кура из пркна вире?) и тако око ватре посједају и букара пред њима пуна вина. Надмудривају се туте око ватре, загонећу, прстењакају, отпарују вацолетом смотанијем палице једно другом и толико игара и варалица замећу, о којима ће кашње бити на свом мјесту дуља ријеч.

Кад Влашићи буду насред неба и кад закалају пијевци први пјевати, онда ако званице закалају говорити: "Ајмо љегати", рећи ће и кућани "Ајмо"; ако ли свак мучи, не ће кућани ни регнути, бое се замјерке. И тако кад се сити из дивана отискују, већ зна се: чоек иде чоекком, кои је ожењен, момак момком, цура с цуром, а жене женами. Мушкићи понесу плоску ракије уза се, па об ноћ, кад се кои пробуди, свире, а и пред љегање даду јојпо репу добричак. Женске се вавијек стиде мушкије, па биле туђе о свое, да би рек нигда не пију ни вина ни ракије, али њев је враг башка, знаду се оне ижињати и провиђети добро, те некако изврте и за се за об ноћ, а и по ваздан оне ње однеклен шмркућу осим што им мушкићи, кад они пију, донесу. Тако кад су легли и маја ватру запреталаи крст машом на њој учинила, да се не би нечастиви почеша', заспу сви ка' и заклани, рчу, мога' би иј чути на бунар.

Нијесу право ни би рек заспали, кад свануло, чуе се граја женска и од дјече, пробуде се и ови синоћни набрајали, протежу се, про'ркују се, пљуцају, зову још с кревета: "Дај воде!" Носе им у букари, онда ће они: "Ко вина вечера, воде руча," па се је натегне до миле воље. И тако пита и други: "Дај и мени". Онда овај вели: "На ти је, нек нијесам ни ја сам," па онда маше се за ракију, која им је вржена на мети више главе у пенцеру; дижу се и облаче. Ако је зима и блато, цуре и младе однесу званицама обућу к ватри, остружу и осуше још с вечера, у јутру им носе сатрато и готово и тако се обују, умивају. Женске им полијевају и опе' ће к ватри сви. Кава се већ вари, онда старјешина иј закупи свију на таван (ако га има), ђе су и вечерали, ту се чека, док не дође кава и шкуделице и шта пију. Кад се све донијело, старјешина меће цукар и разлијева те намиче пред свакога. "Колача има, ко ће ломити, нек супа у каву; ако не ће, нек пољуби па остави", старјешина каже. Како долази едан по едан на каву, тако и "добро јутро" називљу едан другоме; веле, како је кои лега' на коју страну, да је на ону и освоано без да се је пробудио, и т. д. Срче се кава, ршћу колаче, па неки супају, а неки не ће нег је пију саму. У томе ето у повеликом суду ракије, на пијатије смокава, ћуктера, ораса и бајама, ка' о гозби. Ћурликају ракију, ршћу орасе и бајаме, ломе ћуктер, па еду и смокве, одма већ на ракији буде **долибаша**, и тај лијева и дае, ко није пијо. Долибаша мора, била ракија о вино, да туви, ко 'е пијо а ко није, да не би пресра' кога, (т. ј. прекорачијо га па

оста' тај жедан); он мора бити одговоран у велике за то, јер у долибаши све стои. Тако на ракији из јутра већ почму граити и лармати.

Коликају се на бајаме овако: Пред сваким тијем има рпица воћке, што с пијата преда њи старјешина метне, јер има иј, да су стидни неки с пијата оклен доклен испред људи машати се. И онда заграбе пуну шаку бајама, па ће едан другом: "По колико шинколико шинделија шиндесет, који носи сто и десет". Други му одговори: "По лијо". Онда онај, што је заколикно, пружи длан и томе брои: ако бајама има пет, седам оли девет, онда је лијо или дешпар; ако иј има чет'ри, шест или осам, онда је по тако а не по лијо, т. ј. пар. Кад тако едан другом испогађају оли не испогађају, дају се бајама, да неки остану на столу без иједног. Неки знаду свакипут погодити и однијети, некако загледају се у очи ономе, кои колика, па му знаду на носу, је ли крив о прав.⁽¹⁾ Кад тако однесу неки по оку бајама, саспе иј у торбак; коју шаку поврати му шалећи му се: "На ти, болан, не ћу те глобити". Али исто старјешина намакне пред званице друге. Тај, што је исколика', што не поврати, чи су били, разда женскијем и дјечи валећи се, да је добијо.

Долибаша чашицом од по кварта о час до час служи ракијом, а она јеглен отвори, да у све удари диван. Како отвара јеглен, тако и глад; није куд камо, старјешина донаша крув и пињуре, па од печеније заоблица ребра, главе и друге краеве. Долибаша ракијом вабијек обређива; старјешина рече: "Дедете, људи браћо и приетељи, што забац'те, да лашње ручак дочекате, па ћемо боље јеглендисати, ер сит оченаш врагу очи избија, а не ће гладан". Крсте се и почимљу ести. Неки, ко је научио склапати, склапи и про залобаја, а неки се положи па ни ријечи, него чешу месину на обе стране зуба, па ће им неки рећи: "Дедете и ви, људи, коју бац'те ја", а ови им одговоре: "Која овца блеи, губи залобаја".⁽²⁾ Долибаша ракијом једнако обређива, а званице еду; нема ту о вину још ни сањана. Кад и престану наредовати, ракија исто ода, бенаве неку с брда, неку с долине.

Али примиче се летурђија, ваља цркви ићи, ако је близо. Старјешина узме свијећу едну воштану осредњу и шенице пребрата ка' пирнич добру капу, што се зове к о љ и в о, то понесе са званицама у цркву. Ће ђак одговара летурђију попу, има повелика мједена тепсија ка' зјела, у Њу искрену шеницу свак и задију својесвијеће: колико је кршњака, он'лико капа шенице и свијећа воштаница. Чим почме летурђија оли на полак, запале свак своју у тој шеници свијећу, да гори тако намијењена своим мртвима. Кад се летурђија сврши, на те свијеће и шеницу (кољиво) долази поп с кађеницом у руци и чита молитву за мртвијем у покој и за род поља, оклен је та шеница. Али прије нег он почме свое, рече ђаку, да изрече три пута *сјати Боже, слава оцу, пресвјатаја троице и оченаш*. С тијем још час па готово, свијеће се потрну: која је изгорела, добро да је изгорела, а која није, остаје восак за цркву.⁽³⁾

Кад народ из цркве изађе, сваки старјешина дозивље свое званице, да иду кући, и сваки се дичи ту пред народом са своим званицама (још кои је лијепо ођевен). И тако упуте се кућама. Чим дођу, манистра се меће варити, а људи сједају за сто, долибаша опе' иј обреди ракијом. У томе и манистра сварена. Кад је све варено и

спремљено донешено на сопру, вали нешто, а то је поп, јер да је свега и да иј је триста, није л' поп ту, те нема ништа. Даклен поп не море се расјећи, па сваком приспјети на ручак, него одреди доћи оном, ко има што. И тако он дође, ког кућани ушпијају из далека, ђе се црни на парипу, а момак му на другом, на ком ће гонити, што ко буде дати. Залуду је манистра на столу и засјели приетељи: док поп не дође, кад иде, и не очата славу, не смије нико машати се за ништо, Изашли су пред попа кои од куће, и тако ето га једва међу људе, називље им: "Помоз Бог, јунаци!" - "Бог помога', оче!" Јагме се неки љубити га у руку (то је обичај од старине), чине му мјесто, ђе ће сјести, али попи није до сиђања, јер она има пуно кршњака опремити, па нема докад, него пита, да донесу ватре на маши (ожегу, што ватру прећу). Брже боље носе, а старјешина гологлав жеже свијећу од талијера, која је задјевена усред крува шенична оли јечмена насред стола, кои се зове **крсна чесница**. За удес старјешина држи, ако му се свијећа одма не ужеже, него треба кресати шуверине пуно. Кад је запалијо, сви око стола стое гологлави. Онда поп метне на машину с ватром тамјена старјешинина, узме у руку те на мјесто кађенице три пута око свијеће на сопри пронесе на глас говорећи: *слава оцу, свјати Боже* три пута, *пресвјатаја троице, оченаш*. Затим онда поја из литра тропар и кондак светитељев. Кад се год крсти, он тад и ти сви око стола томе реку: *слава*. (А и без попа ђаци иду у славе). Кад је поп свршијо *славу*, онда опе' теке машом прокади, тамјен дими, а званице рукама све нагоне диме себи у уста (јер тамјен се брои свет). Преда поп машину старјешини, а старјешина коме кућанину, да остале куће прокади. Опе' поп очата *слава оцу* и *оченаш* те узме пуну чашу вина, која чека испод свијеће на круву, па наздрави старјешини (али у попова обично кратке су здравице, јер немају докад набрајати оли не ће да се понизују, јер то је за њи ниско). Која томе попу, ђе је доша', здравица је овака: "Здрав, домаћине, за славу Бога и св. Ђурђа (оли кога му драго свеца). Да би га славијо много љета и година; да би дочекивао своје приетеље у здрављу и весељу; да би те здрава оставили, кад од тебе пошли, а код свое куће све здраво нашли". И онда поп окуси зеру вина, па преда чашу старјешини, а он напије редом овако: "Здрав за славу Бога и св. Ђурђа!" Други му одговара: "Бог те услишио". И тако едном чашом гологлави ваља да се сви у кући обреде, с којом је поп оли ђак напијо, а сви још стое на ногама гологлави. Кад су се изредали сви чашом од славе, онда сједу, нука старјешина ести попа ка' и свију, али обично попови чим из цркве изађу, иду својој кући, па ручају, би рек да се владају по оној: сит оченаш врагу очи избија. Да тако ђе дођу ол што чалабркну ол не чалабркну, сад званице кивни у тој згоди попа, па би га рада опоити, те му одма почме долибаша наздрављати, јер је оној кући дика, у којој се поп опије. Али ако и осуче едну чашу, он не ће више, него се диже, па вели старјешини: што је попово, да је готово, оли неки реку на други начин као: река' је Јаков и Исак, да се попу напуни бисаг. У закону је, ако старјешина попа зовне својом вољом, а не да он сам по себи долази благословити му сто, да му има дати 20 крајцера.⁽⁴⁾

Кад поп оде и старјешина га спреми, званице већ поију манистру, онда се носи за њом вригана цигарица, за тијем варено месо, па кисели купус и крметина, онда иде печеница крмећа. У сваком весељу се и гозби познаје старији приатељ, па и више њи, пред кое се метну дрвени оли земљени пијати, на кое пред те метне по плеће печено бравије оли крмеће, пред неке метне за част осим осталог меса груде печене

бравије оли по главе с мозгом. То је све неко штимање по брције и старости, а осталијем већ ником не мањка свакојака меса по избор: овог оћу, овог не ћу. Букара стои насредстола пуна вина; пију, кои што море; нука старјешина, да еду, да не дангубе, да то ниједонешено, да се гледа у њ. Женскије на столу међу људије нема: оне су све код ватре дјецом, да не мањка ништа ни њима. Људи то и воле, да оне нијесу међу њима, јер они за столом диване о свачем, па и о којој шпоркој, за насмијати се, па пред женскијем и дјецом не слиши. А баш воле и оне, да су саме међу се, лашње им буди.

Најкашње долибаша пита старјешине, би ли са напили по капац, што ли би? Смије се старјешина, па вели: "Ја не кратим, а зашто је донешено ту, него да се пије?" Онда долибаша дочепа се обилате чаше, па завати из повећег суда нег је букара вина, па закала: "Куд ћу, камо ли ћу? Да би томе ол томе, биће коме жа', него здрав омене домене, с овом си ми здраво, другом весо, с трећом помога' те Бог, а четврта батела!" Тако долибаша једну за другом три посвири, пак се насмије и онда четврту бателу, коју је навијестијо, напије своје омене домене, и тај, кад је испије, не наздравља редом сваком ка' оне три, нег насукрст, ће се намане. Ко 'е нико не жели преда се, насукрст тај и напија, не били кога мимоишла оли се замрсијо рачун, па да ко остане прост од ње; али долибаша је мудар, па туви, ко пије, ко не пије. Најкашње кад су се изредали један другом напијајући, а долибаша зна, ко је пресрат (преко њега прешла чаша), па ће томе: "Амоде тија, на де је сукни!" Брани се тај, да је попијо, али лаже: није куд камо, салије је у се. Чуде се остали и смију се, па веле: "Томе се, људи, не може сакрити".

Послије те нагонице диван по диван до другог напитка, нагони старјешина и намиче, да еду. Не би се ни добра лула дувана запалила (т. ј. попалила), долибаша опе' напија, није више куд камо, не ће вино да се омиче, па га оклијевају некако пити, а њи два, кои знаду добро пјевати, па ће едан дебело, други танко контати овако:

Пи де, побро, твој је ред,
Слађе винце него мед.
Ко не мога' попити,
Не мога' се покрити
Ни себе ни жене
Нити дјеце ко' себе.

Ко оклијева мереле куреле чашом у руци, те мало по мало испија, мисли, да ће кога забашурити, па да ће је оставити, онда му запјевају:

Ко за дуго чашу држи,
Томе жена под нос прди.

Ако не море да пије, онда вели му долибаша: "Оли, брате, пи оли ајде између људи у женске". Опе' неки ту веле: "Ја би му га улијо за врат". Неки вели, да би у њедра. Има некије за не пити, чини винту, да је изашао на дво' пуштити воду, то управ

онда, кад се поћерају на чаше. Долибаша то добро туви, па дружини одма каже, да је тај и тај измуждијо се на дво', да не пије. Онда сви у глас "А зар ћемо ми за њ пити? Ули ти њему, што га је ишло од редау букару на башка, па кад дође, нек пије ка' свое". Кад су се искрасили и оквасили, старјешина вели: "Дела дете кои запјевајте, чоче, што 'е корист васдан пити, а не пјевати и не веселити дружине? Није вајде, што мора бити, то не мора проћи". Нагоне и нука едан другога: "Дела ти", онај опе': "Кушај ти"; неки вели: "Ајде ја ћемо и ти, ти напријед, ја ћу страг". (Они, који гони танко, први је, кои дебље, стражњи). Па се та два закалају про'ркивати и пљуцати прије нег почму. Кад опучили, не могу сложити, једнако гоне оба. Остали одма замијерају, да не ваља; неки вели: тако; неки; овако, неки вели: "Ти, Ђуро, дигни, а ти, Јето, спушти". Тако зачаглане сви. Долибаша меће ред те лјева одма три чаше пуне, па иј меће на пијат. То намијени оном, ко продивани, кад се закала пјевати. То пјевање зове се *под пјанску*, на кое дођу онда за сто и женске званице те се ће збију при крају. Под пјанску пјевање није шпорко ни загојатно, него пуно миљка, оно се не брза, кад се пјева, него отеже грлом и споро а орзило (главно виче се). Пјевајући спомињу се све званице, па кад до кога дође, одма скине капу, док не изговори о њем оно, што је почо, и док му не рече пјевајући: "Метникапу на поштену главу", не ће је нико устакнути. За завршити пјесму смијом, та двоица баце се друговачије, и најкашње без да што контају, пјевају оба што игда могу и оћу један дебело, други танко, да све јечи, а чути се може на миљу пута. И с тијем сврше. Нијесу право ни умукли, а званице и сви кућани ћапају свак своју капу, па едан другом маше вичући: "Живијо, живијо, евала, евала Никола, Ђуро, Јето" и т. д. У пјевању кад се женске спомињу, кад капе немају да је скину, оне се онда дигну; док иј мити, опе' сједу, док год ти не сврше; кад сврше, оне оду међу женске, ће су и биле.

Опћено пјевање пјанско и отезање грлом јест овако:

Држи, кушо, да га запјевамо,
Ево има сто година дана,
Да га скупо запјевали њесмо.
Све пијемо, јер га не пјевамо.
Није ово вино украдено,
Нит је њега коза бара дала,
Ни својем рогом ускопала,
Нег мотика и плећа јуначка.
Плећи дале, плећи и попиле.
Простите нам, драга браћо наша,
Док би сваком пјесму припјевали,
Њесмо вама на крштењу били,
На крштењу нити на знамењу.
Старјешина од овога дома,
Ће си годер, Бог ти дао здравље,
Душмани ти под ногама били
Кано коњу све четири плоче
И двадесет и четири чавла.

Редом, браћо, едан до другога,
Бог помога' свије и еднога!
Куме Јово, до тебе ћу доћи,
До тебе ми свака срећа дошла,
И с тим другом уз кољено твое,
Двије главе, Бог вам дао здравље.
Побро Нико, моја мила дико,
Узгор главу, Бог те веселио.
Куме Ђуро, моја мудра главо,
Што си мрке поточио брке,
Штимала те браћа и дружина.
А мој Ђиро, моја десна руко,
Мило ми је погледати на те
Кано мајци на јединог сина.
Побро Јето, мој си свакојако
И с тим другом уз кољено твое,
Здраво били, рујно вино пили!
Остај с Богом, Бог те веселио!
Мој Глигорја, до тебе ћу доћи,
Метни капу на поштену главу.
Ој нетјаче, мое десно крило,
И ти ми се млађан оженио
Са гиздавом лијепом ђевојком,
Твој се ујак туге догодијо,
Ћако ти се, брацо, радовао,
Мајка ти се, рано, веселила.
Остај с Богом, мило јање мое!
ЖЖенске главе а јуначке мајке,
Мушке вам се уздржале главе,
Цуре вам се младе поудале
Под козару, ђе се врале море,
Ће но оре јаре и магаре,
Јаре море, магаре не море,
Јаре креће, а магаре не ће.
Ку' ћеш даље, од Бога нам здравље.
Простите нам, драга браћо наша,
Вами пјесма, нами чаша вина,
Да би она од барила била,
Попиће је браћа и дружина,
Макар била мува јол квасина,
Квасина би за срце ујела,
А од муве глава забољела,
Чаша правога глави љекарија.
Чуо јесам, а видио њесам,
Да ј' далеко гора Романија,
Помога' нас Кристос и Марија,

Да би иђе на страшноме суду,
Ће но суди светитељу Ћурђу,
А не суде јарци растригузи.
Ова пјесма не остала пуста,
А нами се осушише уста;
У роду вам не бијало слипца,
А ви наске напоите винца.
Сту, красуља, не боди телаца,
А шиб, куцо, не кољи штенаца,
Пмис, мацо, не једи дроблења,
Јер то бака зету оставила,
Да би њему брке намазала.

Послије овог пјевања поздравља један другог капами, а старјешина нука ести; али долибаша прије пјевачма дае пити, колико кои море без нагонице. И тако сви редом, кад су што поели (јер тије поједалица има пуно про дана, а пије се о час до час), онда почму едан другом наздрављати, али о крсном имену здравице су кратке (а на свадби пуно су дуље и смјешније). Од крсног имена кад се напија, овака је: "Здрав живијо, Бог те веселијо, вино пијо, здраво бијо! Куд год одијо, здраво одијо, још сретније кућидолазијо. Здрав, брате, у добри час. Куд год се скитали едан за другог питали. Здрав, брате, што ти не домака' ријечи, то Бог својом милости. За дравље нашег кућног старјешине, да би га Бог помога' на свакоме крају, на свакоме путу, куд год иша', да би га срећа пратила, свак му мога', а Бог му помога. За здравље онога јунака, коме он напије. Здрав, брате, ми с мјеста, а Бог на мјесто. Не била нам ова чаша прва ни посљедња, него сретна и честита, да би се више пута састали заедно и рујна винца понапилиза много љета а више година; здрав свадили се а не омразили се. Изгубили ти коњи плоче гонећ у Бодуле сир и масло и изгонећ вино и ракију, женећ момке а удајућ дјевојке". - Кад тај испије, долибаша налије, па да онеме, а он му вели: "Вала и евала теби итвоме напитку, и вала, руко, која си ми дала. Како ти, брате, напио, тако Бог услишао. Вала свима редом под овом гредом и именом под овим шљеменом. И здрав, Ћуро, у твоје здравље а у мое тело!" - И тако сви неко краће, неко дуље наздрављају и пију.⁽⁵⁾

Сав дан о крсном имену гори на столу у круву свијећа, а друга од уља (лућерна) о чавлу башка гори ноћ и дан намијењена мртвијем те куће. Кад живи славу имају, нек имаду и они свјетлост на ономе свијету, јер кажу, да је свијећа души око. О крсном имену појаве се просјаци: неки дођи, неки пођи, али ниједан се с врата не одгони баш никад, а те дане по готову. Изнесу му пити и јести, а и понијети што уза се.

Тако приетељи галамећи, пјевајући, мудрујући и т. д., у томе се пришкрба и мрак, те се носи вечера. Ако 'е зима, у првом је реду купус и крметина, а печенке има све и малој дјечи; је ли љето, онда је месо варено и курма; и кроз сву годину уцају пећи туке, ди лов кои спреме за промијенути јецак. Мало ко што и једе осим ручка: не да му вино. Кад су тако изнемогли више и дошло касно доба, онда старјешина трне свијећу, одреже скришку крува, налије чашу вина, скине капу и дигне се он и све

званице. Прекрсти се, па умочи крув у вино те надне се над свијећу, да кап пане. Чим пане свијећа, почме то мање миждити, то мање, то мање, док се не утрне. Ту скришку, с којем је трно крув, старјешина одма поије, а вино у чаши попије (у кое крув умакао) и онда још двије једну за другом попије. Тако треба да сви ураде; то се зове **чаше од свијеће**, кое мора да свака пије. Више те чаше убију, нег што се вас дан пило, и онда иду лијегати, јер су и на столу почели ркати. Званице иду оне, кое су с вечера дошле, и оне из јутра сваки својом родбином спавати, мушко мушким, женско женским. Плоска ракије више главе метне се, и тако заспу ка' заклани.

Шутрадан кад се дижу, одма питају, је ли се кои ождријебију, па да море узјати, кад пође кући. (То је рећи, да није кои бљувао). Није куд камо, за то прибадају и шале се о томе ждријепцу или ти сурцу. Ко га је ождријебију, нико не ће да каже, да је он. Ко ће рећи, да је курвин син? Има иј опе', да иј је срамотније допало, јер ждријебац се може утркмати (сакрити), а ко је посрно како оли запела му нога те пао, па одро чело, обрву, а највише на носу, то се догоди, па шутрадан кад дође за сто сјести, а то се види а пада у очи. Онда се закалају шалити и спрдати питајући га: "Што ти је то, пријане, било? Зар си летију у вјештице?" Тај би прегорију пуно, да то море како сакрити ка' они, што је ждријепца извалио, па женске посуле лугом и помеле. Бране се и од ждријепца, и тај, што је рог стека' на глави, онај вели, да му је наудило месо крмеће оли купус подгријават, за то да је бљувао; други, тај вели, да кад 'е ишао на дво' спорад себе об ноћ, да му је нешто запело између ногу оли да се убио о довратак; а они, кои су здрави устали, а држи иј мамурлук, у брк ће: "Богме, брате, лажете, вас је убију винко лозић". Други ће: "Није ни тако; њи је сапела госпа од обруча". У томе и кава дође. Неке видију сам, да не ће да пију, кои су устали мраморни од вина, ни каве ни ракије, него одма, чим из кревета, натегну се што игда могу цијела вина; кажу, да им је то једини лијек, да постану итри и лагани: ако закалају пити воду оли ракију и каву, да по вас дан дркћу.⁽⁶⁾

Они, кои се ождријебију и отарлича' се по мутрији (лицу) спријед, ти други дан крсног имена, за показ'ти се јунаци, подувате по реду бити долибаше, за да могу опоити оне, што се ш њима ћикају. И тако и буде, да трећи дан на поласку сви буду једнаци: оли се кои опе' ождријебију оли стекао рог оли мрамора, док год опе' не закалају сркати.

Тај трећи дан највише удари диван у њи и најпапетније пију, јер је вријеме од одласка и растанка, јер кажу: "Најмилијег госта три дана доста". И тај задњи дан не мањка га ником пити, али они међу се не ће да се нагоне, ако и оће старјешина, јер старјешини је посве мило, да му сезванице ошекендају (опију); па кад се још шутрадан закалају тужити на вино му, да је усовно (јако - пјано), тадај старјешина дебља и рече: "Оће, оће, ма капи валај нијесам улију у њ воде, нити сам од маста мјешине омућао". Још од кашње подне трећег тако дана почму се мањижати и врполити, да ће кући, а старјешина и сви остали: "Не још, не још, делате што поите, са' ћете ја". Устану, па сједу опе', јер како су с ноћи дошли, тако би рада да и оду, да њ нико не види, ће су били ни што су радили. Још ако су се теке оквасили, па да басрљају. Тако галамећи на измаку свега добра пришкрба се и мрак, а они од званица едан по едан закалају пљуцати у длане и ударе један о други говорећи:

"Ноћ ка' и синоћ". Крсте се, узимљу аљине свак своју; жале иј кућани велећи им: "Остан'те, ку' ћете сад под ноћ, шутра па подран'те". Женске и цигла прате иј и моле, да не иду. Ко ће пјан свијет уставити, да не иде, куд је одумијо? Кад виде, да није могуће, онда изнесе им дарове, да понесу од друге врсте, него што су донијели. Говоре женске, кад дају им: "На, красни Ђуро (оли Ђиро), подај ово секи Локи". Друга вели: "Подај неви Ђурђији и пољуби је за ме". И тако свака ће послати у оној мјери, што је и примила, а и оно што шаље, није купила ниједна, него им прије неко исто даровао, тако да један колач оли јабука преко десет ће руку и њедара проћи (јер се не смиче јабука, док год не изагњије сама, а камо ли колач и т.д.). Како су се изљубили, кад су дошли, тако исто и кад пођу. Старјешина букару пуну за њима на пушкарицу пута носи и нагони, да пију. Кад се већ растају, опе' се изнова љубе и један од другога опроштај питају, да није коекога не отијући увриједило бесједами, и онда: "Збогом, збогом!"

Чим се растану, а те званице мушке метну прст у уво, те ала да се пјева, сваки посе из свије рамена, и набраја и под'окива се. Кад дођу кући, одма иду лећи, и тако шутрадан до ручена доба ваљају се. Кад се дигну, питају иј кућани им, да није кои доја' на ждријепцу? Бране се, да није, али се кашње исто сазна, па им се за дуго ругају. Они, кои се отарлича' и стека' рог на пићу, не смије за дуго у свијет, док се рана на потаири, јер иј свијет кори, шта нијесу у главу пили вино, а не у дроб.

Оваки је обичај крсног имена у Буковици, што не може се каз'ти краће, а дуље би, јер о крсном имену валају и гањатају у плеће бравије (лопатицу оглодату и отрату без да има и зере меса), тако исто и у зечију погађају, јер ко год зеца убије, ономе је све суђено, што је год у плећу му записато (исто ка и у бравијему, које је у господара објањило се). Тако званице у голу кост (плеће) све могу погодити, што јест, што је било и што ће бити, а то све на длаку казаће без валинге. Тако у плећу се зна, оће ли ко у оном племену умријети: види се греб; оће ли се дијете родити мушко оли женско, ако ли ће мушко, с десне стране види се колијевка, ако ли ће женско, онда с лијеве; оће ли слама оли кућа изгорети, види се ватра; оће ли говече крепати, види се кожа; оће ли бити свадње и бијења, види се рана; оће ли бити крепа у благу; знаде се, је ли домаћин црквидужан, а је ли ком другом; зна се, јесу ли женске у кући зле оли добре; крепавају ли коњи одавно. Буковички народ боље у плеће вјерује, колико и у еванђеље, јер еванђеља вели да не разумије, а нико му га баш и не исказива, а у плеће се разумију исто ка' и суци у параграве, јер сваки сињал на плећу гласи за се ка' и параграв за се. Кад што о ком старјешини диване и претресају му аљине, одма реку: "Пушти га крају, та њега нема ни у божићнем плећу оли крсном". Крсно је име велико весеље код сваког тежака, ка' има неки одушак своје срцу, јер није се не ће приетељма поразговорити и један другог научити што тадај. Неки славе и по 4-5 дана.⁽⁷⁾

Коментари

Годишњи обичаји

1. Од овом коликању и шалању само је о крсном имену на ракији из јутра, а о **прстењању**, кое наличи на ово, то бива уз месојеђе (крневал), што ће бити описато на свом мјесту између осталије игара.
2. С тијем у кратко кажу, кад је метнуто преда њи ести, па се кои стави у предикање, а не еде, поију испред њега други, јер није пред сваког метнут пијат и на њ месо ка' у госпoде, него на колико дрвеније пијата великије натрпато меса ка' дрва, па ко ће се машати, нек се маша.
3. Што о крсније именије, што о трију задушница про године пане силни восак цркви, јер о задушница сљепачки се носе свијеће у цркву воштене све неки од пет виорина, кое намијени своим мртвима. Кад је донесе у цркву и гори од по летурђије сваком своја у руци, да би рек сва црква изгоре, колико пламенова има; и тако не изгори ниједне ни подланица, која је дебела. Кад сврши летурђија, потрну се свијеће и баце у кантун цркве. Прокаратури и поп то ваља да продаду, и тако највише цркве за таки восак добију новаца. Народ, кои је донио, намијено је своим мртвима; што није изгорело, остало је цркви, али исто за у покој умрлије и ту закопатије око цркве. Лањске године зидала се попу кућа са царске стране, шест иљада дао је гуверан, двије и по село, а шес стотина метне влада у договору попом на цркву. Свом томе новцу зна се, за што је потрошен, а оно шес стотина црквеније, шта је било намијењено у воску за мртве, па га претворили у новце, потрошено је за попу кундук (серњак) и за шталу, ђе му парип стои.
4. Они су то преокренули у цванцику (33 новчића). Љети кад се треву крсно коме име, оли зими св. Никола у посту божићном воле попови ту цванцику узети, јер љети не може месо ни крув да дура, а зими о Никољој што би му све дурало, кое му старјешина даде, пост је, па меса нема, зато воли цванцики. Други пак свеци зими кад дођу као Јовања, св. Стеван, трећи дан Божића и т. д., не ће поп да узме преписаније новаца, нег по обичају плеће, печено кое буде и крмеће, сомун крува, кои је за њ и укуват, и врч стари вина, што има близо двије литре, и то све старјешина дае попову момку на очи његове. Ка' вино уга му се подмакнути у букари слабије нег је на столу, за то попо мало кои да га не ће прије нег салије у мјешину, кушати, па ако су му припетали чесову ћурлику, он врати, па изгони друго. Колико он куша, да му не би подмакли друго, толико опе' да се зна равнати, ко му буде у напријед давати, какво ће му дати, боље оли горе. Мој покојни стриц није то ишћерава', а не би њему нико ни подмета' једно за друго, а не би ни односијо тије порештина потпуно, па ни другије оније ствари, кое се сад изгоне. Ето нешто је од попа, а нешто до попа; и тако на мјесто цванцике, кад је вријеме и кад се мрси, они ишчекулају, да све ваља до два виорина; па зато мом покојном стрицу сад веле, ђе тако није радијо, да је поп Ардала бијо будала.
5. Оно, што спомињу у пјанском пјевању: "Ђе ће судит светитељу Ђурђу, а не суде јарци растригузи" - "шпацко, штрицко, растрижењак, растригуз" реку сваком господину, кои носи растрижене аљине, јер су им се зазрели, од кад је свијета, а би рек и Бога, да им криво чине, па за то иј и спомињу. О крсном имену за сопром дојме се до свега, па окрену едан другог најкашње у шали надмудривати и варати у бесједа. О тој мудрости биће касније ријеч на свом мјесту. Како окрећу у сваке, тако кушају, ко 'е јунак сломити међу два прста кост од заприњача; бајаме туку на длану иза шаке; вилицу бравију међу два прста подижу, а не море нико; вино пију из чаше, да не метну носа у њу; цванцику сребрену међу у чашу, па је испу'ују паром, да сама излети ка' перушина; о вукодлације диване, вјештица, вилама, морама, о арку, а највише спомињу ајдуке и жале њ, јер док су они били, да је онда, веле, Бог иша' по земљи. Драчу и Кутлачу држе за свеце, а одма за њима неког Скору с Дубравица више Скрадина пе' шес' миља, бен да је бијо тај католик, али срчан, јер веле ришћани, да су сви Буњевци страшивији, те како је тај Скоро

- дочекао ван града за три миље пута суца Пелегрин, који је пошао у кароци са својом госпојом у шетњу. Судац тај имао је власт над ајдукма гонати иј и за њи плаћати, ко ће каз'ти, ђе су. Тако ти он њега ишчека насред тесте те ђап за узде коњма. Види кочијаш 'нако оборујата до грла, ко 'е он, мора стати, отвори Скоро кароцу, изагна суца, а жену му остави, па пита: "Кои си ти, господине?" Он му рече: "Ја сам судац Пелегрини". Вели му Скоро: "Добро, ако си ти судац у граду, ја сам ође; вади, што имаш". Није куд камо, извади му такнин с новцима, па мисли, да му је то доста. Рече Скоро: "Скидај релој и све, што имаш ти и госпоја ти на рукама". Није куд камо, скидоше и дадоше му све, а ту уз тесту ка' за дешпет неко донијо навилјак драче за заградити зид, а твој ти Скоро чини суца изути, па га наћера да драчу гази, па му рече: "Сад ајде с Богом. Кажу сваком, да сам ти то ја, ајдук Скоро урадијо. Да си право судијо и јадном сиромаку не радијо, што си радијо, не би ја сад то од тебе перијо". - У свакој правди, која се чини да је криво сућена, одма реку: "'нако би њима требало урадити ка' ајдук Скоро; да по драчи прочепају, онда би правије судили".
6. Тако приповиједају, да се бијо опијо мудри Соломон. Шутрадан кад се диго, да је дркта' и стријепијо. Бени и да је био најмудри, али није знао лијека за то. Има' је сестру, те што год не би он докучијо, пита' би ње. Тако да је посла' слугу њој, да је упита, чим би се излијечијо од синоћњег пјанства? Она да није ништа слуги рекла, нег чим га је разумјела, сјела је на столац и метнула ногу про ноге и послала га ћа. Кад доша' ови, пита га Соломун: "Шта ти је рекла?". "Богме није ништа него сједе, па метну ногу про ноге". А Соломун заповиди, да му одма донесу цијела вина. Кад донијели, 'нако на тешто нали се га до миле воље, па онда рече: "И ако није она рекла ништа, али како је метнула ногу про ноге, то је рећи: ако си се у вече опијо а шутрадан те вата др'ат, прије свега удри вином свр вина". Ко зна за ово међу званицама, сваки ће се га на тешто надуликати за излијечити се.
7. А неки поп Милош К., што је бијо парок у Бјелини код Кистања, а сад је дошао у Добропољце ближе Ђеврсака, кад слави своје крсно име, не зове нити рача као остали богаташе и какву господу, него прије на толико дана пита и поручује, ђе год кои просјак има и невољник, тако да иј по четрдесет за његовијем столом имаде те он ш њима весели се и окреће у сваке пјевати. Ту се треву старо, мушко и женско, кљасто и слијепо. Другови му за то замјерају, а он каже, да у том највишу насладу налази, кад таке почести, кои му оклен вратити немају.

Јавни обичаји код светковања

Вучари. Вука кад убију оли увате у гвожђа у Буковици, скину лијепо с лубине кожу му и набију пуну сламе, у ноге му утисну штапе, зубе с вилицама одру и метну му у жвале, језик му учине од сукна црљена, да је виши нег ког је прије имао, у зубе му метну јабуку, те тако готова набију га на добар колац. Тако гледати га би рек да је жив живцат. Онда се изабере до десетак сигурије људи и лијепо ођевеније у црљеније копоранма, зачарме главе, уза се понесу торбе и вреће, вука метну на раме, те ала да се иде од куће до куће, од села до села пјевајући овако:

Ево куће и оцака,
Ево жене и чоєка,

Ође ће нас даровати,
А не ће нас опсовати.
Домаћине, доме мој,
Ево вука пред твој двор.
Дарујте нас, не држ'те нас,
Није вујо за држање,
Јер је вујо остаријо
И планине оставијо.
Даруј вуку сочице,
Да не коље овчице;
Даруј вуку вунице,
Да не коље јунице.
Даруј вуку сваке струке,
Да не коље твоје муке,
Ни на води говечета,
Ни у пољу парипчета;
Даруј вуку сланине,
Да не сађе с планине;
Даруј вуку соли,
Нек су здрави воли;
Даруј, мајко, мрка вука,
Да је дева љепшег струка.
Пође нева у дрва,
Тапа вујо из грма;
Пође цура на воду,
Тапа вујо за ногу.
Дарујте нас, не држ'те нас:
Старјешина шиник пира,
Старјешница пијат сира.
Ако вук омрче,
Ујешће ти говече.
Бољи ти је добар глас
Нег у кући црљен пас.

Онда чим то испјевају њи у два, један дебело, други танко, жене носе, што год могу, и међу озго на вука, а највише отипсате (отањгате) готово струке и вунице зелене, жуте, бијеле, модре, црљене, па и конца вуненеог. Сва та струка виси о вуку, да му се зере не види руња осим главе и језичине, тако и репа. То међу на вука, нек се види, да им се даје; и онда тако окићена вука свак дарива, јер веле: сто пара куће не обара, а боље да нестане села нег у њем адета. Нема оне куће, која не ће што дати; колико дају споради вука, толико и људма споради њева образа, јер се изаберу у вучаре кршни и бркати људи. Јесу ли ти наступили у село, свак више зна, и стане иј граја: "Ето вучара! ето вучара!" Врти се свак, људи и жене излазе глети и стое на пријеточу, а дјеца у цурењци бјеже главом без обзира, куд год кое море.⁽¹⁾

Чим вучаре и вука дарују, онда им по сто пута заваљују и теке пропјевају овако:

Вала теби, домаћине,
Кои си нас даровао,
А њеси нас опсовао,
Од Бога се радовао.

Онда кад закалају полазити ћа и вука дизат, нагрну женске ка' овце на со око вучије коже, с које чупају и одрезују руњу, па је зашивају себи и дјечи по роби против вјештица, мора и урока. Колико вучари села обиђу и по њима кућа, осим чељади, да свака кућа и село по спрежу длаке очупа, морали би му мјешину оголити, а камо ли ће у кући има крндија њи, па навале сви на вука: дај длаке.

Кад се више дод'ја тијем по избору вучарма базати, онда се враћају кућама, да носе на себи и гоне на коњима, што су за здравље вучије испросили, те подијеле по брције сваком своје, што се тиче од жита, новаца и отипсате вунице, а оно, што је ко дао од јеђака, као сланине, сира и крува, купе вина и с тијем се часте, ако ш' и по нед'љ дана, и напијевају и напијају. Ће кога знана ортака призовну у ту своју коледу, те кад није од њева друштва, реку томе *придошлица*. Кад иду ти ести, онда крметину оли које му драго месо подијеле на дијелове, колико има њи, толико рпа мора бити меса и крува. Сасвим што су за сопру засјели и сваки преда се метно парат, не смије нико такнути, јер још се то није подијелило. И онда од те дружбе један скине капу и метне на очи, да не мора ништа виђети, други меће руке на рпу по рпу и виче на тог, што је зачепио очи: "Чије је ово?" Онда тај говори: тог и тог, и тако све по реду подијели се, да ниједног не запане, којије преда се био натрпа'. Тако дијелење зову жмирак.⁽²⁾

Кад се све изреда, онда еду и на таки дијо не приговара нико ништа, јер га рачунају, да је најправедни.⁽³⁾

Прпоруша. У вријеме лета, кад је за дуго суша, сјати се 10-12 момака у простој роби, кои сваки усијече растову грану. Између себе учине једнога за **прпца**, кои је за руго бијо вавијек и у селу, па му није стало, да га вале. Тај буде у најпрљавијој роби, исто грану носи ка' и остали; око главе зачарми се диволозом добро, а про рамена до на бочине омота се исто диволозом, да му изгледа смотато као кабаница у солдата; осим тога опаше на се овнујско звоно. И онда се упуте кроз села од куће до куће пјевајући овако:

Прпоруша одила
Тер је Бога молила,
Не би л' киша удрила,
Не би л' проја родила
И шеница бјелица
И винена лозица
И невјеста дјетића
С десну страну огњишћа
До првога Божића.
Даруј нама, мајко наша,

Оку брашна, стрико наша,
Бублу масла, снашо наша,
Један сирчић, дико наша,
Два три јајца, родо наша.
Далеко је кућа наша,
Наша ј' кућа код Нунића,
Караће нас мајка наша:
Те сте били, берекини?

Није куд камо, прпоруше ваља даровати, те на која год врата дођу, не буде им на празно. Давају им највише јаја и соли, па брашна, скорупа и мало да не свега онога, што пјевајући питају.

Пјевачи буду два, кои један гони дебело, а други танко, да сложе исто ка' и свирале. Чим дар приме, заваљују на много начина, а највише овако: "Ко је нами ово да', он женијо и уда'. О, о, ој, оо, ој". И тако иду на друга врата. Али сад кућани полијевају прпца водом; брани се он граном, измиче се, увија се, звони на њен звонетина. Узалуд то све, он је мокар вабијек кал да је у роби купао се, јер га уцају преварити, па из потаје на њ излију по каба' пун воде. Тако кад га окупају, не жале дара дати.

Кад су се изодали и накупили дарова, онда жито, брашно подијеле, а масло, сир, скоруп и јаја све заедно смијешају, па повригају (а томе реку **кајгана**). За жито купе вина и тако се сити ишчасте.

Ако треви киша на брзо ударити, одма веле, да је прпоруша Бога домолила, за то да је и ударила. Ако суша облада, а нико се никуд не миче, одма реку: "Како се не диже прпоруша по кишу?" И тако кад иј народ жели и пита за њи, онда се слаптају и пођу.⁽⁴⁾

Чароице. Чароице код нашега народа у Буковици јесу оно, што у градовијем машкаре. Кад мисле у то ићи, онда прије на неколика дана договарају се. То бива уз месојеђе (крневал). Изабере се 10 до 12 сигурније људи, па закалају бујурити, куда би прошли, што би и како ли би. Пошто сви у то желе, онда се лако наморају и онда се пробуку сви доли двају у женску робу: повезачи метну на главу и завију се, да се не познаду, да им се ништа не види нег очи; повр повезаче на главу устакну сваки своју црљену капу. Између себе, кои су најпогрдни од двају, учине **ђеда и бабу**, али се апошто траже за то два, кои су ружни, пристари и врагометни. Та два најгоре буду обучени, т. ј. у најдроњавије женске аљине; немају капе ка' остали свр повезаче на глави, а не сакривају чудо лица. Тај ђед и баба имаду свако по дуг штап под пазувом; на сваком је по коњска зобница о рамену, у којој држе луга. Ђед има на рамену го велики ка' сабља нож и на њему комади сланине, што свијет дава. Како прпца у прпоруши полијевају водом, тако ђеда и бабу свак посипље лугом, да свака кућа да би варћак ће изасути нањи. То кад им дар прије тисне, али дара, кад се мушкићи код куће траве, не даду прије, док ђед бабу не повали на земљу и не

дигне јо ноге. Ако то он њјој не ради, не ваљаду чароице, и лагано ће кући све донијети: јер куд год чароице пролазе, свак пита, шта ђед баби ради.

Од те њеве дружине два се изберу најбоља пјевача те од врата до врата пјевају овако (један дебело, други танко):

Ево куће и оцака,
У њој жене и чоeka,
Ође ће нас даровати:
Уњгу масла, зјелу брашна,
Плеће мяса од козе,
Боцу вина од лозе.
Домаћине, доме мој,
Ево мене пред твој двор,
Дарујте нас, не држ'те нас,
Њесу неве за држање,
Него неве за одање.
Ово руво подераше,
А другога не стекоше.
Намажите диду сабљу,
Нека ј... боље бабу.
Ај ти дидо, дико наша,
Ај ти бако, руго наша,
Што си диду обрружила
И роге му наврнула.
Ово јесте бијел двор,
Помога' га господ Бог
И дивица Марија.
Ко би нами пити да',
Тај женијо и уда',
А ко нами не би да',
Нит женијо нит уда'.

Е није куд камо, овоме гори обреза, ко пита, а гори обреза и старјешини, ако не да, те за јамити се тога и за освјетљати обрезе себи и њима, заповиди, да им се донесе жита оли брашна. Кои је могућ и имал, одреже полутину сланине те натакне ђеду на нож, камо још комада има, па макар иј своје одкуће понијели, за да свијету упане у очи, да им се дае ка' и дае. Најдраже је чароицама, кад се ђеду тако сланином намаже нож. Али чим су изручили дар кућани, стане луг сипати по ђеду и баби од пете до главе, да се не море глети у њи од погрдави, какви су: роба дроњава и јест а још лугом посута. Уђа тај ђед и баба коју женску, што иј посипље, задимити својим лугом, што га уза се носе о врату. То бива напoлaску и измаку испред кућа. Онда буде смија, кад мушкићи из кућа виде, да су им жене посули ђед и баба лугом. У остале не смије нико такнути од чароица, јер је на њима најновија роба. Ђекоји на тој њевој женској роби и сребро имаду, што им га жене носе као реци на каници од цванцика.

На дару, кога добију, и на поласку заваљивају овако пјевајући:

Остај с Богом, домаћине,
Кои си нас даровао,
А њеси нас опсовао,
Од Бога се радовао.

По петнаест дана ове чароице одају од села до села.⁽⁵⁾ Кад су се изодали и довукли, штоно се каже и за ногом, онда подијеле, што су добили од брашна и жита, а крметину метну варити, док год је не поију и док је тече. Вина и крува, ако немају, купе те тако се деверте, ако имаду докад и о чему, по више дана исто ка' и на пиру.⁽⁶⁾

Коментари

Јавни обичаји

1. Кажу, да су Бошњаци људи одрасли и крупни, али да иј је још у колијевци матер убила страом говорећи им: "Мучи, рано, не плачи, ето Турчина, убиће те", оли: "однијеће те". Тај стра примијо се дјетета и остао у њему вавијек. Црногорска, кажу, матер да своје дијете кад оће да умири, вели му: "Не плачи, рано, па ћемо убити Турчина". Дијете пита: "Кад?" а матер каже: "Шутра", те шутра по шутра дијете се вавијек узда и с тијем се тјешу. Наше пак матере у Буковици, кад оће дјецу да умире од плача, веле им овако: "Не плачи, мој синко, ето вука, па ће те изјести оли собом однијети у врећи", и с тијем га умири, али није никад заборавило стра вучијега. За то бјеже од вучара и од вучије коже.
2. Али на тај жмирак кад су ти, што дијеле, у договору, уцају кога насадити на слаби дијо, јер ту влада вурбарија. Тако кад имаду кога на зубу, договоре се, како ће му дати мали дијо. Они, који пита за мали тај дијо, ком ће га дати, утањи гласом ол се прокашље, а тај сасвим, што је зачепио очи, заћоријо се и заслијепио се, али ипак зна, ком ће га уклепати.
3. Осим тије вучара, и други тако месо и крув дијеле (а вино пију заедно), кад се ће поревенају купити њи десетак добра овна, што такије ревена има про године доста, о којима ће бити касније виша ријеч. Овијем вучарма од некије године забрањено је одати: не крате им попови ни учитељи, него само ђендари; надијевају им имена, да су то уводе, да колико иду на вука свијету мамити, толико развижитавају, како коме стои авлија и врата, да тако упамте, с кое би се стране могло об ноћ провалити, па покрасти. То свијет не мисли о њима, али ето су други по сриједи. Од прије јест била и *та ља* (награда) на вука у Далманцији: ко би га убијо, т.ј. само показати му кожу на опћину, онда она би дала неколико талијера (пет и шест), а за женску више ви се плаћало. Натраг неколике године укинуше у сабору далматинскоме те таље, јер би народ отиша' у Лику те донио више вучи мјешина, па измамити новаца, рекло би се, да су убијени ође у Далманцији: у кршу оли у својој огреди. За то веле да се дигла таља. Али исто док се ишло просити му на мјешину, па кад се је не би могло доимати, тркнуло би се у Лику, камо вукова има доста, и тако би се ш њом ишло про свијету, и сад би сваком било драго, да има тије вучара.
4. Ни овијем не бране попови ни учитељи, а ђендари ши, да имају неке законе, да се то не смије чинити. Повр све те забране лани су били на моије вратије и пјевали, које сам радо слушао и гледао, што се чини од прпца, како га мое снае перу водом. Нијесам дара устегао, на коме су ми пуно заваљивали, а ја им тврдо препоручијо, да тога обичаја никако не бацају: да је боље, да нестане села нег у њем адету. Драго је прпорушарма сваком дати, јер они кашње не крију ничијег поштења, него

- веле пред сваки: да' нам је тај то, тај оно, тај ово; те кои не да ништа, а на врата му дођу, онда га пронесу кроз сву краину надијевајући му имена: да је цинцар, дромосер, џувана, да оно, што иза... е, да би опет поијо, да би му чоек крепа на вратије, да му се по... у на огњиште, и још друге стотину имена реку му - Те тако други кад чују, те за не имати зла гласа (јер бољи је добар глас нег у кући црљен пас), дају макар било и про воље такијем наранџијама (докоњаџим или муктераним).
5. Оломлани су се усудили били у Скрадин доћи 'нако обучени, а ђед и баба лужави. Осим на ђеду што је бијо велики нож пун сланине, ма и звоно овнујско било је на њему. Чим су почели пјевати на вратије од бутиге до бутиге, рупише ђендари те са свијем на суд. А шта ће суд да уради, него смијат им се? Они рекоше, да су то њеви обичаји од постања свијета. На то иј судица пушти, али свакако били су проћерати из града по наговору трговаца и осталије шпацака, јер иј не могу да виде, само ће су власи и ће су обучени у своје жена лијепој извеженој ношњи осим ђеда и бабе. Али и то двоје не чине своје магарештина свађе, него ћеђе, и кад иј нарену, да им се смије.
6. Биле су престале те чаролице одати за двије три године, те лани су се опе' подигли. Попови ни учитељи не крате им, а ђендари већ обично забрањују им. Њеви су закони препуни параграва те они то лако нађу и збакљају, да је противно царском закону. А оно, што се о крневалу по градовије казе мрче, рогове и репове на се лацмани и шпацки међу и што по сву ноћ реву и свака магаредања раде, нико им ни бау.

ВЈЕРОВАЊА

Постанак и опстанак свијета

Више мое куће на влаци под моје ладовије, кад ко не ради ништа, кое бива светачнијем даном, јер ми је и црква с гробљом цико куће; оли кад киша треве мало ударити, онда мало и накваси, те буде полак суво, полак мокро (томе онда реку, да је **паштро**) те не ће да раде о земљи, да им се погани, како реко, за то шћукају се под моје ладове тако докони, па ала да се набраја о свачем и о свему. Те ће едан лежећи (као што и сви су се проћекнули и извалили на ледину) протегнути се рукама и ногама, па прст по прст до длана притискује (т. ј. ломе), да му пуцају едан по едан, па онда поче:

Земља. "Људи, брзо би ја заспа': поче ме земља притезати". Други ће: "Оће она, оће, те лиш ако је још мокра. Бог је њу за то створијо, јер као мајка све притеже увијек себи у своја њедра, оклен је све и изашло. Она је најпрво, кажу, варила сва као пула у бакри и квркељала, те је на едан пут престала. Онај велики, ко је створијо, сашао је на њу послуже, нег је престала пуљкати и варити, те се испо на високо брдо те сијо на камен тадај мекан још од варења земље, па посијаше по земљи свако на свијету биље и горе. Онда упита камена: "Тебе сам најприје створијо, ето и растеш, па ми кажи, доклен мислиш ти тако расти?" Камен му

одговори: "Рашћу, доклен је мене воља!" Онда га Бог прокуне, да се окаменијо и не помака' више, нег што јест".

Опе' ће неки: "Бог, приповиједају, или онај велики чоек, што је свијет стварао и све, што је на земљи, није одао по свој земљи и на сваком мјесту стварао којешта, него камо је најприје сашао, ту је све створијо. Онда су се сва створења разодала по земљи, јер траве и сјемена тице су из једног краја свијета у други пренијела изасирајући." - Из те роле, што су се извалили, опет ће неки: "То је чела истина, да осим тица и вјетар донесе димећи сваког сјемена и загојати". Други ће: "Утеко ти се у ријеч, по Богу брате; осим тица и вјетрова и благо море, па и свака стока донијети без да зна свако сјеме у себи и на себи. Та знаш ли ти, да с ову страну дваест година не бијаше по нашије подворница чичка ни сјекаоца, него од кад почесмо горњачке босанске крмке и воле куповати, одунда се потроваше наше земље с том травурином, јер 'нако бодава и окрупна сјемена увати се крмчету и говечету за реп те се скеса, да се и не види; мал по мал изотпада, па ће пане, онђе и никне. Ето како је биље и трава постала. Бог посија на једном мјесту, а живине развијеле свукуда". - Опе' ће неки: "Душе ми, тако и ест. Ево ви знадете мој виноград у Отресу, па лани кад сам га отрга', саренем у њ воле, те попасу сву дивију сјерчину, која се била већ осјеменила и сазорела у њему. Тако сите догна' сам иј кући; послите дан два сагнао сам иј у овај виноград, што га имам у Ђеврским, да попасу оно троскота по њему. Кад ове године на мјестије, куда су воли пасли, изницала све згоља сјерчина (пирика), а ње у овом селу ни кувину ље нема, него у Отресу по виноградије, па сам се у сваке мислијо, не би ли се довидао, како је та загојат могла никнути на један ма' Ђеврским у винограду, те ћу се заклету, да она сама о себе није никла нити је је ко посија', него како су му говеда у Отресу њу попасла, а у Ђеврска у балега изасрала, и тако је никла. Сад опе' нека из другог села говеда ту траву сазорену сјеменом попасу, изасраће је те ће никнути и закопитити се. Тако из села у село на крај свијета море доспјети".

Магарац. Неки ће: "Тако је од Бога суђено, да буде; та мој брате, ни лист с горе не може пасти без божије воље. Приповиједају стари људи, како је Бог најприје створијо Адама, па онда сваку живину. Кад су нарасле и обруњавиле, река' им је, да иду редом пред Адама, да ће им имена понадијевати. Отишла су, надијо им је сваком свое, најкашње дође магарац пред Адама, па ће га упитати: "С чега си, болан, ти тако још млад осидијо?" Рече маго: "Оваки смо пожели и покосили, т. ј. да сиди и у једној вавијек длаци будемо, чим се опулимо, па док не крепамо; једна длака једна памет, него ми казуј име, па да селим". Адам видећи, да је горопадан, насидија му се те му рече: "Кад кажеш, какав си и што си, најбоље ти слиши, да се зовеш магарац, и одма ми сели испред очију!" Отисне се за осталом стоком, мрско му то име, те се искељи и баци уши по себи те ће до мало таки опет пред Адама мислећи, да је заборавијо оно име, а да му друго надије љепше. Кад је дошао преда њ, вели му: "Господару, ја сам заборавијо, како ти мени оно име надијаше". Рече Адам: "Та болан: магарац". Чим то чу, поклепи се ка' и прије те се одвуља шклоцати траву. Мисли се, што би и како би: е опе' ћу се заурњати преда њ, па што би, да би, - те га до три пута ето споради имена пред Адама велећи му: "Ја поврго и заборави', како ми оно име нади?" Издрије се на њ Адам, па му рече:

"Магарац па магарац". Е више није вајде, него се натопрљи, па побјегне у шикару; мисли се и окреће у сваке: што ће и како ће, би ли то носијо име на себи оли би ишао опе' пред Адама, да га како окренем, да ми преврже лијепо за ружно име, и не ће ли заборавити; почекаћу, јер између толико имена није могуће, да ће му моје бити на думи. Те ти га ето и четврти пут на лепорту у Адама за име, мислећи и надајући се, да ће га измлатити: па волим и млаце поднијети, а да ми се име промијени. Па рече: "Господару, ја ниједнога пута нијесам утувијо, како ти мени оно име нади, јер чуо нијесам, за то не могадија утувити". А твој ти Адам скочи се и рече: "Кад добро не чујеш, дајде се амо, да ти уши те мале боље истегнем, па до боље осален и чуеш". Те ти га укочи обема рукама, што игда може вичући му: "Магарац кењац, товар, де, чуш, ор! Кад не ћеш едног имена, ето ти иј више, па како те звали, да звали. Осим тога сам ти још и ушерине истеглијо за двоје нег су ти биле, и сели испред мене, куд те год очи воде а ноге носе". И насмијаше му се Адам и Ева, па му се почеше смијати во, овца и парип, па и крмци, а дева жалећи га закала га огајати: "Брацо маго, баш виђо, да ти се ето свак смије твоим надјевима и придјевима и дугим увима, па, болан, смију се и мојој глави, да је ружна, па нам се за то ни мало не служи љутити, већ треба да речемо нашим млађима овако, како нами говоре. Кад се на нами искаљују, а ми ћемо на другоме, како кога буде воља по своју. Кад се на нами искаљују, а ми ћемо на другоме, како кога буде воља по своју. Ми деве куд год будемо путовати, ти ваља да идеш пред нами за вођу и казивање пута и да попијеваш пред нами". Кад то разумједе маго, баци ноге у раскоракаљ, а ушима застриже, усковрчи реп, стане га прдљавина те зареве, што игда море, кобацајући се ногама на сва чет'ри вјетра. Кад то чуше остале стоке, ала да се бјежи куд гођ кое море од великог стра магарећег. Тако, како су Адаму у првотач, кад им је имена надијевао, на руку долазиле, онако од магарећег гласа се усплашиле, да су неке се и до дана данашњега маом подивљачиле и учиниле се по цијелом свијету љуте звијерке. Па кажу, да се бијо и Адам од те силе и вриске магареће препао, да се није у Бога уздао и молијо га, да би ваистину и он са осталом стоком бијо у пустињу утекао и подивјао. А бијо се с мјеста већ и макао; једва да је магарац престао ревати. И кад више је знао, да утећи не море испод тог имена, онда се не ћеде дати поткивати: да воли ићи бос, макар и зоб не зоба', да воли пустелекати, по кршу глодати кору, пасти сјекавце и што које зле траве".

Гдје стоји земља, мјесец, сунце, звијезде. Неки ће: "Валај ти, мо' јуначе, евала, ка' си тако приповидијо; то је управ истина, да је Адам надијева' стоци имена, а Бог само њему, па сам чуо од покојног ђеда, ће је казивао, да ова сва земља стоји на едном ступцу, за кои је привезат нечастиви у синциру. Ступац он увијек глође, а за највише уз коризму, кад је часни пост, да га преглође и дорене ка' конац пртени танак. Да попови не реку на Ускрс: Кростос воскрес, ђаво би преглода' ступац и сва земља просјенула се. Онда би бијо страшни суд. И оно кад се земља тресе, свезани ђаво задрма ступцом, а земља се онда затресе. С тијем пријети, да је жедна и гладна људског мяса, да се примиче страшни суд, а да мјесец, сунце и звијезде стоје на ваздуку".

Гром, Ирудица. Други ће: "А, људи мои, оно, што грми, веле да се Бог на нас кара те нам пријети, да будемо добри". Неки ће: "Богме сам ја чуо, ће веле, кад оно

жестоко грми, да се свети Илија у кароца воза, потиска се за Ирудицом, што пред крупом иде. Сву је громовма изрешета', а још није је погодијо у срце. И кад год гром пуца, не пуца мазол (за ништо), него вавијек у њу, а она ка' и остали нечастиви (а Бог с нама бијо ође!) сакрива се свукуд од грома. Па кажу, да се не ваља крстити, кад грми, јер она бјежи, кад јој догусте, и под крст, а свети Илија то не гледа него пуца за њом, камо је год спази. По том се зна, да она бјежи под крст мислећи с тијем утећи, јер јој је драго и под звоник, кад грми, утећи, а свети Иле из свое шибе задими са стран Бога и у звоник заради ње; не жали на њем крста. Тако би у нас задимијо, да се прекрстимо и она да се испод нас сакрије. Боље ја, да је још није погодијо, јер веле, чим је згоди у срце, онда да ће бити страшни суд и искон од свијета.

Пређашњи људи. На овом свијету ваља да буде људи зли и добрије, па да се едан од другог чувамо. Није више ка' у прве земане, да је свак јак, па да се нико никог не боји. Шта ћеш, мој брајко, данас ко јачи, тај бачи, а ко је нејак, мора да се подлегне јачему оли силом оли милом. Лако је онда било, кад су сама три брата на свијету била: *Мрвоња, Кривоња и Врндаљало*. Ти се нијесу ниједан ниједнога бојали и никога другога. Мрвоња, веле, да што би год у руке зграбијо, да би смрвијо, па било кук оли главица; Кривоња да би највишу оли најдебљу букву усправну искривијо, а криву исправијо; Врндаљало да би ћапао камен као кућа у шаке те да би га бацијо преко три брда, и све оне грдне каменине, што се налазе осамљене на голети, кажу, да иј је мрвоња одламао од кукова, а Врндаљало бацао за међедма у прве земане, што иј је на алаје било, па кажу, да су од тије онда постали и *циди*, кои су били главе ка' варћак грдне, а тела за пет саде најбољије људи".

Неки ће: "Утеко ти се у ријеч, то је истина чела, ономадне (лани), кад сам ја мекотијо за виноград, запиња' ми је плуг за некакве плоче. Кад сам петијо (садијо) лозе, дигнем ту едну плочу, кад под њом греб. Кад, мо' јуначе, указа се главина љуцка ка' највиши лонац од варћака, е на моју душу да би стало у њу лако чет' ри оке жита; а гњати су му од бедара, колико наша сад оба од пете па до прапоне, а мој брајко, колики је тај људо бијо, ала онаког уватити сад, да копа виноград". - Опе' ће неки: "Ма ти су људи од велике главе, и у њој онда велика и мозга, морали паметнији од садашњије бити, јер кои је год веће главе, више мозга, па је вавијек паметнији, а тука малу главу има, па мало и мозга, за то ништа и не зна". Опе' ће они: "Е моје ми душе, људи, да сте му видли зуба у оној великој глави, би рек да су коњски, и сви циглати му здрави, кутњи му сви двојструки, богме га ље бољели нијесу".

Други ће: "Мој ми је стари ђед приповиједао, кога теке пантим ка' кроз сито: он је увијек у планину благо гонијо и остаријо већ пасући га, па да је још као клапчић (момчић) поче у планину ићи тако да су се изагнали, ко море више појести и ко је јачи од кога, онда да му је један рекао, да је видијо едног огрдна чоека, широкије плећа, ће доћера у млин товар жита, те кад ће брзо самљети, запита бакру, у којој би могао сварити варћак пуле. Даде му је млинар; а он сам настави над ватру, па просија ништа мање нег збјен варћак кукурузова брашна. Усо је у бакру, сам је подјарива' и сам умијешао, те запита, да му да млинар, у чем би могао стопити

мезану масла (садашње двије литре). Даде му млинар таву повелику, он стопа, па извади пулу сву у зјелу од варњака, поли с тијем маслом, те деде па порени, па поћерај, па сву зјелу огреба' и полиза', и онда се маши свое торбе, па извади по крува као по највишег лопара, и извади брздар сира мјешног, те с тијем крувом умачи и присмачи отуд одовуд, док све не поеде и то. Млинар усудијо се, па ништа нег гледа. Онда тај запита, да му донесе двије мезане вина. Донесе млинар, а он нагну те у један душак све попи. Пита га млинар, би ли још, ја, напијо се? "Богме, брате, би, али немам при себи за платити ти, није ми се тревило". Онда млинар: "Валај ка' немаш, ја ћу те напоити 'нако", те му донесе опе' двије мезане, а он нагну, па посвири све до капи опет у душак, па крчмару рече: "Валај ми се пожеднило било, и баш ти евала, што си ме теке зајазидо", па онда дође, па скину самар са парипа, па натовари на земљи обе вреће брашна те све увеза, како треба, и онда узе самар за крстине с врећама, па натовари на парипа, притегну попруг те да ће кући. Млинар се томе диви и чуди те га понуди опе' вином; рече он, да оће, па му донесе опе' двије мезане, а он ка' и с првијем у душак иј попи те се окрену млинару велећи му: "Збогом, брате и приетелу, па ми сад кажи право, је ли ти икад још ваки помлијоц дошао, кои је изијо варњак пуле, мезану масла, брздар сира и по крува, и попијо у три душка шес' мезана вина, па скино самар с парипа те натоваријо вреће пуне брашна на земљи, ћапа' за крстине те дига' ума натоварено на парипа?" Млинар му рече: "Богме још таки ми се није тревидо". Помлијоц ће: "Богме ље и не ће, збогом, збогом".

Онда ће сви у један глас: "Ала, брате, зор јунака, што је бијо. Та болан, кои је капац поести, капац је и урадити". Неки ће опет: "Гон' тога и такога без трага! Кои би га враг ранијо, та изијо би доту свете Ане". Други ће: "Нека, би и изијо, ал ће за чет'ри увијек урадити. Знаш ли ти, болан, да пуну једну врећу по два дижу, кад товаре? Да Бог да, да ја таквог у кући имам, лако би он себи и другом рану зарадијо. Мој брајко, чега није глети, није ни глодати, ко није за се, није ни за другог. Сад такога мајка више не рађа, сад не могу да подигну едни ни кварту шиља (пира), и право су казали, да ће доћи врејеме, да не ће моћи један чоек подигнути једног јаја, него ће га морати у два у траљије носити, јер све се израђа. Та приповиједају, да је у неке земане било р е п е, да си јој од главе мога' столицу за шес' људи начинити, да би ш ње могли ести; а ж и р и да су били тако грдни, да би им од капе могао лако учинити кубу на ракињски котао, а ће то сад? Сви ти јунаци од прије и јаки људи, што су били, пропали су на војсци и у таваници, јер ко ваља, цар га узимље, и допане пржуна, не да на се; а ко је кукавица и буцала, стоји код куће, да измеће роцу, па од неваљала навијек неваљао и изађе, а од јунака јунак".

Какове снаге има у свијету

Земља. Неки се опе' прокашља, па се протегну говорећи: "Неки дан сам *на бари* последије подне легао, на моју душу, људи, све би и данас лежао ту, да ме дјеца нијесу потезала, и бијо сам се наспавао, и оћу да се дигнем: не да ми се, притеже ме земља. Е није куд камо, управ је тако, да барска земља притеже ка' каламита". - Неки ће на то: "То си ти могао давно знати. Не дај ти Боже, да би ти ја и сијо доље на барами и ливадама. Један пут ме преварило, ма више ље не ће. Шта сам ја знао,

отишао сам купти сијено те на подне лего под пласт у лад. Лези ја лези, јарачки свијет не ће да ме нико зовне, е у памети знам, да сам се наспавао, али ми се не да дигнути. Подижем главу, али ми одма клоне, земља је оће себи. Тако неће пред мрак рупи ми жена, па ме закала потезати и гурати у ме. Чујем, ће ми вели: "Дужи се, црни кукавче, шта ти је? Та видиш ли, да је близо мрак". Исправи' се 'нако сједећи, тарем крмеље, а истом ти опе' лего, притеже, људи земља, тако ми умрлога дана. Потезе ме опе' жена: "Дужи се, заклињем те Богом, што ти је?" Не да се мени никако исправити, а истом ти она однеклен донесе воде, па мене плус по обрезу и по затијоку. Е онда једва се натопрљи' на ноге, кољена ми отимљу, ма да опет превалим се, притеже ка' притеже. Није ни то доста: окренула ми се свијест, те од почитка сунца чини ми се, да грањива, те мјесто запада закло би се тај пут, да је управ исток. Идем кући, а чини ми се, да идем од ње. Људи, да ме не доведе жена, никада се не зна, што би од мене било. Једва се шутрадан освијести' и дођо себи, па ми рече жена: "Видиде се на огледало, какав си". Послуша' је, кад ја, брате, сав подбуно, испод очију помодријо, губице отекле, да за три чет'ри дана нијесам дошао на шест бијо; па шукада букада више не лежим на бари никада". - Онда ће сви у глас: "Свака земља чоека притеже, а ће су баре, ту пет пута више. Је ли се на њој омркло, не лези на њу, него бјежи у крш и на литице лези; не бој се, да ће те ту притегнути".

Опе' ће неки: "А мој брајко, да ти знаш од мене један пут прдачине. Биће отуд пе' шес, година, ка' но сам иша' у Задар, а знате сви, да до њег одавлен има тријест добри миља. Облада ме труд и жега, те напокон лежем теке даље од тесте, кад сам превалијо бијо по пута. Кроза сан чу' неко врцање карова, скочи' се, кад они замакоше. Е није вајде лежати више ни мени, пођо, кад ми се свијест окренула, те идући напријед, чини ми се, да идем натраг, крстим се и Богу молим мислећи у себи, што је ово? За моју срећу сустигоше ме неки Буковићани, па им назва: "Помози Бог" и "куд ћете, људи?" Они рекоше, да ће Задру. Е онда кал да се изнова роди'. Идем ш њима, али све на силу, јер чини ми се, да идем кући, а не од куће. Не казујем ником ништа. Допријешмо на конак у једну крчму на домак њега, те ја одма лего. Пробудили смо се рано, те ајде да се иде, срећом једва дођо на шдст. Да сам страку за дуго има' у себи, за то, како сам незгоде могао допасти". - Из те сједнице повикаше неки: "Лега' си на **траву**, која то чини". Неки опет: "Бијо си биће пјан", а неки рекоше, да то чини земља. Онда и он рече: "Богме, брате, управ земља; да не будем ја ту на њу легао, доисто не би ми се ље свијест тадај окренула. Та још сам ваљао се што куд по кршије и травани, ма није ми се то никад сперило. Давно су рекли наши стари, да смо ми на висини и као при планини праму доњем свијету. Ето митиш ли Брибир и Островицу, онда је све то ниже и свијет друговачи. Зашто би се зва' Котар, да није земља виловита? Таћа док ми је био жив, увијек је тавријо на ме, кад идем низ брдо, да није не лежим на двору, нити да пијем котарске воде, да ће ме подбочити, а земља притегнути. Е вјере ми, ми је управ погодијо".

Сунце. "Мој брајко, и у сунцу снаге свакојаке има, али како каде; марчано је најгоре, оне шћето чоека умртва. Давно су рекли; "Боље да чоека змије ћоне, нег да марчано сунце огрије ка' тука". Веле: "Изнеси у боти жлицу масла, а изрени јањце

преда се: како год сунце масло раскрављива, тако исто и јањце дае без страга, ш чега нами сиљеж зими крепавају, то све, што иј је марчано сунце простријелило, те вешчају и вешчају, док не крепају. Виђети му је на цигерица и на срцу, што је сунце од њег урадило. Срце, брате, помодрело и меко ка' реп зечи, би рек да се за њ не зна кал да су га вјештице изјеле, тако исто су му и цигерице: бијела помодрела и премелушавила се, а црна гњила".

Други ће опе': "Е мои јунаци, осим марчаног сунца и времена, оно може чоека простријелити. Један пут ја јесени радијо сам на пољу, а бијаше угријало, Бого мој, кад мене поче од ногу нека ватра обузимати; све би рек да лизи некакав пламен уза ме, и обузе ми и главу, гори ми обреза, брате, више нег од поштена чоека, кад ми пита зајам да му вратим а немам, а рок прошао је. Па ми онда удари у руке, гледам и завраћам мишице; кад ја поцрљенијо ка' скерлет, мислим се у себи: што је ово, заклињем те Богом? Завраћам ногавице: кад ја таки свукуд, бјеж да се бјежи кући. Е ваља радити о себи, није шале: горим ка' ватра и обреза ми се сав убрусијо, препа' сам се више нег ме боли. Девете око мене кућани, неко вели: то, неко: ово му је; однесоше ми робу попу, да моли Бога на њој. Дозваше врачарицу, прошапта нешто око мене, па курва никако него да сам нагазијо на виленско коло. Некако је кријући и угљене гасила, нагнаше ме, да прождрем воде њезине. Ајде од муке се свашто ради, узе' неколико гутљаја. У те мјере рупи и онај од попа с робом, обуко је на се, заспа' добро, навали, брате, некакав сан, да те Бог сачува. Једва се неђе пред мрак пробуди'; гледам се по тијелу, не пролази још црљен, а ја ти се свуко го ка' од мајке рођен те удри водом по себи леденом. Обуко се и полак би рек с мене тога свуче се. Сад не знам никад, што ми поможе: оли поп, оли врачарица, оли ја сам водом леденом? А баш ћу се заклети, да ме је сунце било простријелило горе нег вјештица".

Други ће: "Светога ми Петра, тако ти се мени едан пут сперило, али ја сам бијо сав пожутијо ка' лимун, па и очи ми; права жутјаница била је дошла на ме. Било је љети, а ја напакo тука' шкаљ за тесту на сједећи; а угријало, да мозак узаври, те ти мене обузеше јежури исто ка' и тебе. Нијесам никуд ишао, него пијо воду с квасином и у чет'ри дана ми жутило прође. А један пут сам тако исто нешто на сунцу радијо и стајао на мјесту, а истом ти ми се заврти свијест. Да ми не паде на ум руку метнути под пазуво те протрати по оном поту, па онда под нос, вјере ми би копрчијо на земљу. Нема ти прече ствари, кад ти се сврсне од сунца, што прињушити у пот испод пазува, јер да је силом, па сила силу и узбија. - Колико, мој брајко, сунце име снагу, да чоека може на пречац убити оли простријелити, толико оно све и оживљава, сваку травку и стоку. Кад чоек на њему ода, не ће му наудити, али кад се усићи стати на едном мјесту, онда ће га простријелити.⁽¹⁾ Душе ми, брате, кои је бијо тешки болесник, па се извидао, не уди му што по сунцу ода. То је било ономадне на мени. Шћето сам познао на себи, да ми сунце даје снагу. Знате ли ви, да сам ја бортао годину дана послије болести, те колико сам се напијао и омршивао, толико сам све по сунцу одао, па сам опазијо, би рек да у ме неку снагу улијева. Нека њега, да Бог да сјало ми и на другом свијету, оно је мене оживило, да се могу и заклети. А што истеже усјеве из земље нег сунце и чини гору разлиставати? Снага је, људи моји, велика у њему, не пуцају греде ни плоче ни

земља од леда ка' од сунца, јер оно попржи, па се мора свака ствар расцијепити и отићи напосе. По томе се види, да оно има велику моћ, колике сњегове и ледове оно својом лучом и ждраком чини растопити, а да нема снаге, не би".

Мјесец и звијезде. "Е вјере ми, кад си ти, Танасија, рекао, да у сунцу снага има, валај ћу и ја нешто казати о звијездама, што знам, и о мјесецу. Чуо сам од једног ловца, да је ишао чекати зими зеца, ер му се намечијо корјенице од купуса ести; уза се да је пово бијо вижле. Вели ми, да је било около поноћи, али да се видло ка' и об дан, јер да је мјесец сјао и трепериле звијезде ка' огледало, уз то да није облачка није било. Брије ведрина ка' брије, вижа његов не буди лијен, није ћијо ловцу међу ноге лећи као што га је ћока, него оде у осјен по' зид. Е он читаво зна, да му је на мјесецу лежати ледено и на звијездама. Лани, ка' смо тргали виноград, бијаше остало маста у масници, те сам са сином мора' код ње ноћити, да не би ко потрудијо се доћи мјешином по њ те однети ка' и свое. А кажу, да пусто млијеко и мачке лочу, тако кад сам вечера' с малијем, превали' се цико уз масницу. То је било, знате, по' крај тесте вранцешке, ће маснице и стое. Одма с вечера неки прође, па ми рече: "Шта си ту, по Богу брата, лега"? Вјере ми ће те простријелити мјесец и звијезде". Ајде то ја баци на јебјину, што он рече. Кад около поноћи зазбиљ почеше бости мјесец и звијезде: окрећи се, преврћи се, али све сведно, обада ка' обада, читаво познајем, да мјесец и звијезде просипљу неке трне на ме. Паде ми на ум, како је ловчево вижле од њег побјегло у осјен, па ти се скочи и ја с малијем, остави ти ја маст и масницу. Ђе ћу, што ћу, и камо би се сакријо од мјесеца и звијезда, да ме не боду? Сан не ће на очи, па да ми иј шијеш. Уђо под маслину; е ријетка је, кроза њу море свјетлост. Ушпијам ти ја преко трећег винограда једну густу смокву, а ја ајдећ с малијем, па пода њу. Чим, брата, лега, исто ка' да сам у кући: бијаше топло, и одма заспа ка' и заклан. Бијаше густа смоква, огранци јој све до земље, па у њој, брата, седно, како реко, ка' и у кући. Ето управ сам на себи провао мјесец, какав је, и звијезде. Он има неку снагу и моћ. Звијезде, кад није њега, мање боду, а ш њим су јаке сведно ка' и он и боље сјају. Пашче није ље слагало".

Неки ће: "Оће, оће, болан, свака живина погодити и каз'ти у напријед, какво ће бити вријеме. Лани, мој брајко, одренем ја око поноћи с братом јањеце у огреду. Прољеће је, а мјесец сјае ка' и дан. Легли смо заедно цико један уз другог и покрили се аљинами. Свануло је; гледам око себе: нема ми брата, а нијесам ни ја право на оном мјесту, ће сам се најприје извалијо. Зовем брата из свије рамена: "О Божо! о Божо!" Нема га. Низ брдо нас греде су и кукови за вр' звоника, те помишља, да не би врат уломијо, да га што није бацило, јер ви знате, да у мојој огреди има сваки' зидина. Тражи ја, тражи, а нема га; а ја лијепо од муке замагли кући, питам матере: "Мајо, да није Божо од мало прије долазијо оће?" - "Богме није". - Не кажем ти ја њој, да га је нестало, јер би ње стала помагања и перила би триста чуда. А ја опе' натраг у огреду, зови и тражи: нема га. Кад дођо на крај краја, за пушкомет пута, ће смо лежали, кад он спава покривен аљином попривијо и камен му под главом. Пробуди' га једва, диже се, па га питам: "Шта си ишао амо спавати, кад си са мном онамо бијо лега?" - Рече он: "Богме, брата, ја знам, да сам с тобом бијо тамо лега, а амо ље не знам, да сам доша', него чујем кроза сан, да ме нешто одиже од земље и ушушкава". - Онда сви у глас ће неки: "Тога је мјесец

подига' и пренијо. Има тога доста, него чудимо се њему, он је момак и готов чоек, да га је могао пренијети; а дјецу оће вавијек, за то никад дјецом не ваља ванка на мјесецу спавати, јер ко зна, куд дијете мјесец море занијети?"

Умукоше сви, па ће едан, што је вавијек мучао, рећи: "Е људи браћо, о мјесецу би се пуно и пуно имало шта приповијети, али сад не ћу нег нешто мало. Мој драги брате, матер, која што зна (али иј је мало, да знаду), не ће у новом мјесецу (младијаку) никад свога дјетета одбити од сисе, него у старом мјесецу, јер у новом одбијена дјеца зло и споро расту, да иј и зову *мјесечарма*. Један пут, кад сам бијо момчуљак, оћерао сам товар жита у млин у Брибишницу. Бијаше онда у њем за млинара један стари, кои је сам свој вијек прово у млиније. Догнао сам ти ја с вечера, још не бијаше мјесец грано. То је било неђе у почетку јесени, суша бијаше ка' усред љета, мљети се није могло нег на уставу. Срећом не бијаше преда мном помлијоца, па се обесели', да ћу брзо опремити. Сашо сам у кош, реко староме: "Пуштај млин", а он ми рече: "Причекај док мјесец гране, јер нема воде". Мислим се ја: шта мјесец улази у воду, па му реко' шћето нето: "Зар ће ти мјесец довести воду?" Онда тај стари млинар ћапа ме за руку, па вод вод на јаругу пред уставу. Помрчина је, трепећу звијезде ћекоја, понијо уза се луч, па ми уприје прстом у воду на жлијебу: "Видиш, како се споро вода налијева сад, а довешћу те, кад још до мало мјесец гране, па 'ш вићети, како ће вода рупити". - Вратишмо се у млин и легошмо теке; поче се мјесец указивати боље и боље, а стари запали луч, па ће са мном пред млин. Чујем ја још идући, ће орца боље вода; кад се надвиришмо над жлијеб, а то, браћо, рупила вода за тројструко више нег прије, док није мјесец грано. Пушти стари уставу, самље' ја богме у час обе вреће, да није требало ићи устављати жлијеб, док се напуни воде. Реко ја староме млинару: "Вај, стриче, чудна тебе погаћала!" - Онда ће он мени: "Е мој синко, стари сам ја муштранац, доста сам ја Божића у млиније изијо и свега упантијо. Него мој синко, други пут, и кад буде сушно, не долази об дан у млин ни об ноћ, кад није мјесеца. Знај, да сва врела узмичу оли стое на мјери у дану и об ноћ на помрчини без мјесеца; а кад је мјесец ка' и дан, онда тако примичу кал да си иј налијо; а видијо си својим очима".

Уздух. Трже се едан из те роле ка' иза сна, плуну међу длане те се плесну, па ће: "Ајде де! Свак је своју, а и ја ћу моју, да ми се не рече, да сам јалов оста'. О свачем бенавите, а од арији нико ни цоке, али баш и не знате, јер нијесте по путовије ишли ни ш њом бзрали, а ја, браћо, могу рећи, да сам обиша' буну и буницу и вражију г...цу, што идући у планину за благом, што опе' низ Котар по приетелије, што опе' кад би ме потреба нагнала и по градовије. Даклен могу знати и познати сваку арију, каква је за чока. А ви неки нијесте били нег доклен говеда гоните, па даље и не знате нити морете знати. Али до арије је све. Видите ли ви мушкога свијета а градскога: наша цура, брате, као да си је надоијо, обрези јој пуче ка' румена јабука, не мари ништа, што еде кои пут крув суопаран. Ње се у овој ка' и нас арији добро прима, валај боље нег градске лацманке, што пилиће еду на сваке уврати; наше цуре су по арији и о' себе 'нако црљене и громорне, а лацмаске нечим се, кажу, да мажу, и посуте некаквијем брашном кал да су у млину биле. Видиш ти, мој брајко, у јутру, кад се дигнеш, код нас све мериши, рачи се ести, одма, чим се дигнеш, изијо би шиљега. То је све по арији. Ја кад се тревим окончаити у граду, шутрадан

врти ми се свијест кал да сам пијан; другу ноћ узаманице мучно би у њем ноћијо, а трећу не би пак никако, мора' би се разболети. У овој нашој арији и свијет је бољи, а у оној градској отровна арија, отрован и свијет".

Неки ће: "Душе ми, брате, право кажеш. Сви ми, кои стоимо при кршије, код нас је арија друга, јер је наше све крупније, па и стока. Ко ту маглу код нас виђа, а почимљући од Брибира и Островице, па низ брдо ето ти је и цигло јутро, ш часа низ брдо вавијек кад идеш, свијет је таван и по греда' нарасла панушина и печурке, а код нас не. Шта ћеш ти, мој брате, кад низ брдо увијек магле освићу, људи и чобани код блага ону маглуштину срчу у се, у којој сваке живине има, зато су и Котарци сви и куљави кал да су збабни и ниједан није дуговјек". Неки ће: "Зашто у Котару највише удовица има а људи мру? Зато, ће они спавају по двору а арија виловита, па иј нешто из ње стријеља. Жене с дјецом им леже у кући, зато су здраве и румене, кроз кров не мере иј простријелити. Та, мој брајко, ја сам лани бијо на пићу доље, па ми кажу: да они напријеко умру, јер је мјесто виловито, низ сав Котар су куле и палаци били старински и чардаци турски, гребља, ће се год макнеш, и Бог зна, колико је ту љуцке крви проливено, док је Јанковић Стојан и Смиљанић Илија жив бијо, па Турке отален требијо. Те брајко мој, остао тај удес (или Бог зна, што), па кога год заболи, не лежи више више од три чет'ри дана. Кад умре, на ребрије ка' талијер модри му се, што га је нешто простријелило, одниклен, брате, нег из арије. Ја док сам бијо млаћи и скитао се, па кад би макар ће дошао ван свог села на конак, не би ти ја лежао на двору нег у кући; јер ће те прије деворачка арија простријелити нег своја". Неки ће: "Није ни тако, ја. Ја сам једном у ладу под гувном лежао, без да сам у Котар ишао оли у кои град; тијо бијаше, брате, да си могао свијећу носити. Кад чу кроза сан неки вјетрић леден, па млак и онда згоља врућ; тај врући ме зауши и проби, да не знадо о себи. Почеше уза ме исто ка' неки мрави гомилити, а ја ти брже боље утеко у кућу: простријели ме ка' простријели. Кад, мо' јуначе, о час до час отекоше ми губице и капци од очију, препадо се оне болине. Е људи, у оном врућом вјетру морало је нешто бити". - Неколико ће њи у глас: "Срећа, кад си ти и жив оста'. Да ти је било могуће видјети у оном вјетру, што 'е било, умијо би нам каз'ти. Оно није право нагиљало на те, него те само вјетар од њева зора заушијо, па си семора окрастати". - Онда ће он: "Јесам богме сав се ојарича' (огулијо)."

Неки ће опе': "Богме срећа, кад нијеси ослијепијо, јер ја знам такије арија кад зауше, да чоек за увијек оћори, окраста се, ошпице добије и на њ пане смата (поманита). Него чим се така арија опазе, брже боље одма ваља све и очи замотати, ако мо'ш ће утећи под кров, бјежи; ако не, а ти пани потрбуш а окрени главу сунцу, тако ће те прескочити. Мој брајко, у арији све долази и на људе се истреса. Јесењска је арија најгора, пуно болести у њој на свијет дође; а највише у то вријеме рупи и **манити огањ**, јер видли су га, ће пада. Приповиједали су, да је у једној авлији шесторо чељади лежало, кад у зору бијаше тијо, Бого мој, и топло, а из арије као просо неке свјетлице почеше падати. Те ће, куд ће, те на саму ону чељад. Шутрадан једва су се пробудили, али шта је корист од њи. Снашло иј (поманитали наполак), напало неко бандање на њи, клисање, да су иј морали под наредбу чувати, те срећом с молитвама и што чим једва дођоше себи. Зимна, брате, арија би

рек да је свукуд једнака, она чини сваком право. Кад је ледено, кажу, да је и у тикви ледено; не гледа зима лиса господина, него оће топлик, па бијо и кожун на теби. Прољећи и љети има арије сваке, у долинама гуши чоека, а на брдије кријепи.⁽²⁾

Облаци. "Е мој драгане, и облак чини чудеса на овом бијелом свијету. Једног јутра бијадија' ја у гају код говеда, а истом ти се намаче црн облачак ка' добра аљина, мало по мало спушти се у море, е људи, с брда гледам сведно ка' и у чашу. А он како се спуштијо у море, задими, а брате, море се види на длаку, бен да је далеко 10-20 миља. И, људи, виђо шћето, ће ускрну воду, па се учини киша те зачепи туда близу главице. Мислим се сам у себи: Боже мој, како од мајушног облачка учини се велики, и тај велики имадијаше неку силу, па потегну у се морску воду, па је распршта што куда".

Други ће: "Једне године бијадосе Бодули у нас на пићу о крсном имену (то теке, брате, пантим ка' кроз сито), па казивали су, како је облак један пут тако ускрну у се силу мора лијепо из дна, па се онда летера' уза страну за по миље пута те пролијо оно, што је ускрну. Послије неколико дана да су чобани туда најавили благо, кад у страни камен морски, брате, ка' осредњи кашунић. Досјетише се, да га је облак из мора изнијо. Од неки дан почеше га разбијати, кад он како је бијо седраст, у њему нађоше два угора дебела ка' рука. И тај облак да се зове пијавица. Да би тако капац бијо и брод ускрнути у се и однијети у арију. Али морнари чим га спазе, пуцају у њ из тромбуна и пушака, па га разбију, да снаге нема. Па, чоче, и ми пуцамо, кад видимо, да ће крупа, те је оћерамо".

"О мој брате, неко зна, а неко зја", опе' ће неки. Та знате ли ви, људи, ономадне (натраг неколико година) кад мене замал таки облак не диже у арију, да не лего' потрбуш те пријану' уза земљу. Облак се навуче до понеба црн ка' мор, а из њега пуше ка' иљаду бура, чупа, ломи, носи. Та знате ли, да се налазило гранчица од маслина, кажу, на међи босанској?" - Неки ће: "Оно је бијо *тарајило*, што је и куће оријо; оно је, мој драговићу, било са вражије стране. У небесије пред оним шијуном видла су се три орла ка' три овна; они су тај шијум и водили, те како је од мора поче чинити ару, тако је вавијек уз брдо доспијо, док се год није убијо о планине. А мој брајко, црнога облака ваља се бојати ка' грома, нити пода њ ићи на пут, јер у њему сваке артије имаде, да чоеку море наудити. Морнари кад спазе таки облак, чувају га се ка' грома и стое у порту, ће су да су, не пуштају се пода њ".⁽³⁾ Вјере ми, об ноћ он је и сиромашки биљац, топло је под њим те лиш јесени спавати на двору. И душе ми, брате, свака облачина и уди чоеку, јер се у њему крв мијеша, меоран постане и штув кал да му је неко ћаћу убијо. Облачан дан - намргођен чоек, и болеснику свакоме је горе на облачну времену, нег кад је ведро, јер на ведрини је свак весео, и тица у гори и риба у води. Кад чоек путује те се изненада наоблачи, свакога неки стра увати, јер из облака падало што оли не падало, чоек сумња; јер ријетко да ће каде облак штроцити, да не ће своју моћ показати".

Опе' ће неки: "Та божја ти вјера, из ведра неба никог гром није убијо, ако није из облака. У облаку је свако зло сакривено, оклен крупа пада на нас ако не из њега? Свети Илија стријеле сипље на Ирудицу. Ако је зао облак, опе', вјере ми, га желе

поштени и зли. Ево, брате, како киша из ведре неба никад није ударила, дакле треба прије да се наоблачи. А шта онда он ваља о Јурјевој и Петровој, кад кишу донесе људма, па сваког развесели, зла и добра, сиромака и богатога. А баш за право рећи, богаташи и каматари се не веселе чудо облаку, да им кишу донесе, јер жито, што га имаду по магазиније на одмет, онда, кад роди ново, старо им прокурити не може, него им га изије мрвница. Него они се веселе, кад нема облака љети, и још моле Бога за то. А шта 'ш брате, не м'еш им ништа ни рећи, свак Бога моли за своју корист. Како каматари моле га, да не да облака за кишу, тако и ми грамзимо и молимо, да спушти он свога облака, па да из њега лијева ка' из кабла. неко се весели, кад облак спушти се на земљу, те ко 'е од заната, он ће што притегнути за се, те лиш ко има дуге нокте. А мој брајко, колико се блага украде, кад магла од облака пане и зачепи све. Облачна магла и ајдучима у прве земане пунила би торбе."

Ноћ и помрчина. "Валај ка' сте отпарали свак своју о свачем и о некаквије штрољига и ја ћу моју, да ми се не рече, да сам запрђен. Вас ниједан није путовао об ноћ, колико ја, и сваког се стра напатијо. Мој брајко, дан је једно, а ноћ је друго. Од свега најгоре се је об ноћ одазивати, па макар те ко звао. То сам ја упантијо давно од покојне матере (Бог јој простијо, она је на истини, а ми смо на лажи), да се за обе очи ником об ноћ не одазивљем. Јеси ли се преваријо, па одазвао, напако и у зо чес: нема те више, јер доисто не'ш изјести другог Божића; те ако си преваријо Ђурђа, не ћеш Кате (т. ј. продуљио животом); ако и не умреш, снаћи ће те (поманитаћеш). Та видите ли, браћо, ко је год сугранут (луд), да му реку, да га је *зовнуло из ноћи*, јер сваке ваде и утваре врзлају се об ноћ, на путове излазе и раскршћа, па призиру ти се и у кући, а камо ли не ће на двору. Та знате ли ви, да не смије ни роба од прања остати об ноћ на двору, да се суши? Ми у то мушки не ћабимо, али женске туве добро.⁽⁴⁾ Не ваља да никаква пробука омркне на двору, јер би је могле *ноћнице* отровати и свашто на њу набацити, па потребу послѣје имаш од врачарица. Ноћ је пуна злије ствари, што се по свачем увате, а кад робу затеку, онда за највише се по њој ваљају и облаче је на се. Па, мој брајко, не даду матере за обе очи мале дјеце на авлију износити, па да је највиша угрива, при вечеру ни об ноћ споради ноћница да не би дијете простријелиле. Од ноћи дјецу ваља чувати ка' од грома.

Други ће: "Душе ми, брате, ноћ има неку снагу, да чоека размртва. Нек си вас дан спава', об ноћ си мраморан и нешто те би рек да стеже у грудије; ни жиле у чоеку не туку ка' у дану. Ко путује, мучно је ноћ узимати на главу, ноћ убије чоека својим дријемом. Лупеж је у ноћи весо, он каже, да је она из раја изашла, и веле, да он види на највишој помрчини исто ка' ми у дану, да некако умрачи очи. Тако и јест, он кад иде красти на помрчини, види, куда ће ући и шта истеже; старјешина уца опазити, изађе на дво', он не види никог, а њега добро види лупеж. Даклен оли му помаже враг оли Бог, помрчина неку моћ лупежу да, да кроза њу море виђети". Неки ће: "Богме сам ја чуо од истије лупежа, ће приповиједају, кои су више остарели крадући, да су они об ноћ лагани, кад иду красти, ка' репушина, и би рек да иј нешто носи, све као да лете брзо иду, да иј ноћ ћера и уздиже, да се у дану, све да им је допуштено, не би онђе испели ни увукли ка' об ноћ, кад је поврчина, и да

дуплу снагу имаду у ноћи, да су капци јунца на се заврћи, па га однијети, а да у дану не могу ни добра овна. Об ноћ и по два овна за врат метну и под њима трчу као под паром тука, пута да ће они превалити дупло нег у дану. (Зато док се могло красти на сва чет'ри вјетра, лупежи су вабијек по вас дан спавали, а об ноћ у шишљагу). Неки добивају у ноћи дуплу снагу и два срца, а неко нема ни полак оне, што је вабијек имао, а за срце му се не зна нити му бије, кал да га није ни имао; јер ко жели ноћ, она га узме на се и дае му дуплу снагу, а ко је мрзи и бои се је, тога убија. Има едније, да не смију на дво' још с вечера изаћи, а камо ли у поноћи; нити једни оће да иду на пут, него кад пијевци запјевају трећи, онда је већ и зора, јер чим они запјевају, свака ноћна утвара бјежи у своје легло. Па, брате, и тако Бодули раде: у вече мимо здраву Марију не би ни једнога на двору видијо за лијек; а тако опе' у јутру, док не зазвони у зору исто здрава Марија, јер онда и вукодлаци њеви враћају се у своје гребове из ноћног арлакања".

Ноћни осјен. Неки ће: "Мо' јуначе, да ти знаш, како је мени један пут било об ноћ, кад сам с пића (крсног имена) кући ишао. Мјесечина сјае ка' и дан, а ја бијаше теке припјан; запјева' сам из свије рамена, да јече брда и долине, и пробуди' псе на све стране од мога потакања. Кад на једном опази' чоека споре' собом, е чини ми се, да је вини ја и колик и ја. Зовем га, а он мучи; стојим, па гледам у њ, онда стане и он. Има' сам уза се шибу (пушку од едне цијеви дугу) те потишти у њ, а он исто потишти у ме. Помисли' у себи: ништа није него враг, па се почмем крстити, а ја виђо', да се поче и он. Двоумим у себи: да је враг, чоче, не би часног крста метао ље на се, па се теке услободи' и сједо, кад сједо и он; диго се, диже се и он; пођо кући, споредом иде и он. Ко црњи, ко жалосни! Препало се опе'. Кад дођо близо нашег вароша, опази ме мој гаров (пас) те истрча преда ме; според њим виђо и другог пса, али се осјети', да је од осјена, те сам себи реко: Види мене будале и ћука, од чега јесам уру пута дрктао од стра, не би ни жалијо, да би о шта, нег о' свог осјена".

Други ће: "Мој приетељу, једном мени је горе било. Ишао сам носити из Лишана за Божић ракије, подранијо сам добро, мјесец сјае ка' и дан, а неки вјетар потпуива, би рек да и није грдан, али мени на леђије чини се, Божо мој, да је велик, и звони ка' из бадња. Богме ти се ја препадо; још има до зоре да би ура. Уша' сам у кувин лишански, па се бојим њевије вукодлака; да сам у свом кршу и пустињи кал да би бијо и код куће, јер наши људи се, брате, не дижу. Кад ја чу, да то боље мени на леђије свирли вјетар, богме ти ја бјеж да се бјежи, а оно онда све то више пуше. Осим тога опази' и ја ка' и ти чоека још споре' собом, па се више препадо. Касам и трчем, чоек споредом пуше ми на леђије то више и око ушију, да не м'еш стати, а ја ти брже боље скидо торбу са себе. Кад оно из ње свирли и ћурлика, гледам што 'е, кад курва ми жена није добро била зачепила тикве, што сам је бијо понијо по ракију, те чеп испа' у торбу, а како је била повелика огрљка вирила је теке на дво' и тако је вјетар у њу пиријо празну и ћурлика' до миле воље, да је звонила ка' и трубаљика оли ка' да тучеш у нову таву. Кад ја то разумједо, едва дођо себи. Колико сам се бијо препа', толико сад поче' жалити сам на се: види мене магарца, у име чега сам се ишао препадати! Баш сам бијо желијо доимчати се жене, па да ме испеује до миле воље, исто као да би ме сита изљубила, јер сам миритао. Досјети'

се кашње, оно што је споредом многим другим неко ишао, да је бијо мој осјен, јер дођо до једног стабла, па му виђо гране на њему, а гране опет од сојена на земљи. Ето брате, да чоека лако може ноћ убити видно и невидно, зато, брате, најбоље је у дану куда штрандати (базати), а об ноћ почивати. Су колико се чоек мора да рве ствари видимије и невидимије, па макар да му се што догоди јавно или тајно, рећи ће му свак: догодило му се из ноћи, или убила га ноћ.⁽⁵⁾

Копито од мазге. "Ја, браћо, што знам, то ћу каз'ти; што виси нек отпада." Други ће: "Не дај ти, Боже, још тога, да оно, што у мене виси, да отпане". Први ће: "Бјеж', болан, о чем ти, о чем ја, та ти би расцијепијо длаку на четверо; него ка' смо почели приповиједати, приповиједајмо". Исти ће: "Почми ка' си почо: ти плужи, имаће ко отицати". Онда онај први ће: "Душе ми сам чуо, ће казују, да је могуће од мазге копита дати цури, да уза се носи сашивено у каници, да не би никад, док то уза се има, уватила дјетета, да не знам с ким момком леже; јер да то има неку силу, те да силу од момка одбија од цура.

Вучија кожа. И чуо сам од једног старог чоека, те ми каже, кад је он у млада доба крао, те за оћерати псе о' себе да би опанке и опуту начинијо од *вучије коже*. Пси се вука бое као грома, а за његову кожу лако зањуше и разбјегну се куд кои. Тако да лупеж лако може у свачи тор ући ка' и у свој.⁽⁶⁾ - Неки ће: "Богме сам тако и ја чуо од једног старог лупежа, који је више прегна' коња и волова нег има на глави длака, да кад би год у крађу ишао, да не би пси на њ никада, јер да би од пасије коже опуту начинијо и на опанке метно, пси да би зањушили за кожу свог друга те да на њ не би ћели; а знаш, болан, да веле, да пас пасу очију не вади.

Штенад. И онај ми је исти стари лупеж казивао, да би он видијо на највишој помрчини исто ка' и у дану. Питам га ја: како? Он мени рече, да је то лако; кад ће се куја оштенити, онда своје подлогаче из опанака метну се под кују и под штенад да стое, док год штенад не прогледају, и онда иј метни у опанке и они ти даду моћ, да видиш у ноћи сведно ка' пашче".

Змија. Умукоше сви, а истом ће ти један из те роле: "Џаба то све, што ко море о' чега добити снагу, али да вам ја кажем, што је мени мој ђед, док сам бијо клапчић, једном приповиједа'. Пантим ка' да је јуче било. Вели ми, да је њему још његов ђед приповиједа', да је једном њему дошао неки шпацко, попут чесова мјерача, да неке карте уза се носи, и да му је тај рекао, ко би ш њим могао отићи у Велебит, да ће га он добро платити. Он да му је рекао: "Богме ја ћу". Шпацку бијаше драго и одоше. Љети је било; у дан и по дођоше усред Велебита, а шпацко извади некакву свиралицу (пиштак) те окружи около њи двају ка' једно мало гуванце, те стадоше усред тога. Онда шпацко поче у свиралицу пишчукати, а истом ти, мо' јуначе, почеше се змије сурњати, да иј је било дошло Бог зна колико. Рече шпацко свому вођу: "Ти не бој се и стој с миром". Змије метнуше главе на обруч около њи двају; онда он закала пипати по њима те изабра двије те иј закла, па ће ш њима у торбак. Заћурлика опе' у свиралицу, а оне куд која одоше. Поћоше и њи два даље те даље, доћоше на неку стазу; шпацко опе' свиралицом учини повеће гувно, стадоше оба у сриједу, рече свом вођу: "Ти не бој се", и закала опет пишчукати, али змија два

пута доплаза се више нег прије, закала по њима опе' пипати, изабра опе' двије те иј закла, па ш њима у торбак. Заћурлика у свиралу, а оне куд која. Поћоше њи два опе' напријед кроз неке врлети и пештере; кад су дошли у једну дражицу, учини шпацко свиралицом гувно за три пута више нег она прије два прва, стадоше у сриједу, запишчука, али ето, брате, змија, би рек од свега свијета да се ту скупљају, и двије доћоше дуге и дебеле ка' два телеграва. Рече опе' свом вођу, да се не препада ништа, па онда закала около гувна опе' пипати, изабра двије, закла иј, па ће ш њима ка' и с првијем у торбак. Запишчука у свиралицу, одсурњаше се куд која, а оне двије велике осташе, никуд се не мичу. Заповиди он вођу: "Отидиде ти тамо". Он оде, а шпацко с онијем двома разговара се сведно ка' ја сад с вама. Кад се издиванијо, дође, па ће онда изаћи из планине. Кад су дошли на неку равницу, заповиди шпацко, да наложи ватру. Би ватра готова, а он извади све те змије, па иј очисти и изреза на бокунџе, извади пињату из торбака, метну иј варити, покри пињату плочицом, па оде лећи. Кад се наспава, пита вођа: "Је ли готово?" Вели му он: "Богме ја не знам". Диге се шпацко те окуша и рече: "Није још, подјаруј". Леже опе' спавати; кад се наспава, пита: "Је ли готово?" Вели вођ: "Богме ја не знам". Куша он опе', па рече: "Није још; подјаруј", те ће опе' лећи. Уми ови у себи: валај кад њему ништа 'о два пута, што је кушао, не ће бити ље ништа ни мени о трећег, те завати жлицом зеру чорбе. Чим прождро, чуе и разумије, што свака тица дивани и што свака травка сама дивани, од кое је болести љекарија. У те мјере пробуди се и шпацке, пита: "Је ли више готово?" Рече овај: "Богме ја не знам". Окуша шпацко, па рече: "Готово је". прекрстијо је ту на ледини ноге те је то поужина'. Пошли су оталеу кући, тревише цуру да јаше на кобили и за њом ждријебе каселји и рже: кобила и она рже, али овај разумије ка' шпацко, што год она дивани, па како за њом ждријебе вршишти, ће му матер брзо иде, а она њему одговара: "Шта ти је? Мени није тешко, што чет'ри срца носим, а теби ест, што немаш нег едно". Говори ждријебе: "Каква су те чет'ри срца снашла?" Кобила њему одговара: "Чет'ри чет'ри, и управ чет'ри; ели едно моје, друго у мога ждребета, с којим сам суждребна; цура на мени јаше куљава и она има два срца, даклен есу ли то чет'ри?" - Ајде опучују пут брзо, би рек да иј нешто носи, какву су снагу и моћ добили. Рупише међу неке баре и ливаде, ће сваке траве на свијету има и свака проговара, од кое је болести лијек, а једна између њи завика: "Ја сам љекарија од г...е!" Онда се тога шпацка вођ (а мој шукунђед) насмија, кад чу, а тај шпацко рече: "А шта се смијеш?" - "Богме ништа". - Онда шпацко извади нешто из џепа, па га прокрижи по челу, те онда заборава све, што је зна' и разумијева', и сва она снага ш њега утече, коју је прије има', те постаде ка' и други чоек, што је бијо и прије".

Сви ће онда у једно грло: "Валимо те, Боже! Чули смо ми давно, да је змију изјести, да би свашто зна". Па ће неки сам: "Ма мој брајко, свијет што год дивани, оли је нешто било оли ће бити; а од змија има пуно приповиједака, али ја ћу каз'ти, што знам. Казива' ми је покојни стриц, да је од неког чуо у Буковици приповиједати, како за три јутра на струзи у јари по ован мртав би освита', ни ране ни болести него на здраво крепај. А није могуће, нешто њи из зида стријеља. Ставе се на шпију; кад су у јутру разлучивали благо, нагоне на стругу, а истом ти звонар паде. Гледају, што му би, кад спужалина скаче у вис, ован је већ мртав. Гледају спужалину, кад у њој змијина глава. Како је неко неће убијо, тело јој се распало оли пребјено остало

и отргло се од главе, а глава тревила наћи празну спужалини и зарасла у њој, и људи да су глели, да је шћето глава обрасла у спужалини кал да је никла из ње. И та љута љутица са самом главом уједала је овнове, те чим би кога цвокнула, одма би црка'. А Боже те сачувај рањаве змије те лиш те, која је по чудеству остала и тако живила".

Неки ће: "Душе ми сам ја видијо, ће змија стоји на репу навр' громиле и зинула, а тица однекен лет лет, па њој топ сама у чељусти. То није лаж, него сам моим очима видијо". А један ће: "То је она њу притегла, мо' јуначе. И ја сам едном видијо, како она мудро живи. шаруља, брате, жестока, све по њој крушчице, па се извалила наузнак ка' да је крепала; оздо по трбусу некако на други мод шаргаста. Знала је *лице манити*: бјелогузи све трчу на њу чудити јој се ка' на ћука, само ће је шарена и бијела; тице око ње ћи ћи, а змија на један пут ћап, па ти се замота око ње, па ш њом у се. Е људи, свачем је Бог дао мудрост, ето па и њој; она је апошто тако извратила се наузнак, да јој се маните тице чуде, па која јој се приближи, а она ш њом у ћулу, то јој је тако додато да живе.

Па ми је исто један из Буковице приповиједао, да је у њега била крава отелила се, кад свако подне стани је рика те утеци и заштркљај се низ поље, па у огреду. До неколико ето ти је из огреде посата; кукаво теле јој миче за њом, а она у њ не ћаби ка' ни брбило у Божић. Богме теле вешчај и вешчај, крепа најкашње, те тако она сваки дан на подне утеци низ поље, па у огреду. Казива', да је то, и једном горњаку, а он му рече: "Душе ми се намечијо сати је *кравосац*" (змија велика и ка' ражањ). Никако него да засију у огреду прије нег ће она доћи, па ће виђети, шта се ради. Богме скупи се пе' шест њи из куће с пушкама; оду у огреду на пријеточ и засију, а истом ти стаде нешта микање из јаме неке, исто ка' попут телета на тај типар, стаде опе' и краве озго рика низ поље и трка, те једно другом одговара. Долети краветина у час, а мој брате, извуче се змијурина из јаметине ка' мишица дебела, а дугачка враг зна колико; прилази крава а прилази змијурина, кад се састаше, лижу се, па се лијепо омота око стражњије ногу крави змија, те ала да се се; и промјењива сису, час едну час другу: и цукти слађе нег теле. Ћедоше пуцати, али се побојаше, да ће убити краву. Тако не шћаше, док је год није опремијо, наду се и нали од варенике ка' нога, не м'еш о' стра да гледаш у њ. Кад му би доста, он се лијепо одмота, па се извали на ледину. Крава од њег учини ма, а њи шест пушака одапеше у један дим у њ. - Како га је шинуло олово, шиба из њега вареника на млазове ка' узице тамо и амо, али док је крепа', оћело се посла. И шта ли га је он о' себе чинијо, ћиса' је у небо 'нако за вруће ране, ломијо је око себе, ваља је греде и омотава' се око њи, док га није више сапело и крв му изашла. Ето мој брајко, како та змија живи, па право свијет има, што је зове кравосцом, јер ето краве се. Чим су мушкићи казали то код куће, стаде кољуповина женскије, завикаше: "Гони, гони душманицу нашу с очију, да нас не трује!". Тако да су је послије уранили и продали Арбаносма".⁽⁷⁾

Змијски цар. "Мој приетељу, давно се дивани, да кравосац се краве; он је највиши од осталије овда змија до *цара*. Њему змије одлазе и долазе, и свака своје име имаде: најљућа је Манда и Марија. Цар им стоји у Промини код Голуба камена. Али он има и у Велебиту, па ађунто и ево код нас у Гошићу, ту су га едне године

видли више јаме, ђе стои, и окрено кроза жито, кое је било за жетву. Оном, ко га је видијо, нијесу ћели вјеровати, док нијесу ишли глети траг, куда је прошао. Кад, брате, куда се сурњао, све жито сатрвено и раздијељено као да си вука' прљ кроза њ. Иша' је сав варош то глети његово трло. Не да се он сваком глети, а има иј, кои би га видли, да би цркли о' стра. Он на светога Ђурђа вавијек запјева и изађе на сунце пред јаму макар мало. Дебо је ка' чоек у пасу, бијел ка' снијег; на глави има круну ка' највиша пека, која се сјае ка' дванајст сунаца. Онога цара нема, кои би њу мога' платити, да му је ко донесе. Лако би га мога' измамити из јаме само на светога Ђурђа, ко знаде. Има *змијара* још, који би ш њим знали диванити. Змијар не би на њ киндисавао спорад круне, јер би га послије змије свега изјеле; а они, ко би мога' и коме послије не би змије ништа, јер га не познаду, тај не ће нико да се усуђива ићи.⁽⁸⁾

Приповиједају о змијском цару. Била три брата, млађи рече: "Браћо, ја ћу се одијелити, дајте ми мој парат, па ћу ићи про свијета". Дадоше му браћа триста вијорина, а он онда торбу на леђа, штап у руке, ноге пода се, па овда ми је пут про бијелог свијета. Кад је дошао у едно село, затече једну стару бабетину, ђе бије мачку. Онда он рече: "Не, стара, за Бога, што то радиш? Не убијај него ми је продај". Стара рече: "А ти ево на ти је, шта 'ш ми дати?" Он вели: "Ево ти за њу сто вијорина". Узе стара, а он метну мачку у њедра, да јој глава вири ванка. Ајдеш тако ајдеш про свијета, кад треве једног старога, ђе пса бије; наја' овај на њ: "Не, стари, што то радиш, шта ти пас чини? Дај ми га продај". Стари му рече: "Кога ће ти врага старо пашче?" - "Не брини се ти, само ми га дај, ја ћу ти дати за њ сто вијорина". Даде стари, едва дочека. Повеле тај уза се и пса, мачку извадијо из њедара, па за њим иде с псом заедно. Нагиљаше на едног чоека, ђе заграђива зид драчом, па подиже плочу метнути је на зид, кад под њом змија; закала змија бјежати, а он да ће за њом убити је. Рече овај: "Не убијај је, по Богу брате, него ми је продај, ево ти за њу сто вијорина". Рече он: "Оћу, дај амо". Даде му овај сто тврдије вијорина, а он змију узе и ш њом оде.

Кад је одмашијо, вели му змија: "Овда носи ме, куд ти ја главом упрем, тако ћеш ме донијети до јаме, ђе нам цар стои. Ја ћу њему казати, да си ти мени главу откупијо; ти се њега ништа препадај, што је он страшан и велик. Он ће тебе питати, шта питаш, Што си мени главу откупијо? Ти њему реци, да не 'ш ништа него с деветога његова трака прстен. Он ти га не ће ћети дати, а ти свакако спрцај, кад ти га даде, чувај га добро, те што год ш њим заумиш, заповиди, одма ће се створити пред тобом". - Упамти он то добро. тако диванећи и дођоше близо јаме змијске. Рече му она: "Сад ме пушти". Извади је он из њедара, опучи она пред њим, а он за њом: уђе она у јаму, а он стаде покрај ње. Стој и чекај за дуго, кад ето се промаља њев цар, debo ка' растић, бијел ка' снијег, на глави му круна ка' куба од котла, да би се сав свијет од ње мого сјати, те тога закала питати: "Шта оћеш, побро, што си мога' солдата откупијо о' смрти?" Овај му рече: "Даћеш ми, круно свијетла, твој прстен 'о деветога трака". Рече цар њему: "То, мој драги, није могуће; питај шта друго; о'ш ли злата, о'ш ли сребра, оћеш ли блага на товаре, даћу ти". Рече овај: "Не ћу, царе, ништа тога; на свему ти вала; него то, што питам". Рече цар: "А ти онда зини". Зину

он, а цар тресну собом, врци прстен и на њему драги камен с деветога његова трака, те њему упаде под језик. Завали он цару и поклони му се те овда ми је пут.

Кад бијаше одмашијо добро, рече он прстену, да му створи богато одијело. Кад се пришкрба ноћ, ето ти њем одијела ка' на сердару. Кад се обука', рече прстене(!): "Ја сам гладан". Одма створи се богати сто и на њем свакојаке манце. Кад је већ благовао, рече прстене: "Ја би ишао у тај и тај град". Али се створи кароца и коњи ка' виле одлеће у онај град, ће је одумијо. Кад је дошао, рече прстене: "Рада би имати двореве ка' цар од овог града". Све је то ноћ још, кад освануше двори и палаци исто ка' и ју цара. Шеће он по њима, па едан по један, те науми, да ће просити царску ћер од тог града. Оде цару, па му тако рече. Вели му цар: "Мој драги, она је изпрошена за едног мог вијетњака; али ипак ја ћу ти је дати, ако направиш до у јутру тесту од сувога злата из твога двора у мој, како можемо један другом долазити и одлазити". Обета он, да оће. Чим се је угледало прозорје, засвијетли и златна теста. Није куд камо, царска се не побија ријеч, него он њему поклони своју јединицу. Кад је за њ дошла, била је весела и лијепа, да је се не би нагледао за три бијела дана, и омиље тако лијепа своје ђувегији. Залуду је она царска ћер, која је свега у том двору, ће је дошла, имала, али је била рада знати свашто, што се год на свијету тајно и јавно ради. Види она свога мужа сретна и да иде сваки дан напретку, па га поче бантовати, да јој каже, ко њему ту моћ дава, да он, што год зауми, да му се оно ствара? Не ће он да каже никако, а она дан и ноћ удри кустоломи, и више му петне жиле поткопала питајући га, да јој каже. Најкашње виђе он, да је се не море отрести, каже јој, да има прстен и у њему драги камен, што му га је змијски цар даровао, и да он ш њим што год зажели, то добије. Пита она, ће ти је? а он зину и вели: "Ево га под језиком". Чим она га виђе, закала се уњигавати, женско ка' женско, да јој га даде, да ће га она тврђе држати под својим језиком нег он. Кога ће врага да уради, него јој га даде, а она шутрадан к вечеру заповиђе: "Прстене, пренеси ове двореве преко девет краљевина у десето царство; овога мужа остави, а онога понеси и мене, кога ти ја доведем". Чим се ноћ пришкрбала, оселише двори, осели она и њезин први, што је бијо испросијо, царев вијетњак.

Оста овај под ведрим небом, ш њиме пас оста и мачка. па вели мачка псу: "Ајмо тражити нашу господарицу". Рече пас: "Ајмо дд". Послије неког земана приспјеше те цидимице уђоше у дворе своје господарице. Позна иј она, па рече: "Ево моје мачке и мога пса". Закала иј миловати и бацати им ести, да се припитоме, и тако обикоше и припитомише се. Једне вечери та Мачка увати миша кусаста, стаде га писка, а она њему рече: "Не бој се, пуштићу те, ако ћеш ме послушати, што ти заповидим". Рече он: "Оћу, што год будем могао". Онда њему мачка рече: "Ајде уђи ноћес у комору мое господарице, ће спава, па јој се попишај у уста; њој ће се стужити кроза сан, па ће почети пљувати; гледај оно, што испљуне, па ми донеси". Обета он, да ће то све бити готово. Кад бијаше око поноћи, дошмига миш у комору, господарицу нађе, ће је заспала и зинула, а он лијепо јој се попиша у уста; уједе је пишаћа мишија, па кроза сан поче ркати и пљувати кал да бљује; а миш је стајао атенто на пљувачу њезину, те како она испод језика прстен неоте је испљувала, уграби га миш те нос нос, па мачки на! Обесели се мачка те рече псу: "Ајмо сад

тражити нашег старог господара". "Ајмо де!" Упутише се преко брда и долина те дођоше до мора. Рече пас њој: "Дај ти мени прстен, ја ћу га боље сачувати пливајући нег ти, у мене су пространије жвале". Даде га мачка њему. Кад су били на пучини, пливајући псина сушта, од умора исплази језичину ка' длан, прстен се измакне те потоне у дубанац. Кад препливали на крај, пита мачка: "Дај прстен". Положио се и поточио; пас, види мачка, да га нема и да га је смео у води, те скочи на њ и увати му се чампрагами око губице, те удри да се пљеска и чепрља, да му је сву губицу и нос испарала и искрвавила. Послије нег му је дала таку паштекулу, стане код мора шува и жалосна, а највише и гладна. Рупише однеклен рибари, чуше, ће мачка њауче и да се пренемогла од љуте глаце, па рече едан: "Ајмо јој бацити једну рибицу". Рекоше и остали: "Ајмо де". Бацише јој, одоше они ћа, ћушља она рибицу, кад у њој прстен онај њезина господара, што га је пас изгубио. Обесели се, па рече пасу: "Ево, стара вадо и пашчетино, опе' прстена у мене; ајмо тражити нашег господара".

Пођоше и дођоше у онај град, ће им је остао господар, тражили су га и тражили задуго, једва га нађоше: кад он лега' по' зид прама сунцу и по себи бира уши, јер бијаше спа' у велику потребу. Рече њему мачка: "Ево нас, господару, и ево ти твој прстен носимо; не бој се више никакве потребе". Обесели се господар јадни ка' да се је изнова родио, метну прстен одма под језик и заповиди му, да они двори, што му иј је жена пренијела преко девет краљевина до у десето царство, да се имају повратити ноћес и у њима жена му и онај, што је преотео. Пак онда заповиди прстену, да му одијело дође сердарско ка' и прије и богати сто, да је гладан. Чим се уноћало, све му се то створи; заповиједа он у своје дворовије ка' и прије. Кад свануло, шаље улака цару своме ђеду, да направи двоја вјешала, једна за своју ћер, а друга за његова вијетњака, што му је жену премамио. Цар пристане на бој, изрене на поље силну своју војску, а овај сам на сусрет изађе и створи прстеном крупу од самије тврдије талијера крсташа. Да не утече војска, сву би му је побијо сребреним таљерма као громом из арије. Онда цар видећи, да није вајде с јачијем мегдан дијелити, поклони му се и рече му: "Буди воља твоја". Онда овај одма чини смакнути цареву ћер, а своју жену, што му је учинила невјеру, и онога ш њом, што се је на њ навргао, те закала сам у том граду царовати, да се огласио на сва чет'ри краја свијета, да је жив сад и да му нико наудити не море. И сад што год зауми, то преда њ дође, и сви цари дркћу од њега и стое пред њим с капом у руци.

Ћук. "Ћук има неку своју силу. То је било лани код куће штадијерове код тесте. Ту како има гнијезда од ластавице испод крова на дужине, а једног јутра однеклен враг донесе ћука те лет лет, па ће се објесити на гнијездо једно. Спазише то ластавице, па закалаше цврчати, да иј се створи ума триста; окупише ћука, пушти се од гнијезда, па полеће, а оне за њим а неке пред њим ка' облак. Замакоше цврчећи, да нијеси могао оком спазити иј. Кукави ћук ћедијаше пасти у греде ће ту близо, а оне никако не дадоше. Ето су се домало и повратиле, па оно гнијездо, на кое је он бијо пао, развалише и раскомадаше у минут, поразбијаше у њем јаја, и одма савише друго, колико би лулу дувана попалио. Е оне су читаво знале, да је он нешто њевом гнијезду урадио и неком силом својом отровао. Ето да живине више познаду, у чем сила, снага и згода лежи нег ми људи".⁽⁹⁾

Које се животиње не смију убијати. "Богме, брате, и ласица је сретна; мируј у њу; ако ли си је така', вјере ми ће ти се осветити. Ће се ласица намечи у кућу, ту је срећа, и не бој се, да ће ти миши додијати".⁽¹⁰⁾

Ни *жаба* се не убија за обе очи она, што стои у кући испод воднице, јер се онда не да млијеко укиселити. Богме брате, у мојој кући све ода она око воднице, ма нико не дира у њу. Откад се почело свашто бити, одунда нам и јест напако. Та људи казују, да се ни зец у неке земане није тука', јер да има главу мачију, уши магареће, а ноге пашчеће. Онда неки да су га почели убијати и ватати у гвожђа, ђе има реп кози, зато да се море ести, али ипак сваки они ловац, који про више туче, не ће му изобрети, а највише не да му се у дјеци; оли му мру нејака оли буду магањата и недотр(!)павна (суманита).

Голуба је грлта убити; он је благосовен. - *Гуштарциу* исто је грота убити, јер не чини ником штете никакве. Ко је убија, тај се окраста сав. - *Ластавицу* и *кукавицу* опе' је најгротније и плашити, а камо ли убити, јер кажу, да су то биле двије сестре Лазарове, да им је брат бијо умро, тако да су среле Криста, кад је по земљи ишао, те плакале пред њим, да им јединца брата дигне. Кристос да је услишао њеву молбу и дигао им брата, који је опет послјије умро. А кад чоек умире, кажу, да грку смртну чашу испија, па Лазар спорад сестара да је испијо и другу смртну чашу; кад је други пут умира', зато да иј је прокло, да како су за њим кукале, кад је први пут умро, тако да кукају до судњег данка. - Послије тога да су била три сунца на небесије, па змија да је два испила, а треће да је ластавица сакрила под свое крило. Она два слијепа сунца, што се указују и виде на небу кои пут, то су она, што су од змије били попијени, а оно, што нас сад грије, да је сачувато од тице ластавице. Зато је благосовенија од сестре јој кукавице, те мјесто кукања она преврће другим гласом. Али исто она кука по своју, и зато ове двије тице грота је велика плашити и убијати.

Дјетелина. "Ајмоде, људи, зна ли ко, чим би се брава могла отворити без кључа и без да се иде разбијати?" - Неко вели: рамаделама, неко: повразом од бакре, неко вели: чавлом скученим, неко: да је могуће купити некакве воде у шпицијалији, па улити у браву како, да би онда гвожђе од оне воде изгорело и смрвило се. А истом ће ти едан: "Богме, брате, и без тије ствари море се травата све, што је год затворено поотворати". Неко каже, да је за то добра *ђетелина од чет'ри листа*, ма која је права, зашто има *ђетелина* од више врста. С оном правом осим браве што би се могла отворити, ма да би се могло ш њом пуно ствари урадити, па и цуру примамити за се. Момак само нека ш њом такне, која му је драга, те штогод он њој мисли, да и она истог ипа почме њему мислити. Па кад се тако сложе у мисли, онда готова радња.

Бујад. Има још трава на свијету, које велику силу и снагу у себи имаду, али се је мучно и како мучно доимчати; а то је *бујад*. Она уочи светог Ивана об нош нарасте, цвијета, сазори јој цвијет и опане. Сјеме да је њој могуће уватити, онда би свашто на бијелом свијету зна', ма зна' би, што гол која тица дивани међу се; која је гол која травка од љекарије, сама би се казивала: сваку браву опе' на свијету да би

могао с тијем сјеменом отворити. Сјеме то не би могао никако уватити; него да би било могуће ону ноћ уочи светог Ивана око семуљике од те бујади како наперити девет свиленије шудара, како море сјеме на њи пасти: оно како у себи снагу и моћ имаде, пробиће осам тије свиленије шудара, а тек једва ће се што на деветом уставити. Али то треба сву боговетну ноћ чувати и стати атенто, али га нема, ко би то издура' о' стра. Ту се свашто дође приказивати, штогод има на бијелом свијету, и плашити. Најкашње дријем облада, а нешто дође да сјеме сакрије, ако се уватило на деветом шудару. Та људи су по толико аљина метали испод те бујади за сјеме, да би уватили, ма никако нијесу могли. Па те бујади и нема свађе, јер је са виловске стране; него је највише у Лици имаде, да се и село од ње зове Бујаднице. У нашој крајини се не зна за њу, нег код Грачаца у Кривој Дрази код тесте у плоту види се, ће је надвисила своим перјем осталу траву. Неки јој реку и *репув*.

Коријен од траве. Па мој брајко, има трава и у мојој огреди, која отворала ја букагије на коњима, кад би сапети пасли те тревили на њу. Душе ми, покојни је ћаћа иљаду пута клео се, да би коње осим што би иј у букагија кључом добро запро, ма да би иј још чавлом заковао, е то не би могао отворити без кључа и без чекића гвоздена никако, и оне повр свега тога да су се исто отворале.⁽¹¹⁾ Коријен од тије трава да је имати, осим што би могао сваку браву отворити, ма би могао ш њим и сваке боле излијечити. Змије добро познаду тај коријен. Кушај примлатити оли баш и убити змију, па се ће сакри ту чекати, па ћеш виђети домало, како је друга дошла и носи коријен жут у зубије, кои јој се види маом, те ће она ту змију убијену од репа до главе намазати и оживиће одма ка' да јој ништа није било. То је мој покојни ћаћа очима гледа'. Да би чоек ћијо тај коријен отети, одма ће га она прождријети. То је истина чела, јер је више људи то вид'ло. Па да су и по двије змије долазиле с коријеном у зубије своју другарицу лијечити, у једне да је бијо црљен, а у друге жут коријен".⁽¹²⁾

Дољен. И трава *дољен* има велику снагу и моћ против сваки баја на свијету. Матер га свака у колијевци код дјетета држи. Дољен кад зачују вјештице, не ће лако ни у ону кућу ући. А најбољи је он за перчин, ком не ће да расте. Знаш да реку: "Од дољена косе до кољена". Он и израсте до сисе чоек, а удара неком силом на шкриљу пута.

Орах. Орас, ко га има у авлији, веле, да је несретан. Осим што највише пуца гром у њ, лад је његов нездрав. Има људи, да воле на сунцу стати нег ићи пода њ ладовати; веле, да се не би под њим никад наспава'. јер свака вада на њ пада, а највише вјештице. Та знате ли ви, да је наш Васељда Амрожић такав прави и млади орас има' пред кућом у авлији, те чим му син умрије (било му је 17 година), одма га је посјекао. Куне се и дан данашњи, да није има' тог ораса пред кућом, цико да би му син и данас бијо жив, јер га је нешто ш њега простријелило. Да која срећа, да га ту није ни садијо, кад свашто на се притеже, па и гром.⁽¹³⁾

Устук. Кад жени дијете умре, па за одбити млијеко, да јој не наврше, натрпа пуна њедра до голе коже траве *устука*, и одма устукне млијеко насе са својом моћи.

Вода. Тако је едан Котур с Нунића бијо у кршу код блага, па наша' вилу да спава, а он ти се њој полако привуче, па скине ш ње санталет (нека врста круне). Кад се она пробудила, нема никакве моћи ни снаге ка' ни остале женске. А он ти лијепо њу одведе својој кући и узме за жену. Ш њим је она имала пород и била ваљана и кадерна. Али кад би је послали на воду, кои пут би дошла одма, е мислијо би да није ни на по пута још, а друкча не би дошла за по дана ш ње, па би је питали, шта она ради кои пут толико на води? Она да би рекла: "Е моја браћо, да ви знате, шта кои пут у води дође, не би је црпали из бунара за живе очи. Јер у дану и ноћи вода се толико пута мијења, те врело заврије сваком на свијету болести, оно једне уре баца кључ воде болесне, друге уре здраве, треће да ти се је напити, да не би зна' за се, четврте да би заборавијо, ко те родијо и како ти је име, и тако све у напријед врелом долази и временом свака болест и здравље. Па ја зато чекам друкча, док она зла вода мити, а не дође друга здрава, па је заслади".⁽¹⁴⁾

Роса. И у росами све пада на нас. Ајде ти кушај лећи на дво', па нек те она об ноћ затече, знаш ми каз'ти шутрадан, како ти је.⁽¹⁵⁾ Роса кад пане друкча из облака, па треву зелено жито, а сунце за њом упачи, ето ти одма снијети, а на боб ушију. Никакав чобан не ће на росу свог блага изагнати, јер у њој пане свака снага, да чини оживити сваку бају на травама, што је наше око не види, и тако у роси је благо попасе, па се закоти метиљ у цигерица. Чоек нек росно грожђе зобље, одма ће га бодбочити и бљувати море; а смокве за најгоре су, кад је купуса у вртлу, а роса кад пане а сунце одма припачи, ето гусјаница ка' и земље. Нијесу све росе једнаке; има роса, да из земље излазе.⁽¹⁶⁾ Али она је роса напака, која пада из небеса, као што је медена.⁽¹⁷⁾ Ко на којој роси ноћи, он шутрадан буде ка' изван себе, отече му глава и капци испод очију (али онда му ракија срцу иде, па кад се је насвири, колика га је воља, сву ту ш њега росу свлачи). Колико роса има свашто у себи о' зла, толико и добра; свијет и гата нешто на роси на светог Ђурђа, те највише се цуре по њој ваљају голе, о чему ћемо други пут надглаисати се, ко зна боље рећи.

Новац. Цванцика сребрена десница (на којој мајка божија с десне стране држи дијете, а некије има, да га држи с лијеве) има моћ зауставити крв, кад на нос иде, те кад се она метне на чело и притисне.

Запис. И записа има, да од чојека свашто одбијају. Буњевац мало кои, да га нема и да му не виси о врату.⁽¹⁸⁾ Помаже, мој брајко, то све.

Штап од црнога трна. И штап од црнога трна ко при себи носи, тај пјевајући море, куд год оће, ићи, све да је и помрчина.

Типсово дрво; јагода од бршљена. А матер, која држи дрвета типсова у колијевци и јагуду од бршљена, море се не бојати вјештица, јер то двоје има у себи неку силу, па да не смију прићи ка' ни живој ватри.

Моћ има и оно *дрво* мало, на ком се *извртаћа дрон*, кад се пере или берга, те ако желиш кога омразити, доста да једно и друго дотакнеш: одма ће им се пријатељство извратити, исто ка' и онај дрон, што га је то дрво извртаћало.

Крст. Ђаво бјежи од крста на ведрини, а кад грми, иде пода њи, а вјештице бјеже ва вијек.⁽¹⁹⁾

Што има јакост против пушке, ножа, грома. "Море бити да знам од вас најбоље, а море бити најгоре, али је мој ћаћа дочекивао ајдуке и њев бијо трбоноша, да клен они су њему свега и свашто казивали, јер они се често пушкарали са стражама, једни у друге; па богме би више стражани односили обдољу него они. Да иј не би балота могла пробити ни нож посјећи, носили би ајдуци уза се моћи. Ено и сад едније у кући Мерцановој у Добропољције. То је једна шкатула као карта дувана на четврт, од чистога сребра, с двора испуљчата драгијем би рек камењем, зеленијем, жутијем, бијелијем и модријем; осим тога је извежена здвора жицом преплетеном сребреном. Та шкатула се отвора, унутра има од дрвета изрезато дванајест апостола, да наоколо стое, а у сриједи сједи Крстос те благосивље. Те моћи имаду на себи брњицу, да се могу објесити о врату. Ко иј при себи има, балота може сватити у њ, али пробити не море, него онђе само помодри и заболи. Ако се ножем замане оли сабљом на тог, одма се изврне у руци, те мјесто да га удариш оштрцом, ти телудом оли плоштимице.⁽²⁰⁾

Против пушке и ножа уза се је добро имати осим моћи 'накије и *ребро од жива чоeka*. Ко то при себи има, тога никако не море балота пробити. (Али да буде то чисто и свето, те кад се уза се носи, па кад навали с проштењем ићи с.. ти оли пишати, треба оставити од себе.)

Да је имати зеру *причешћа*, зрно соли и зрно шенице, па то све оклопити у балоту воска испред мајке божије од свијеће, и онда подметнути кријући под еванђеље попу, кад га чита на летурђији, онда та се маштанија света носи при себи, па се не бој ништа. Осим пушке и ножа то је добро и против вјештица и вукодлака.

Једни одрежу од дјетета, чим се роди, зеру пупка, па га урежу у длан у своје месо, да море обрасти. Онда на тога нит ће пушка ни гром. Па и они, кои уза се носи ону *кошуљицу* суву, у којој се родијо, да пуца у њ иљаду громова, не ће му наудити.

У Буковичана што под вратом носе намјесто пуца заковато у сребро, оно је *штрелица из небеса*. Виша је нег јае од голуба, па ка' и бабушка. Гром кад пукне, она штрелица оде у земљу, те једва девете године исплине из земље и тако се нађе, ол је ко забиљежијо, ће је гром ударијо. Ту штрелицу ко уза се носи, њега не море никад гром убити ни вјештица простријелити. Ту је лијепо штрелицу виђети: с она би рек да није од цакла, него изгледа ка' лед, а тврда је ка' гвожђе. Из ње крешу и ватру исто ка' из кремена.

Коментари

1. Ја сам лани зими цијепао у огреди церић, бијаше сав црвоточан, а у њему буба некаквије и љељана пуна торба. Узе' једног љељана, који се је сав оклопио у некакву прашину, метну' га на сунце, а он мал по мал поче се пружати, спада с њега нека прашина, пружи један рог, пружи и други, и оста чист и сјајан. Дође дебо ка' прст и толико дуг. Сунце бијаше теке припекло, а било је у некој завјетрини, а твој ти љељан разрогачи оба рога, која су била дуља од прста, па се поче окретати, па на један ма' врр у арију. Ето, људи, баш видио сам, да му је сунце снагу дало". Онда ће неки: "Е бијо се угрија' мо' јуначе, ватра даје снагу. Ко макине ћера него ватра, и ти кад се ракије оли вина напијеш, запјева' би. И људско је тијело ка' макина од вапора, па кад му се да ватре, боље кури".
2. Не би шпацки (господа) ишла стати по селије оциједити је љети на здравље, да знаду, да ће иј ту арија убити. Да оће с нами да вавијек стое, били би капци ка' и ми, али они не ће да се с Власима мијешају, нег кад иј нарене потреба. Моја браћо, да ја вама приповидим од господина једног, кад сам ш њим путовао кроз планину. То је било усред љета, господин је узео мене и мог парипа под кирију, мене је натора вавијек носити загрњач, па била макар која доба године. Тај господин ништа није уза се има' него некаквије карата, лумбрелу и на себи оно робе љетне танке. Јаше он на мом парипу, ја идем пред њим; угријало, Бого мој, да ми је аљина про рамена, коју сам носио, била докоњала. Замоли ја господина, да би је примио на парипа преда се, а он ти се на ме окоси: "Ја ти је не ћу, то је влашко шукно, шмрди, и пуно је ушију". - Ајде де, омичемо напријед, још је далеко, ће он је накумио. Дошли смо кроз планину, пришкрба се и мрак, ведро ка' и цака. Тако тумарајући по његову дешењу забасасмо: крив он, ја ни зере: вељо, одма да ћемо изгубити стазу, којом смо дошли, да се држимо горњег краја, а он упро на доњи. Тако ти богме загиљасмо кроз пустош, да није вајде ни тамо ни амо, него лези, ће си да си. Залуду је љето и ведро ка' и цака, али арија планинска об ноћ пробада до дђигарица. Богме ти се ја провали' у шушањ и замота' у моју красну сукнену аљину, парипа привеза', да пасе, а твој ти господин метно лумбрелу под пазуво, па дољи горе шеће и швикуће. Видим ја, што је њему, залуду се он чини јунак, брије га арија планинска све уз длаку, да му је почо зуб о зуб шклокотати. А ја ништа, него у сушњу пуктим и дебљам. Е није куд камо, кажу, да потреба закона нема, па ти тај господин приђе се савијати око мене велећи ми: "Дајде мало кабанише". Реко му ја: "А, шта ће вама моја кабаница? Она је пуна ушију и смрди, јер је влашка". Онда ће он: "Ма не шмета, болан, дај ти мени ње". Ајде, нека га лед носи, учини' му мјесто, леже уза ме, покри' га ја и ушуска'; чујем ја, да он сав стријепи, али се домало и угрија, па заспа ка' заклан. Спавам и ја боље, вруће и мени одма. Ту смо дринцали, док год није сунце ограјало; не ће он да се диже, прослачало му се спавати под мојом аљином сукненом слађе нег под својим памуком, једва ти се наканио дигнути. Кад ћемо поћи ћа, најприје сам лијепо смота аљину ми, па је врже преда се на парипа. Питам га, ели чему кабаница?. - "Пошве добра, да не буде ње, ја би проша' слабо!" И тако се упутимно напријед". - Ударише у сми', који су год ту ћутили, како је могла арија планинска надрвати господина, па ће је утека' под влашку сукнену аљетину.
3. Опе' ће неки: "И љети највише се под ним спржи љетина; више пута навуче се на небо он, па из њега горе жеже нег да је сунце само (што томе реку оморина; баш су погодили, јер чоека омори и умори).
4. Мој брајко, управ синоћ то се тревило. Јуче како је прала дјетињу робу, пришкрба се мрак, а она заборавила унијети. Таман да ће класит вечеру (столицу је била и метнула), а истом ти се пљесну и рече: "Ајме мени! заборавила сам робу унијети; омрче ми на двору". Па полети на дво'; наја' ја на њу: "Однес' те враг, клади вечеру, та не ће лупеж доћи украсти је!" Да, не би њу нико оставио: оста столица 'нако празна, а она оде по робу, донесе је и мало што не плаче сама на се, ће је заборавила.

5. О осјену смо скоро диванили, на ведрини прам мјесецу како је топал и како свак бјежи у њ, па и пашче (а ко не би од зла бјежао?). Свак може знати, ко је год провао, да је мјесец леден, како смо о њем и диванили, а да је осјен топал; ко не вјерује, нека куша, онда ће знати каз'ти, али боље је и вјеровати нег ићи питати својим телом.
6. Ма да ви, људи, знате ономадне прдачине од мое магаради у авлији. Дошли горњаци (Бошњаци) одлијевати у мене вино, растоварили су коње и скинули самаре те иј метнули при зиду у авлији, а мое двоје магаради стаде ревлавина, да никад не патишу. Чудим се ја, кои им је враг, што о час до час штукићу, а јарац горњачки један пука' о' смија, па ће ми каз'ти, што је магарадије, па ми рече: "Мо' јуначе! кад магаре вук нађе, оно не зна ништа друго нег ревати, а вуку је оно од све стоке на земљи најдраже, па прије нег ће га поести, три пута про њега ђисне (скочи) тамо и амо, а оно вавијек реве. Па, мој брајне, ође вука нема, али мој самар је од вучије коже, па су твоја магарад зањушила за његову кожу, исто ка' да је он, и мисле, да је ође близо. Зато ето реву, јер вучија кожа има снагу, да и псе оћера, кад чују за њу". Чим горњак то мени рече, а ја отвори врата, а магарад атакир уигар куд кое, и све се обзиру, и престаше ревати. Погоди горњак ка' погоди'.
7. Змијама се зна њево делветовање: до Госпе мале зна им се стање, да одлазе у земљу. Која остане, та се испне на дрво, па ту чека ка' усиђелица и затјецалица, да кога није, да је ко убије оли да сама крепа.
Ја сам лани лега' под растић, кад се пробуди', а то змија више мене савила се око једног огранка и изверугала се, да ти, брате, не умијем каз'ти; дебела бијаше ка' рука за шаке, а дуга добричак. Учини ти ја ма, кад њу ушпија, па ти накупи греда те ала да се туче у њу, али она нит се миче нит помиче. Осјети се ја, да је оно она, што се затекла кога ујести, да ће бити убјена оли да ће сама крепати ка' и јест, те усјеко штапину, гурну' у њу, а она се сва здроби у мрве. Биће да је још лањска, па се 'нако очаведала.
8. Неки Узелац Јован из Бргуда бијо је змијар. Он је зна' свакој име каз'ти, па и која би чоека ујела, те је говоријо, да ш њим оће да пођу сигурије дванајест људи, оборужатије ножма, шибам и кубурама под ајдучку, да би га ишао измамити из те јаме, па да би га лако мога' убити и ш њега круну скинути, Али, брате, ниједан се не нађе, да би ишао киндисати; сваком је до свое коже, знаш, да су рекли: ко је год нови, свак себи воли; тако је и остало.
То, брате, није лаж. Ја сам моим очима видијо, ђе змијар дозивље змије и дођоше му на његов швик, и тога змијара видијо сам, ђе је најжешћу шаруљу (на глави јој шиљак) метно себи око врата и двије у њедра. Да он нешто не зна о њима, не би то од њи ни радијо. Мало кад тај да змију уза се нема, и под капом он њи држи. Која се год ђе убије, он јој зна име и жалости се за њом и иде псовати оног, зашто је убија, кад му ништа не чини, јер да је Бог њу створијо ка' и другу стоку, да је грота убијати; прије ће вавијек оног која уести, кои убија, јер оне знаду, ко им је непријатељ. Они, кои убија, на сан му често долазе и кољу га. Пуно свијета има, да је не би никако убило, јер онда за годину дана нема у кући напретка. Та то се још од старине приповиједа, кад идеш на пут за коим послом, па те она сретне оли пређе пут, надај се, да ће ти испати за руком, за чим си поша'. Она је сретна, само мируј у њу.
9. Ђука сасвим што не ваља ести ође код нас ришћана, ели ђе па' об ноћ око куће на стабло, па зађука', диже се из кревета макар да га ко први чуе, те се вргне у њ из пушке. па је пусто он несретан: окрени пушку напако мимо њ, убићеш га; јер ђе гол вада пада, па зађука, ту ће набрзо мртац. Па га нико не жели чути, макар и добре гласе доносијо, јер га је свијет упантијо, да за напако слути, сведно ка' и кад пас завије.
10. Оломлани Милица Јаковљевића окупила гредама ласицу и сватила је, а она истог дана њој ушла у колијевку и начела јој на пе' шест мјеста дијете. Да не буду опазили, шта дијете кмечи, ко зна, шта би она урадила. тако да је некакав деворац

туда пролазијо, па му се она тужила, он њој да је рекао: "Биће си јој што радила?" "Богме", вели, "есам је пурлила гредами, јер ми је трое пилади однијела испод квочке". Он њој да је рекао: "Ето видиш, да она не би теби на дијете лабурдала, да јој ти нијеси прије запаприла. Богме срећа, кад ти га није задавила; не жали ти пилића, нег иј носи, а мируј у њу. Не знаш ти, моја драга снашо, да тако један у нас кад је орао, она однеклен носила своје штенчиће, четверо њи, па јој се уватиле за сисе, а она трче про орања ка' и зец. Биће да иј је пренашала некуд на бољу пошту, а онај, што је донијо воле, замане бадом на њу, не свати је. Шта ће она урадити? Како су имали каблић уза се млијека, а она ти лијепо увуче се у торбе, нађе каблић, отклопи га и избљује се у млијеко. Кад су били почели ужинати, кладу у зјелу млијеко, кад оно помодрело ка' чивит. Чуде се, што је то, окуси га едан, а оно, брате, ка' сичен, те му се опучи бљувати. Дај ти погађај, ко је отрова' млијеко? Богме се некако досјетише: ништа него ласица га отровала, јер паде једном од тије на ум, како је ласица суде у кући и зјеле потровала, кад јој је прекратијо да змијом мегдан дијели. Зато, моја драга снашо, за живе очи мируј у њу!"

Богме ти послије Мика Јаковљевића не дира у ласицу, него је два три пута митила, кад би је вид'ла, и вригала јој јаја на маслу, те би исклала на бокун рбине те износила преда њу. Кад је једном у кући вид'ла, да ода из зида у зид, говорила јој: "Лајо моја, ето теби вриганије јаја, немој ти мени, родо моја, пилића односити, не ћу ја тебе више плашити ни гонати; заклинѐм те светим Ђурђом, моим крсним именом, да ми мирујеш у дијете!" И тако ласица о' тог пута мирује јој у пилиће и у дијете, па се вали поселу, да је подмитила. Најбоље је, кад се ласица види, осим што дјецца вичу у једно грло, ма да и људи заинтаче рећи: "Лајо ли лајо, пријете ти миши, да ће ти одгрести уши; то ти поручују по нами. Рашћерај иј, молимо те!" Зато се на свијету најмање ласице убијају.

11. Један је мени ловац казивао, да је рано у прољеће ишао на дочку чекати зеца у својој огреди на некој стази и влачици, да ту дође ваљати се и чешати. Тако да је подранијо доћи, па теке леже, а пушку по' главу метне, бијаше га сан преваријо. Кад се пробудијо, има га шта виђети: мо' јуначе, пушка му се сва разалатила, огањ напосе, цијев, оклоп, па и свака мала чинија, која је у њој била, раставила се је; на њему опе' све се споне оспониле, па и каиш од беневрека, те да буде чесова поћера била, да би од њег руго тревило се. Ко црњи, ко жалосни! Тај се бијо препа' у велике, не чека ти више зеца, него скупи пушку и скуте, па удиљ кући. Каже тако чељадма. За срећу да му бијаше у кући старије стрица, кои су свашто чули, вид'ли и упантили, па му казаше, да се тога не препада ништа, да је он то на траву бијо легао, која би сваку артију на свијету бијелом могла отворити, зато да је и њему пушки тако урадила. Те ти тај ловац едва дође себи, а да не би старије стрица, вјере ми би му требали попови. Па право је свијет река': држи се чоека старежњака и пута тестенака, нигда не 'ш валити.
12. Неки ће из те роле: "Мој је мени покојни ђед на други мод од жабе тако самарњаче приповиједао, да су жели шеницу једном на пољу, те нађу од жабе гнијездо и јаја. А неки од њи дигне га, па метне повр снопа усред класова, а истом ти на један ма' ето ће клапуза жаба, пуше, њуши, тражи, па стаде код снопа, подигла ноге уза њ, па гледа, не мере биће да се испне. Стој она ту стој, а истом ти учини ма', некуд оде у лужину, те колико би длан, ето је, ће иде, бакти, шушти око себе и ломи. Гледају жетеоци сви, кад она носи у зубије коријен црљен ка' крв, а дебо ка' прст палац, па онда удри шећи око снопа тамо и амо. Кад дође и погоди онђе, ће је узео и завежљај, испе се уз снап на стражње ноге, утиштила коријеном горе, а снап на едан ма' сав се расу и јаја падоше преда њу. Коријен прождрије ка' и смокву, јаја дође, па одвала пре собом некуд. А жетеоци ништа него се вавијесте и крсте, што она уради; кајаше се послије, ће јој коријен како не отеше, ал би га она одма прождрла. Диванили су, да је бијо пињур дугачак дршком, па јој како страг у главу саћерати га било, да не море коријена прождријети, тако да би јој га могло се отети.

13. Одма испод ораса цико има Васељда маслину, ма је неће да посијече за живе очи, јер се без маслине не може летурђија рећи. Она је благосовено дрво од Бога. Ни без челе се не може летурђија рећи. Како дае маслина уле за црквене канделе, тако од челе је восак, да од тог свијећа гори сваког свеца пред светитељма, а уље уца и сваки дан и ноћ горити у кандели пред мајком божјом. Колико је сретније дрво од дрвета ка' и чоек од чоека, добри од злога. Кад ко коме уца' сјећи од прије виноград за крварину оли за коју другу освету, не би тицали у маслине, ман да би кога посве враг обладао, и то ако је посве велика љутина, да би се ђекојој огранак загулијо, ма до дна да би се пресјекла, то не би нико ље радијо.
14. Котар је мјесто виловито по водама, те ш његовије вода свијет је маловјек, не болују чудо него упријеко свак ваздукне (умре). У њи вода има, да је се вребац напије, да не би мога' полетити сместа, да је тешка, а камо ли чоек, кад се је напије. Ајде Котарани се толико и не плаше свое воде, нити на њу сијеку сову (клеветају), али буковички и горњи свијет се чува котарске воде ка' живе ватре. Пуно ће њи жедније проћи про ње, а не ће се је напиту, јер се боји, да ће га посјећи и грозница одма уватити, да не ће знати за се. А најсколи се чувају нашег Отреса. Та чоче, оно је врело ледено ка' планинско, а извире из шкаља, али то је све залуду; пука' је таки глас, да ко се котарске воде напије, да ће му се свашто догодити, па то свијет држи на уми боље него оченаш. Да је најздравија, па нек се превари напиту, а да му посліје ко каже: "Што си урадијо, не пи, пасја вјеро, котарске воде, оће ли те посјећи; још ти не знаш, што су њеве воде", тај ће се одма промијенути у лицу и море га што снаћи, па је капац одма и избљувати. Таки је свијет, кад му ко усије у главу.
Како гол врела једнака нијесу из земље, тако веле, да ни млијеко из сисе материне није; да у сиси кроз јагодицу има седам буџица, кроз кое дијете истеже млијеко; кроз оно шест да иде слатко, а кроз седму грко ка' пелин, па да оно грко седмо зачиње оно шест слаткије, те да буде берићет за дијете, јер да га чисти и лијечи.
15. Оно оломлани, ка'но се најприје грлобоља појавила у Летуничком варошу у Гошићу, па њи дјече четверо умрије у едној кући, а од осталог вароша нико ни прије ни посліје, ону ноћ су сами они лежали на двору, па је на њи пала нека роса те су напријеко умрли.
16. Ја сам моим очима гледао пред почитак сунца, ђе сам на траву извалијо се потрбуш. Бијаше сува трава ка' и прга, а истом ти из земље уз траву истрча кап па једна па друга па трећа навр вр'а траве, да она сва поста нацицата капницама. И тако све бијаше око мене, да не ме'ш глети од милења. Лежим ја на том, не боим се ништа.
17. Има неколико година да пада медена роса; најприје по гори на рашћу се је познавала, па му сав лист своим медом огабај; онда ето ти је на драче и рашељке, све се познае сами мед ка' да си по листу полијо га. Отален се поче по виноградије разносити, те ето ти иј, Боже: узалуд љекарије и галица, све горе иза горега, свијет гањата, да ће најкашње почети падати зла роса, па ће и свијету удити, кад све у њој долази.
18. Од неког времена и наши су се попови сјетили, откад су школе постале, давати дјечи, па и великијем, неке крстиће и медуљице, те иј носе пришивене, а неко сашивене при себи, те ће се и наши онда мање чега бојати; али касно су се сјетили.
19. У пуно ствари, брате, силе и снаге има, па кад се закаламо разговарати о љекаријама, онда ћемо се надглаисати, ко зна боље. А брате, вјере ми, од свега ја сам кушао на себи, да ми у јутру најбоље даје вурсет (срце и снагу) добра ракија; а тако кад ручам, нали ме букарком вина рваштине, па кудгод оћеш, ево ме: оћеш ли запјевати, готов сам испети се на највиши јаблан, све трке оћу, па још кад сам се зеру оквасијо, душе ми ћу усред гребља отићи и лећи, у помрчину сваку ући ка' и појату, мени је право. Нада све снаге и силе у вину је и у ракији. Знаш, да кажу:

- вино је зоб љуцка, вино виче а зоб трче. Та у вину и дјецу купају, кад се роде и чим испане из матере, да буде имати снагу за поднијети о крсније именије вино."
20. Те моћи су у Босни биле, па су се биле огласиле свукуд, па су ајдуци апошто одавлен у Босну одлазили за доимчати иј се. Да је њи дванајест дошло и пред њима арамбоша им у ону кућу, у којој су биле, те да нијесу ћели ништа однијети нег њи. Она је кућа, веле, била богата ка' и бегова, па им је свашто нудила да носе: новаца, робе, сребра, дуката ако ће на торбе, а да њи оставе, а они нијесу ћели никако, и најкашње су морали иј изнијети и дати. Пуно је она кућа веле, туговала за тије моћма, јер су им од старине у кући пребивале, те кои би год из те куће на пут иша', носијо би иј едан по један уза се. Али су ајдуци заклели се, да ће они њи и њеву кућу увијек држати за приетеља и чувати, нек им и зеру ко што притруни, нек се њима јави, они ће се ш њим старати. И тако је и било, да је послјије њево омрцало и освитало благо, али није било оног, ко би им њима јави, они ће се ш њим старати. И тако је и било, да је послјије њево омрцало и освитало благо, али није било оног, ко би им га одагнао, нити је ко смијо на ту чељад пепелити, јер су имали дванајест ајдука, дванајест добри и вјерни приетеља, кои би иј, море се рећи, ранили и ода зла бранили. Моћи је те носијо само арамбоша њев, јер ако би он погинуо, све би погинуло, а кад је здрав и жив арамбоша, лако је онда и за ајдуке.

ДРУГИ ДИО

ГОДИШЊИ ОБИЧАЈИ

Божих. Свак се нада Божићу и весели му се, осим људи, кажу, и тица у гори и риба у води. Пред Божић и за Божић на толико времена свак се стара, како ће га ко боље од другога дочекати и прославити. Обичај је, да крмећу печеницу немало свак прије добро урани. Кад се што уца закаснити урадити у коме другом послу, а пролази му рок, онда му реку: "Не може се печеница увочи Божића уранити!" Даклен она се рани прије на толико мјесеци за тај дан, да буде добра и да буде на гласу, те по селу да му реку: "Чоче, ала у тог и у тог зор-печенице! Одврга је ље свима (надмашио све)." Осим остале приправе и старања најпрви су и бадњаци, да се старјешина и за њи провидне. На Бадњи дан старјешина около подне са осталијем мушкачинами наоштри сикире па оду, ако имаду, у своје огреде или облоге па усијеку два подебела дрвета ка чоек у пасу, а треће тање, који се зову бадњаци. А ко иј нема да усијече у себе, онда треба да се за њи макар како провиди али да иј купи, па макар да и која у пољу и питома стабла за бадњаке посијече те с тијем штету себи да принесе. Нико му се за то наругати не ће. Отприје, кажу, да су уцавали украсти бадњаке, кад иј ко не би имао, т. ј. отићи обноћ у туђи дут па

испилати иј, јер сикиром да се сијеку, чује се далеко.⁽¹⁾ Али саде да ко бадњаке краде, није чути, јер ко то ради, кажу, да је зли удес, да се може на што нагазити, кад се иду красти: на виленско коло, на пасији сугреб и т. д.⁽²⁾ Кад се бадњаци кући дорену, буду два велика балвана или ћустука, грдна за два чоека, осјечена по деблу са обе стране, а трећи је тањи од исте величине, који стоји у антрешљу за тројство озго свр њи двају, кад се метну на ватру.⁽³⁾

Прије Бадњег дана коље се домаћа стока, и вавијек окреће се клање од своје марве к истоку. Женске се врте и мањијају бергајући дробове, кувајући чесницу и крувоове остале, јер међу Божиће крув се не кува, осим што на Бадњи дан укувају колач шупаљ у пријесно (без квасца) и на мали Божић прије зоре велики шупљи крув (колач) исто у пријесно. На Бадњи дан чим сунце ограја (ако га има, ако ли га није видити, онда знаду по сињалу неба, која су доба), одма ложе ватру велику и припјечу печенице на ражније, по реду окрећу споради дима, а неки належећи окрећу, да им дим не море наудити. Чим печенице скину с ватре, одма се грми из кубура тако, да све по селу једна другој одговара илити глас даје; то пуцатање значи, да се печенице скидају с ватре.

На Бадњи дан мало се што спрема за ручак, али облице пије, и то зато, јер ко и колико на Бадњи дан попије вина, онолико више крви дође у њ. Дјеца се тући не смију, почимљући од Бадњег дана па све до иза малог Божића, јер ко ће дјецу бити, одма му чири на гуицу (!) доћи.

Сад се већ спрема вечера: уштипци се вригају, а бакалари туку, да стоји лупа по цијелом селу; ко не зна, а да је јесен, би река, да се набијају бадњи за маст. Прије свега и прије вечере у онај колач пријесни шупљи, што га је маја укувала, метну у њ три свјећице (тројицу) од шолде и запале иј, које носе још са чашом вина па онда иду к волма те наздраве волу прваку (који је вавијек најпрви из десна под јармом пред осталијем волма уваћен), а то на примјер реку: "Здрав, зекоња (оли мркоња)! За здравље овог мога вока првака и за здравље нашег старјешине!" Тај колач свјећицама даду послије чобану и чашу опет пуну вина. Тако он наздравља своме овну звонару прваку, кад угоне благо у стан; двоје кућана држе запаљене свјећице на вратије унутра стана, између којије прогоне бројећи благо.

Прије вечере иду из куће по избору два момка оли чоека ожењена по бадњаке; тешки ти буду, да иј једва сам ко може донијети на ватру. Сви кућани стоје око ватре и весело чекају бадњаке. Чим који носећи иј ступи на врата, говори: "Добра вече! На добро вам бадња вече дошла!" (А неки реку: добра вече ја и бадњаче!) Старјешница чека сједећи су оком жита (јечма) у руци те посипље по бадњаку и по ономе, ко носи га, и одговара: "Бог да и с тобом заједно." Тако исто ради се, кад се и други донесе, а онај трећи антрешаљ илити тројство метне се послије на ватру повр оније двају. Тако се послије изнова боље подјари, нека горе. Онда старјешина донесе врећу сламе и поспе добро коло наоколо око ватре.⁽⁴⁾

Кад су се бадњаци наложили, а слама око ватре прострта, онда се ставља сопра (столица) за вечерати, а загрми се из кубура, које је већ знак, да су бадњаци почели

горети. Ту се вечера и бенави, весео је свак, све да је ко коме наскоро и умро. Осим шутра на ручку и на палењу свијеће, о чему ће бити ријеч, иза вечере што посно остане, то шутрадан не ваља ести; а да не оде у невар (штету), онда однесу у село којем сиромашнијем, што знаду, да онако није спремио, те му даду да поије с дјецом. Кашње тога по обичају сјете се о' стра и вука, и ако иј сад амо нема, али да он лако море домаглити, те метну му на комад рбине свију оније манца, којије су имали за вечеру, и озго уштипак, коме међући на буниште (ђубар) говоре: "Вујо мој, не кољи ми овчице, ево теби сочице! Ево теби твоје, а мируј у моје!"

Није право свијет ни заспао, стоји граја по селу, ђе се дижу и опремају к цркви; јер је обичај посве рано почети појати јутрењу па онда одма иза ње летурђију, да се поп из једније аљина црквеније од јутрење свлачи, а у друге од летурђије проблачи. Тако и ако је посве рано, у цркву наврви мушко и женско од млађарије, па било старо о младо, а за највише дођу цуре од удаје, а момци од женидбе, сви у најновијој роби, момци пак са кубуром за пашњачом. Уцају који пут и ђендари к цркви доћи, јер драго је и њима видити оно, што је лијепо, па макар им од користи и не било. Онда ови, што кубуру имаду, а да је ђендо не припрежа очима, покрију је вацолетом, оли ш њом за леђа, ако немају торбака. Ђендра кад није, онда оружја не крију нико од никога, него је одабељи (т. ј. кубуру), нека се боље види. Те лиш ко још цуру имаде, да се зарека, да ће је узети, дупло му воли, кад му јарак (оружје) за пашњачом види, оли још да пушку шарку о рамену му види, одма ће свака у себи рећи: "Бого мој, нико није ка он, та дика га је под јаракком виђети, па да је и најгори, а камоли лџа је и од себе!"⁽⁵⁾ Тако кад се народ слегне к цркви и кад излази из ње, онда изађу на влаку (равницу) пред цркву и згледају се; момци стану у ред и грме из кубура. Тако од цркве иде онда свак својој кући праштећи из кубура. То бива друкча у сунце грањивања, а друкча и раније, кад се рано молитве почму отпаривати.

Кад се кући дође, онда млађарија рекне старијему: "Добро јутро! На добро ти Божић доша!" и онда туче угарком по бадњације, те колико варница или сјевалица ш њи полети, говори: "Овлико ти било овчица, овлико козица, овлико коњика, овлико вочића, родила ти дјечица и винена лозица и пребијела шеница!"

Ујутру прије сунца маја смота у округ уже ка обруч и у њ шћука све кокоши на просуто жито. Онда пита дијете (по наговору): "Мајо, ђе ти коке носе?" Она одговара: "У пенцеру више полице у кући." Тако три пута рече се једно другоме. На Божић у сунце грањивања иду у виноград с букарком цијела вина и косјером у руци те обрежу насукрст неколико пања, којима старјешина наздравља, тако и свему своме винограду. Тадај и неколико пања вином залије, а букару кући празну донесе. С тијем гањатају: ко тако ради, да ће му унапријед родити виноград. Судове чела маја кроз вериге пронаша, да буду сретније; тако исто споради чела мора маја тјесњавом руком, т. ј. брашнавом, увалити се за које стабло пред кућом или макар гдје; онда кад се челе роје, за то се дрво увате, отићи не ће саме никуд.

Пришкрбива се (примиче се) маренда, а за њом одма и ручак. Како се народ рано дигао споради ићи у цркву (а мало је баш ко и спавао од веселја), те чим се из цркве

врате, вригају цигарицу заједно с јајима, пеку на граделије срца, слезене и остале стегње (крајеве од врешка меса, што иј има напретек од поклане живине). То слатко поједу и затијем се напију ракије, коју пијуцају све до ручка, што томе реку маренда, од које још нијесу изгладњели, а ручак је већ и готов. Подне се не ишчекива, ка код у граду господе, него споради пастира и осталије чобана преши се с ручком за све светковине божићне, јер лежи благо по становма гладно, које ваља гонити у пашу, а у све те дане веселе ваља сви да заједно буду на сопри (столици). Зато рано заједно сви и ручају, па све да и нијесу изгладњели.⁽⁶⁾ Прва је ствар на сто да се метне оно, што треба, а то је свијећа и чесница.⁽⁷⁾ Неки на мјесто чеснице метну пун варњак пребрана жита (јечма) те у њ задију свијећу, а неки метну чесницу на мјесто жита, а у њу свијећу. На више мјеста задијевају у чесницу околу свијеће зелене гранчице, па и повелике, око градова од ловорике, а по селије од маслине, које се зове "борњак".⁽⁸⁾ Кад је већ донешена манистра на сто, онда сви се дигну на ноге и скину капе (осим женскије, које су цуре, капе исто имају на главама, али никада није па ни у цркви је не скидају). Старјешина запали, т. ј. ужеже свијећу, осим Божића шуверинма, а на Божић угарком од бадњака, кога зову "брада".⁽⁹⁾ Старјешина на комад рбине оли на маши (ожегу) наспе ватру и тамјена те кади околу свијеће и чеснице, крсти се и моли се Богу на глас, а за њим сви кућани шапоркају молитве у себи, ако иј знаду, аколи пак не знаду, што иј доста има, онда се моле и заклињу једном по једном свецу: свети Ђурђе, св. Петре, св. овај, свети онај, док старјешина не устакне капу на главу, и онда ала да се мирбожи (љуби), које иде за сунцом. Најприје то почме старјешина са старијем другим људма, па онда тако женскијем те и најмањим дјететом, т. ј. од голема до малена, најприје говорећи: "Мир Божи, Кростос се роди! Во истину роди. Како се год ми грлили и љубили, онако свака наша стока!" Обично три пута се пољубе и за сваким љупцом изговарају горње ријечи; а кад се с ким другим у селу мирбоже, онда не спомињу стоке. Тако кад су се сви изредали мирбожећи, онда се сједа ести манистра, па онда месо лешо, т. ј. заједно друкча сварено, говедима, овновина и тучетина, послите тога купус и крметина, а већ најкашње печеница се реже; из кубура се опет грми, ништа него стоји прасак. Све је ово лијепо и добро, кад су сви у кући на броју, ма ако ли је ко на војсци, у пржуну, оли ко по случају прије на толико мјесеци умро, онда мајци оли сестрици пане на ум, да им неко мањка међу њима на тај весели дан за столом, те куд ће суза те на око; истина да заваћају жлицом и пињуром, а сузе јадној највише старој мајци низ образе четверојструке шикљају, тако да и другом се омичу онда, без да се именује за ким оли што, знаде се. И во кад треви прије Божића крепати, уздишу за њим и кажу, да им није Божић добро дошао. Кад тако заудеси која жалост прије, у оној кући није веселја као у осталије без тог. Веле: "Ко је дужан, на Божић је тужан." Осим куће тужне у осталије је свак весео и једни другом напијају, да не буде квасине. У селу, же се нађу комшије добре све, и ако нијесу племештаци, куће оне, у којој је жалост за ким, не ће да пуцају ни да пјевају, не ће да им њиовије рана повређују. Ни ти нијесу толико жалостиви другије дана, као на Божић што су, јер кад виде, да се свак околу њи весели и грми из кубура, то је знак, да тијем сва су чељад на броју и здрављу. Ови други околу њи кад се веселе, како је речено, тако такну им у срце овим, што им што вали, на које каже се:

Лако ти је пјану запјевати,
А жалосном, брате, закукати,
Пјаној неви пољубит ђевера,
А ђеверу загрлити снашу.

Коме ништа у кући не вали, пјевају се пјанске пјесме, као што се отпјевавају и о крсном имену, а чуо сам и ову кратку:

До Божића три ножића:
Први реже чесницу,
Други реже печеницу,
Трећи реже јабучицу.
Ој Божићу, боже мој,
Ко ће колу вина дати?
Божи кум говори:
"Ја ћу колу вина дати."

Стари људи највише простру мутап око ватре те паре леђа; кад леже, кад сједе, кад устану, да једу и пију, букара им стоји вабијек покрај ватре, пале луле, туку у авану дуван за нос измијешат теке лугом, да им се боље кија. Млађи су на пустоловини (влакама или равницама мало даље од кућа), ђе се коло игра и цурами иде мирбожити. Омањи момчуљци кривају се.⁽¹⁰⁾ Ово кривање и не почимље се него од Божића, па за неколико дана по малом Божићу, већ момчуљци одавна криве сијеку и лице за о Божићу се кривати. Кад прођу ти свеци, они онда ш њоме на ватру. Како на Божић, тако све оне дане пастири макар од које стокe били, вала да заједно са свом чељади једу. Кад пођу к благу, њима је од бир-земана обичај спремити уза њи брашненицу, т. ј. метнути им у торбу најпрво бурачу вина (онога, кога пију у те дане сви кућани), крува и меса од сваке веле по комад у изобиљу. Истина да они нијесу гладни, кад полазе к благу, нити ће изгладнити до мрака, док благо не дорену у стан; али таки ја обичај. Онда се чобана састане доста у кршу и пустињи, па повади сваки своју заиру, те засједу около чесове литице те ала да се чеше и напија за здравље свога блашка; пјевају по два и два своје обичајне пјесме, па тако у кршу добро се напију, да супјани и кући дођу. Кад се растају, запјевају ђекоји:

Ој, ја имадем овна разблудника,
Купит ћу му звоно јадиково:
Куда иде, нека јадикuje.

Пети дан Божића великог долазе **Младенци**. Кажу, да је случај био прије, свак да мало прошиба по селу дјецу. Послије долази *мали Божић*, који исто се светкује као и велики, само што се на њ не мирбожи, а обичај је мирбожити се све до Богојављења. На мали пак Божић има други обичај, којем се веселе највише дјеца, која као и сви кућани и ако тадај у цркву рано не иду, дигну се прије зоре те износе ону сламу, што је прострta около ватре и бадњака на Бадњи дан, коју носе на гувно те посипљу около стожера па и даље по гувну. Свака маја треба да укува, како је речено, у пријесно (без квасца) крув велики шупаљ, који је сав ишарат неким

колами, крижима, кукама и т. д. Крув тај носи се натакнути на стожер од гувна, а један старији, па друкча допане ред и старјешине, који се увати за стожер повр натакнута крува десном руком, а за његову се руку увати други старији за њим, а за овим све један до другог, колико иј год има у кући до најмањег оног, што је почео знати о себи. И онако коло наоколо брзо касају до три пута око стожера, да сви узваре у једно грло што игда могу дерући се: "Ајд ајде, коба моја!" Догод не престану, старјешина или они, који се је први за стожер укелечио, он подвикује опет што игда море: "Де! Де! Де!" Тако кад су обиграли, брже боље скидају шупљи крув са стожера те носе у кућу к ватри, камо још тече бадњака, јер не морају да изгоре, него треба да макар само окусак затече малог Божића. Маја треба да овим, што су врли, спреми зоб, т. ј. да напече сувије ђевеница и печеница крмећије, и онај крув шупљи пријесни, што је био на стожеру, да га разломи и да вршиоцима јести. Послије тога испоји иј ракијом, те иду опет врћи без крува, и ка и прије ајдакати, а старјешина да иј ддка. Кад тако сврше, онда сви треба да покупе ону сламу, што су просули око стожера, и да донесу у кућу, камо опет марендају. Ону сламу послије маја меће кокошима у гнијезда (да не ће ићи носити јаја на другу страну), а при том се не смије никако та слама остављати на гувну, јер да се ш њом сваке чаре могу изводити. Кад ко, док се не изнесе, у кућу дође, имају га на оку, да им како не би сламе те латио.

Како на велики, тако и на мали Божић исто у чесници свијећа се пали: ако се споро ужеже, не примају за добро. Како свијећу жеже, тако треба да старјешина и трне с кришком крува умоченом у чашу цијела вина, коју послије изије. Ако се одма не утрне, чим је из кришке канула кап усред ње, то се прима за радо, те вјерује се, да тај не ће лако умријети, него да ће дуго живити; ако ли се пак одма угаси, чим је канула кап на њу, не што сам себи одма рече, ко е трне, ма и сви остали: "А варен си, доста је више за те!" А овај им од наполак љутине одговара: "Пророку говно об року." Ако се било на Божић оли на крсно име свијећа кити од горећије капница, да се низа њу као мусур објеси, вјерују, да ће родити година и бити напредак кући. Свијећа, како се утрне, онда се остави у ковчег: не дај, Боже, по случају да когод дође до умирања, онда ту му свијећу запале при задњем часу. Ако ли не тако, онда о задушница горе је у цркви намјенуто којем мртвом за покој душе. На Божић се, као и о крсном имену, запали свијећа уљом, те ће у кантуну гору за покој мртвије. Кад тај дан имаду живи годименат на овом свијету у њеву бившем оцаку, камо су и они узрасли, штоно се каже "од повоја па до покрова", тако нека имаду и они на ономе, јер вјерују, да је свијећа око души, која помаже својом свјетлости оним душама, које су осуђене, да буду у тмини. Кома гођ на сан дођу мртви, одма му пале свијећу, и тако да им виће не ће долазити (осим што и робу мртвога просјакма давају зато, да им на сан не долазе).

Од Божића великог па до малог не смију гњата бравије пребијати, и ако има у њима мозга за цуктити, јер вјерују, да кад се чобан баци каменом за благом, да ће којем пребити ногу.

Кад ко међу Божиће умре, вјерују (тако и међу Ускрсе), да ће спасити се, и онда реку: "Благо ти је души његовој!"

На **Крстов дан** (увочи Богојављења) свети се водица и крсти, која се носи у судовије кући и дура годину дана. Стару водицу прољевају по вртловије и по судовма чела; то кад иду узимати нову, јер веле, да је гриота велика пролити је штокуда па да се гази.

Св. Сава, звани средозимац, светкује се увелике.

Благочасне вериге није заповједни светац, али светкује се. У прве земане уцјењивали би кога, да се има откупити, да иј има почастити ш чиме год као печеницом и ђевеницама сувими крмећими и колачима. Рекли би којем у кући: "Ако га не ћеш откупити, ми ћемо га погубити."

Св. Тривуна светкују споради миса. Није заповједни светац, али тај дан у некије кућа посте и ништа не спремају на ватри, а и мало диване, да наполак сви у кући муче вјерујући, да им миши не ће сметати ни у кућу долазити, ни по амбарије чинити штете, тако ни по усјеву по пољу.⁽¹¹⁾ На Св. Тривуна Буковичани сију расод (сјеме од купуса), да им га не ће бувач изјести.

Сирна неђеља (сиропуст). У ове дане, у који се смрзне (следи), у онај дан се море сирити сир и киселити млијеко; иштетити се не ће, али ваља утувити, у који се дан следила вода.

Мученици светац није заповједни, али не ради се ништа. Веле, да мученици муче и дрво и камен и воду.

Месојеђе. Не само да је у кући добро за Божић спремљено, него то је у кућу прибављено за зимницу про све године осим Божића, а највише се годи од Божића па до месније поклада, које се зове месојеђе. Јер још с љета почимљу скупљати од блага смок (сир, масло, јаја, скоруп и скуту у мјешине за зачину), наспу кашуне жита и амбаре, насијецају пуне каце купуса, кумпијера метну по пуне трапове те закопају у сламу, да не промрзну, тако мало помало ваде. Наплету у реште (вијенце) доста лука, љутике, капуле па објесе на черјен (више ватре, да се суши). Затијем набију доста посјека као и другог блага: коза, овнова, старије оваца, које су погубиле зубе, крмака и које говече, као краветину, која се више истелила. Све ово прије уране добро, да буде дебело ка сало, па онда покољу, исијеку на комаде, сложе за неколико у со, па онда на дим ш њиме. Кад се осуши, сложе у ковчеге или у кашуне, а неки и повјешају по којој кући у амбару или коноби, да га не би као у затвору мрмница (мољац) изјела. Вина то тако у свакој имаде га, као и ракије што напеку. Кад им тако рупи месојеђе (у граду кажу крневал), онда највеселије проводе дане па и цијеле ноћи, а најсколи кад се од времена и зиме оштре не може ништа у пољу радити, а прибавили за се зимницу, као и за своју стоку доста сијена и сламе. Е тако докони, кад на очима и под руком имају, онда у то вријеме најслађе и најмасније се једе а најбоље пије: ујутру зачиња се пула са салом и жмарамима, за ужину (подне) једу сира мјешног и крува, затијем пију половника, колико ко може, да иј и за очи увати; за вечеру метну прије у лонце, а сад у бронзине пуне купуса и

крметине суве, а за највише дебеле сланине. Што сам чуо од тежачкије ећа, која су њима по кончи, и пјесму пјевати, која је ево овака:

Кад се жени пун-гуз ђувегија,
Па он проси тарану дјевојку,
Кума куми боба гузатога,
Старог свата купус на сланини,
А ђевера прдозвека грашка.
Све смокове сазва у сватове,
Не сазвао прдозвека грашка.
То се грашку жао учинило,
Поћерао дјецу око ватре,
Поробио лонце на огњишту,
Само оста купус на сланини:
Преузе га голема врућина,
Распаде се купус на сланини.
Скочише се кићени сватови
Па дозивљу бајалицу проју.
Проја баје, купуса нестаје.
Проговара сомун из наћава:
"Бог те убио, бајалице пројо!
Тебе једу, на мене не гледу

Ови весели дани од месојеђа за свакога су, па кажу, да су неђе и старе баке питали: "Бако, која су ти најдража доба године?" - "Богме, синко, од Божића па до поклада." То је рећи месојеђе, јер у то вријеме најбоље се еде и пије, у ове дане на облажњу жене се највише, и једни у другије у сватове иду, свој к свому опет иде илити у по'оде за више дана.

Уз месојеђе на прелу ђе су гусле, пјевају се пјесме уза њи, приповиједа се, загонеће се, прстења се, козирокају се. Козирокање (козање или пепелавање): Учине доста некије крижа, стаза и јама по огњишту на лугу и по реду питају се те упиру патрљком по учињеније јамица по реду и говоре: "Товар гре. Куда гре?" Онај, кога је допао ред да погађа и одговара, метне капу на очи, да не види ништа, оли изађе надво те одговара: "Нека гре!" али треба да упанти добро, колико јамица има на лугу, јер све узаманице онај пита: товар гре, куда гре? а овај, што не види, одговара тако исто: нека гре! Онај, што пита, уца (а и мора, јер друговачије не ваља шала ни игра), кад упитује, прекорачити јамице, јер су изашле из броја; овај, што одговара те ако се превари изговорити: нека гре! више него јамица има, онда наспу пуну жлицу луга, коју му један за држак држи и даје, а он кусало с лугом до по метне у уста и добро ваља да пуне, коме луг немало сав у нос уђе и задими му спријед по звики. - Друга је опет игра пашарање: Изабере се њи добар број, било мушко било женско као и у козању, два обично бивају, што ће један другог питати, а остали, на кога дође ред, ти ће одговарати. Осим овије двају свакоме треба да се надије име, као: вук, лисица, зец, куна, мачка, па треба да имаде на ком и ружније имена, као: магарац, курумлија, пичетина, ћосо и т. д. Од она два један ће: "Пашара мила,

пашара драга, ди си?" Онај други му одговара: "На зецу." Зец одговара: "На мени није." Онај ће: "А да ди је?" - "На вуку." Вук ће: "На мени није." Онај тако вавијек пита: а да ди је? а они одговарају: на мени није. Ако ли се који превари одазвати, што није, да јест, као што то мора да буде, па се он чувао о не чувао, онда има да се паличају по дланије по више пута усуканим шударом. Али то паличање су подвргли; воле се пепелавати, т. ј. метнути један другом жлицу луга у уста те пунути као и у козирокању; ако не ће ко је валио испуавати луга, онда мора да изађе на авлију па да зареве ка магарац из свије рамена.⁽¹²⁾

Ове се игре чине уз месојеђе почимљући од Божића па до месније поклада (први дан коризме). О задњије даније месојеђа највише приповиједа се о свачем.

На покладе увече свак спрема добру вечеру. Кад се вечерало, "повезали вјештице" и запретали рог у ватру, онда ћекоји довикују у комшилуку један другом: "О Јоваве, добро свежи кобилу, јер ће ти застранити у село и штету учинити!" То је рећи, да има опаз на жену, да не би летила у вјештице. Крст учине на ватри, кад је запрећу, врата запријече машом илити ожегом па онда иду спавати. У једније кућа дижу се прије зоре па једу оно, што је остало од синоћније поклада, које зову "подранак", па онда опет легу. Кад свануло, опашћају суде и не једе нико ништа баш ни за вас дан, јер кажу, да им се узригива јајевином од јучерашњег и синоћњег ждерања.

Коризма наступа, моли се Бог, исповиједају се, не загонеће се нити се прстењака, све да би млаћи или ћели, стари у кући то не даду; кажу, уз пост да је гријота. Има некије старије, који кад су били млаћи, ни женами нијесу ћели лежати кроза сву коризму; а сад ови млаћи уз коризму уцају се и оженити. У свему и по свему осим поста божићњег, што се трапа (помрсује), ма неки не ће ни да коризме штеде.

Благовијести (по чему се мјесец април назива "благовјештенски") увелике се светкују. Кажу, да је било тај дан меса од три веле: једно говече уломило врат, друго ујела змија, треће помело од подне; зато се светкује, да се не догоди опет тако.

У овоме благовјештенском мјесецу појављује се прољетно цвијеће, као дивије љубице, те чим је ко опази, откине јој главу и поије, вјерујући, да ће бити сву годину млаћи и здравији. Тако исто кад опазе спарогу у рано прољеће, брже боље јој реку:

Ој спарога нарога,
Спушти мени два рога,
Ја ћу теби зелен лист,
Кад ми дођу Благовист.

И онда је уберу и у час поију, споради да иј не ће болити глава.

Лазарева субота светкује се, и ако није светац заповједни. Овај дан се вере цвијеће те увече метне у воду. Шутрадан на Цвијети ш њиме се умивају, и нема оне куће, која то не ради.

На **Цвијети** носе нарамак маслиновије гранчица у цркву. Кад излазе, свако има на прсије задјевене неко двије, неко три те гранчице, а и за капу иј задију. На њекоме по вас дан су те гранчице. У кући иј објесу, ње леже, више главе, споради да га не ње тице зобати.

На Велики четвртак и у суботу насађују кокоши. На Велики петак црква допушта радити, али не ради нико, јер он је од злије бесједа и од великије догађаји. Ови дан суше неки по себи (споради змија), а некијем поп то за покору остави. Јаја у петак се броје, у суботу црљене, шарају и варе, на Ускрс се једу и ш њима туца. Неки оставе проносак (најпрво од младе кокоши, т. ј. пилице снешено), да то је тврђе од другога. Кад се туцају јајма, па ко које разбије, однесе му га.⁽¹³⁾

На **Ускрс** чим се у цркву уђе, одма износе се барјаци, литије и свијеће, те се чини прошишијум три пута око цркве пјевајући поп с њаком "Воскресеније твоје, Кресте, Боже наш". У цркви нема онога на земљи, ко ње у њој остати, него чим је поп из ње изашао, врата се за собом затворе. Кад се враћају, онда стану пред женскијем вратма сви са попом. Пошто су звона још завезата, а један је испео се на звоник те на команду попову чека, да заслави. Поп чим је запјевао "Кристос воскрес", онај ала да туче у звона, а башка мачкуле (мужари) грме. Онда поп чим је три пута поновио пјесму, крстом у руци три пута крижа по вратије црквеније и тако отвори иј, а народ улази за њим. Кажу, ко би остао тадај у цркви, да би позвекетао (полудио), оли да би маће и красте обладале. Веле опет, да је могуће тељиг од црна вола, на ком нема биљега, три пут пребацити на Ускрс и на Божић преко цркве тамо и амо, да би све вјештице и вјешци објесили се попу о врату. Кушали су, веле, то радити неки, али није могуће никако, да се враћа тељиг натраг. - Тако исто међу Ускрсе и Божиће не перу нико прања нити пракљечом га лупају, споради да не би грџд обио поље.

Осим Ускрса светкује се **Свијетли понеђељак** и **Свијетли уторак**. И у те се дане јајма туцају и на њи ваљају, т. ј. њи неколико нађе се те узму комад даске, а на њу своја побилежата јаја наредају, и онда, ње је мало низбрдито, потегну даску насе, а јаја се заваљају, па чије се одваља даље, оно носи све.

Од Ускрса до Јурјеве (Св. Ђурђа) има **Прикоризмић**; то, веле, да је отргнуто од коризме. на пет и на четри неђеље пред Св. Ђурђа долазе **Петача** и **Деветача**. Често се чује: "Чувај се Петаче и Деветаче више него ишта." Кад пет неђеља прође, а буде лијепо, онда се веселе. Још очекивају Деветачу у страу. Кад прође добра и она, онда су сасвим задовољни, више се не боје зла времена.

Св. Ђураћ (и мјесец се април по њему зове "ђурђевски"). На ниједан светац толико се не баје и не чара, што на њ. Како он долази у прољеће, кад све разлиста, кажу, да се загнуо у зелену кабаницу, са припасатом бритком сабљом, и гази зелену траву

и зелени лист. Туте се пружиља аждајкиња змија, да ће св. Ђурђу коња удавити. Он тргне сабљу, да ће јој главу осјећи, па се обазре: с лијеве стране аждајкиња се уватила коњу за реп, с десне стране гранула даница сјајница. Туте св. Ђурађ зазове св. Петра за кума, св. Павла за прикумка, Огњену Марију за бабу, св. Илију за барјактара, Мироносницу за завицу, св. Пантелију за старог свата. Туте се сваком дар дароваше, а св. Пантелији не истече: св. Петру дароваше жарким сунцем, да грије, св. Павлу да ватром бије, Марији Огњеној да огњом бије, Св. Илији да громом и стријелом бије, Мироносници да миром мириши. Туте се смилуваше св. Пантелији те му дар излишише, дадоше му високе облаке и ведрине да дијели. - На Св. Ђурђа прије сунца једна жена чисти кућу, а друга стоји гола на кући повр шљемена, која пита: "Што то радиш доље?" - "Ево чистим кућу од мува и бува", и три пута ваља да изрече: "Једна жена у кући, једна жена на кући, једна бува у кући и та једна рома оде преко Кома (планине)." А неке изговарају и овако: "Једна жена, једна мува, једна бува и та једна рома оде преко Кома." Онда оно сметљиште носи се, камо се ће оће: ако се баци у огреду оли окрајак чи, па ако први ко на то ступи ногом, на тога пређу муве и буве, а она кућа свега љета проста од њи; ако ли се то сметљиште баци на њиву чију, од усјева постане љуљ. - Ујутру на Св. Ђурђа прије сунца објесе уже о бајам и на њем се љуљају. То се ради, да иј не боле леђа. - На Св. Ђурђа око куће вуку таву споради змија и миша, пољевају расодом (водом од кисела купуса) што кога велећи им: "Оде ми шарено јуне, не мога, нит ће се вратити." С тијем гањата, да се воли не ће никад поштркљати ни поплашити, кад ору, о били ће на паши, тако исто бит ће мирни. - На Св. Ђурђа међу по гранчицу црног трна на свака врата од авлије, па веле: "Кад се насторница (вјештица чинилица оли чаратаница) набола на овај трн, онда ми свако зло учинила." Међу комад вучије коже под цимер (гвожђе у плугу) па говоре: "Уша вук у паламуду, онда је дојисто у житу бити не ће." (Паламуда је нека бодљикава травина; кад облада усјеве, не могу да расту, загуба иј.) - На Св. Ђурђа прије сунца ваљају се цуре и жене на мравињаку зато, да буду сваком миле, и ваљају се по ражи искласатој туђој голе прије сунца, а и у Кистањама, камо су наполак господа, иду се у исто доба ваљати по ражи, за да иј не буду бољети кости. - На Св. Ђурђа иду рано на бунар купати се, да постану лијепе и здраве; тако исто прије зоре на раскршћа путова иду голе голцате, да косу расплету па баце низ леђа, а узјашу на вратило (мотовило од таре) и вуку. То раде жене за се изговарајући на глас: "Турум-таин-туц!" и још свежу ужом око себе каблић (у што се музе благо), да им виси страга. С тијем кажу, да туђе млијеко присвоје за се.⁽¹⁴⁾ Свијет се боји и чобани вјештица ка и грома, зато у зору на Св. Ђурђа пуцају преко блага у стану из кубура са крупним оловом. Оно, што се неким просуручи млијеко кисело и иштети вареника, да не могу сира да усире, то све збијају на насторнице (вјештице), да су оне узрок, и онда иду од врачарице до балаћа па и до попа. - На Св. Ђурђа осим што неке жене голе јашу на вратилу, да могу туђе млијеко пошешати, ма и цуре исто јашу голе, а друга је као жена, т. ј. стрина оли матер, шиба ужом страг говорећи јој: "Ајде! ове године на вратилу, до године на батину!" Тако више пута заинтачи рећи; с тијем јој урисује, да ће се заувано до године удати.⁽¹⁵⁾

Св. Марко. Кажу, да ко на њ убије три зелембаћа, посветио би му се мали прст. То је зато, јер све се дане они прије и послије могу наћи доста, а тај дан једног оли ниједног.

Св. Николај љетни није заповједни, али га светкују. Кажу, ко на њ оре, да се поплаше воли и растргну јарам.

Мјесец јуниј зове се "царски", јер долази у њем цар Костантин и царица Елена.

На **Дуовске** свеце сва три дана не ради се.

У мјесецу јулију, који се зове "петровштак", долази **Св. Вратоломије**; на њ нико не ради, и ако није заповједни светац. Послије три дана ето Елисеје, коме реку: "Елисије просо сије: иде Виде, да обиђе, које никло, да је никло; које није, да и не ће."

На **Св. Ивана**,⁽¹⁶⁾ заповједног свеца, ваља ујутро отићи на које брдо прије сунца те глети добро, кад се оно помаља. Кажу, да се сунце на истоку поиграва веселећи се дану Иванова рођења. Увочи њега било од једне вјере оли од друге пале на све стране и брда ватре, зване "свијетњаке"; и по далеким планинама у вечери виђају се ватре. Народ га и зове "св. Иван свијетњак". Те се ватре прескачу; кад највиши пламен пламти, онда се заиграју едан по едан па ђик про ватре. Прије на дан шушња, сламе и кукрике приправи се за запалити. О тије ватра нико не зна ништа казати, него само увочи њега ложити иј па прескакивати.⁽¹⁷⁾ - Увочи Св. Ивана иду ватати сјеме бујади, што не могу никако од стра. - Имају некакве бубице и црвићи, који свијетле обноћ, кад полијећу и кад су на земљи, те се не могу никад видити, него о Св. Ивану. Народ иј зове "ивањске". И цвијећа има, које се по њему зове.

На **Светога Прокопија** нипошто не смију врћи, осим што се вршаји уцају запалити. Ма приповиједају, да су Турци на њ врли и садјевали сламу около стожине: вршај је изгорио, а гром пукао у стожину, слама изгорела, а стожина остала. Зато да вавијек Турци и дан данас припитивају, кад долази влашки Прокопија.

За овим послије осам дана долази **Огњена Марија**; светац није исто заповједни, али светкује се споради огња и ватре, да кога не увати. За овим долазе **Мироноснице**, које миром миришу.

Св. Илији громовнику (и мјесец август зову по њему "илијштак") посте, што црква не наређива, и ако је заповједни светац, па и завјете чине, да у кога не запали громом. Моја је кућа цико цркве његове, па колико на сајам, кад је он, дође свијета боса к цркви! Кажу, да је он вавијек жив, јер сваком свецу осим њега и св. Аранђела пали се свијећа у кољиву, а овим не; зато да су живи, јер кољиво је за мртве и мученике. Кажу, на њ и на Св. Ђурђа кад се намјести, да ватра сама плане, онда је добро, да се сотона не весели и да не рече: "Ено му се утрнула ватра, ја ћу му је наложити."

Св. Пантелију светкују споради коња, да иј змије не кољу и да поганац на њи не иде.

Прије **Преображења** не смије грожђа ни смокава нико јести, него на дан њега. Онда исто као да се ко причести. Грожђе носе на пуне кртоле у цркву, да се благосови, окушавају и дају болесницима. На освит тога дана што је год на земљи, све се обрати у благосов.

Великој Госпи (мјесец се август по њој зове "госпојиштак") народ сав православни пости 15 дана и суше ђекоји, да неки ни уљено не једу. Пуно се њој завјетују они, коме се што неповољно догађа. Истина да се боје свију светаца, да иј не би како покарали, а занајвише Велике Госпе и њезина поста.

Светац **Пренос убруса Господња** није заповједни, нити га народ разумије, него под именом: Образ Мајке Божије, које женске строго светкују.

Усјекованије главе св. Јована строго је заповједни, као необичан светац за рад. И тај дан је пост. Кажу, да су неки што прирађивали и одма им се зло догодило, па како су остали опарени, саде кажу: "Не дирај и чувај се ка и Усјечења!"

Светац **Полагање појаса Богородичина** народ зове "риза и појас". Није заповједни, али се светкује споради догађаји. Кажу, да је нека жена прала тај дан па рекла: "Ја ћу прати; не бојим се, нека риза ризика, а вериге нека веругају!" И одма да је снашло. Свештавали јој попови масла и водили је под еванђеље, док је дошла на шдст.

По **Малој Госпи** и мјесец септембар зове се "малогоспојински".

Св. Аћим и Ана нијесу заповједни свеци, али се исто не ради у име догађаји. Више њи св. Ани и посте, највише женске, споради глава да иј не боли.

Покров Богородице светац није заповједни, али народ га светкује споради догађаји злије, завјете му чине и постове, и ако црква не налаже. Овај је светац као сајмени дан у Книну и Бенковцу; па који је год светац, да се чути море да је сајмени, народ иј почтива.

Св. Срђ није заповједни, али се плаше воли на њ, кад се оре; па како су тежаци неписмени, питају, кад долази Срђев дан.

По **Св. Петки** (заповједни светац) саде лук. Ту неђељу зову "петковача", а мјесец "дмитровски", јер послѣје мало дана долази Дмитар, светац заповједни, а по овом **Св. Милутин**, краљ српски, кога народ зове Мратиња. Није заповједни, али на њ не раде у име догађаји. Некијем је и крсно име.

Св. Кузман и Дамјен, рођени близнаци, врачѣ, Божи љекари, нијесу заповједни, не ради се исто изим догађаји злије.

Св. Ђурђић заповједни није, славе га као крсно име неки; на њ не раде. Да су неки, кажу, пошивали пружом јару, а миши из крша дођу па сву им радњу испрегризивају.

Мјесец октобар неки зову "аранђеловица", јер долази **Св. Аранђел**, заповједни и живи светац; а неки зову "ваведенски", јер и **Ваведеније** је у њему, крсно име калуђерско. У манастир носе за завјет новце и гоне благо.

Св. Стевана Дечанскога неки зову и Мратиња.⁽¹⁸⁾

Св. Ката није заповједни светац, али народ велико се за њу стара, јер сви дугови и уговори од бир-земана склапају се до Св. Кате. Реку, да се њој има китити гендар, кад другоме имаду дуг плаћати.

Св. Јандрија није заповједни, али до њега па до Св. Саве (27. јануара) женске не навијају на тару пређе споради вука.

По половици децембра мјесеца, званог "божићни", долазе три ума свеца: *Великомученица Варвара*, *Сава освећени* и *Св. отац Никола*, задњи заповједни. На "Варварицу" међу варицу (сочиво) варити, на "Савицу" ладе, а на "Николицу" једу, онда је пост Божићу, па реку: "Варварица вари, а Савица лади, Николица куса." На Савицу дигну се рано женске те носе на бунар варицу просипати, вјерујући, колико око бунара проспу зрна, да ће онолико снопова на свакој ораници наћи.

Св. Даниол (17. децембра) није светац заповједни. Од њега па до Св. Јована (20. јануара) жене споради вука не смију пређе сновати, као ни чобани ножа отклапати ни опанака одспоњавати ни изувати; коња не смију осамаривати. Ко на Св. Даниола мисли ићи на пут, онда увече треба да иј осамаре, а то све раде споради вука, да им не коље блага. И ако сад има година, да вукова нема, али кажу, да то пси раде благу. Кад тако на Св. Даниола раде, онда да вук не може зинути, кад у благо уђе: ништа него упире шуњком у овце и ћула иј.

Материце и Очићи (двје неђеље једна за другом) не светкују се, али на Материце женске дају мушкићма ракију и воћке, као ћуктер, смокве, орасе и бајаме. Тако опет мушкићи плаћају и дају женскијем, кад им дођу Очићи. Јоћ од јесени женске су запћеле ракију и воћку за ово.

На 25. децембра долази **Св. Шпиридон**, није заповједни. Народ трче у Скрадин на сајам и завјет, да донесу крува његова, што се нарочито тај дан спреми, те га давају благу за здравље.

На **Св. Гњатију** не раде споради догађаји; кажу, да посрће се.

На **Св. Петку** луче празове, а на **Св. Луку** (Лучињу) пуштају. На **Св. Тому** пуштају прче. Тако међу женске каницу са себе на благо, да буде женско; а људи

међу свој пас на краву, да буде вола отелити. Овим свецима чобани пале свијеће у цркви.

Младу неђељу (иза мијене) посте, а неки и суше, споради да иј глава не боли, као и о Св. Ани. *Неђељом* не увлаче у иглу конца споради змије, да благо не коље. *Уторак* посте за завјет и здравље блага; исти дан соли не дају, него суботом. Кад сишљу со по солилу, говоре: "Десет." У *петак* сваки ништа не почимљу радити, јер веле, да је сваки петак рђави почетак. У Брибиру и сад не даду у петак радити о виноградије, да иј шкроваче не једу. *Субота* је најсретни дан.

Била једна, која је послије три мјесеца, нег је довео муж за се, родила му дијете. Он, ка би и сваки други, почео бештимати бога, сунце, мјесец и све остало, велећи јој: "Што је то! како је то! да ти у три мјесеца мени рађаш дјецу?" Онда она почме се бранити: "Богме има, ја да сам дошла за те, 12 мјесеци." Муж јој и кућани ће на њу: "Та пушка светог Илије да те убила! Каквије 12 мјесеци, кад су три!" Удри они број у сваке и чини рачун: излази им, како и веле, а она ће: "Нек сам Богу грјешна, овако се броји: марац-дерац и подерац, април-дапри - и подапри, мај-дај - и подај; је ли иј то девет, а три ваша, што иј и кажете, чини ли то дванајест?" Шта ће кућани да ураде, него уши по себи па мучи. Иста била је и прилијена, а лијепа као пењага. Онда је опет кућани почму бантовати, кога се врага не окрпи и не опере, а не да низа њу дроњци вијају. Онда ће им она осорно: "Кога сте се врага нататаљили са мном инадити! Ја немам докад ни о себи и о вама да радим, сваки ми је дан по светац." Кућани јој веле, да је сапели свеци, и да иде к врагу, колико то она мимо остале своје друге држи светаца. Она ће им: "Ја к врагу не идем, него шаљем. Овако се и свеци броје, је ли: у понедељак први дан, - а у уторак чудотворак, - а у сриједу сјекавица, - а у четвртак спасовица, - а у петак ћу на завјет, - а у суботу на пазар, - а неђеља, друге моје, на помоћи нам била већ и јест. Е онда кад ћу да радим вама и себи?" Није куткамо окануше се је, она њима доби правду у оба пута. Ш њом се ђувегија послије дичио, што је онако јака на зубу међу кућом у пуно чељади, да је послије и на правде слао намјесто себе са прокуром и никакве правде не би ш њом изгубио. Кад би пред судом диванила, би подавила језик и лијепо изговарала као да свилом везе. Тако јој није мога нико на ништо одговарати: нешто се освртали на језик јој, а нешто на љепоту, те увијек правда њезина.

Коментари

1. Од тога загонетка има: "Да што ми ти је да што: у гори без мозга лаје?" (Сикира.)
2. Не вељо, да иј није прије било од оније и да иј нема и сад, који би крадена и меса за крсна имена и за Божић приправили, па ти били од једне вјере или од друге; али да ће бадњаке ићи украсти, то не ће.
3. Како сваком посјеченом дрвету дебелу реку "балван" или "ћустук", тако реку и људма, који не виде даље од носа, т. ј. који су кратки у памети, оли кад што почму казивати, а не знаду, куд му која ријеч окреће, одма га замучкају и реку му: "Ћустуче оли балване, залијепи трнку!" Тако исто реку којој залупатој женској, да је ћуста.
4. Народ о бадњације у једну мисли овако: Кад се Кростос родио, да је било ледено, па су чобана два донијели сваки по дебелу сук и наложили за Криста огријати у пећини, онда и трећи да је донио те рекао: "Нека буде повр вашије и моје дрво тројство." У другу веле, да је овако: Да су се наши стари некад клањали идолма,

- које би од дрвета дебела затаслачили (скалупили оли збакљали какогод). Чим су примили вјеру Крестову, онда да су те идоле или дрвене имбене богове на ватру бацали, и тако то саде да раде у виду бадњака увочи Божића. - Слама она, што се посипље око ватре, с тијем се каже, да се је наш Крестос на слами родио у јаслије, кога су воли паром својом гријали, зато да је сваки во остао благосовен, да рани чоeka и мрaвa и црвa.
5. У прве земане, кажу, а пантим и ја (јер ја нијесам стар, него пуно ми је година, т. ј. имам иј тридесет и десет, торбу мјесеци, двије године, што сам сису са, и годину дана, што сам босоног ишао), да цура не би ћела ни ићи за онога, који не би кубуре за пасом носио, чарме (!) око главе и поткољеница на ногама, баш под ајдучку. Такога она кад види, дупло му воли у свему и по свему, јер да је то јунак. Увано вато нека јој дођу просци на прошњу два ума момка: један нека је под оружјем, а сиромашнији, а други без оружја, па и пуно богатији, прије ће она отићи за оног под оружјем сиромашнијега.
 6. Сопра је све, на чем се једе, али на маренди божићној није столица или сопра као код ручка: маренда се на ниској, тако званој столици, која је највише на три ноге, а није виша ни од стоца од три ноге, на ком се сједи. Руча се на великом столу од четири ноге, око којег се кућани поредају сви наоколо, па било старо о нејако, слијепо о магањато, о слуга о господари.
 7. Чесница је дебела и велики крув од највише шенична брашна, на копрено сито просијата, која се само кува за Божић и за крсно име те меће на сто. Вјерује се, да се она зато зове чест (чесница) Мајке Божије, и да значи пресвету њезину утробу, из које се Крестос родио. - Свијећа у чесници, што се задијева и пали, вјерује се, да је рођен од пречисте Дјеве Исус, свјетлост спасења нашег, и да живим и горућим пламеном љубави у њега сви вјерујемо.
 8. Веле, да је прилика овога зеленог борњака у сувоме круву задјевена на онај чудни догађај штапа (жезла) Аронова, задјевена у суву земљу, да је процвјетао те дао зелено лишће. С тијем да је пророковато, да ће Крестос из пресвете утробе Дјеве Марије безмужно рођен бити са чудом Духа светога.
 9. Тај угарак (браду) уцају носити у виноград споради шкроваче (завијаче), да га не ће ести. Жито на мјесто чеснице, у ком се пали свијећа, оставља се за усјев, да ће бити сретно и да у њему не ће бити никакве загојати (т. ј. љуља, грашка, кукоља и т. д.).
 10. Кривање је једну врста забавне игре, што њи по пуно у роли буде имајући сваки по одебелу тољагу, на вр'у скучену и пловну; осим тога имају као шака велику дрвену бућу. И тако на неку разлику далечине пуздрају уздугуљ свак своју криву (тољагу) ископаним јамама, те који прицика ближе, тај кривом гона бућу звану "прасица" и оће да је жестоко удари, па да иде онај за њом, који се је блишкао, а није добацио. Ријетко кад море запасти онога, да прасицу елекне, који се је најбоље јами кривом приближио, јер се појагме едан другом отимати је. Ако коме упане у јаму, онда га узму на шпот и вику, да му се је прасица увалила у масло.
 11. Има код нас људи, који знаду својом басмом ишћерати мише из куће, па и послати у другога. Тако каже мој ујак Мићо Берић из Варивода, да он знаде од миша, те ако се ко не вјерује, да иј он није капац ишћерати из једнога а послати у другога, нека чека, кад снијега буде: тако по трагу море се увјерити, оклен су миши изашли и куд су отишли.
 12. Сјећам се врло добро, кад сам био мали клапац (дјечак), па тревии доћи неки децимар (онај, што ућерава царске дањке) нами на конак (јер је мој пок. отац пуно земана био капитан у селу, коме службеници тако на конак и на савјет иду). Даклен месоејеђе је било, па кад су вечерали, по обичају оду к ватри те принесу букару вина. Млађарија ка млађарија, а било је још и радина, да по обичају кад има у кући пити, не отискују се одма, чим вечерају, кући, него се насићавају да пију. Онда окрене се и у свако напздање те и у пашарање. Тај шпацко децимар једва дочека, да се уплете и он у пашарање. Казују му: "Не господине, то за вас није; преварит ћете се па ћете нешто морати обршивати" и т. д., а он никако не да

- се, штоно кажу: ни вилами седлати, него да ће ући у ту ролу и игру. Није вајде, учинише му мјесто, сједе, надише му име, да је вук. У питању кроз мало времена, и ако је он господин, тобоже и још писмен, богме превари се ље поштено, штоно кажу. Е није куткамо, кад је нагиља, прочке (проштења) нема; казаше, што мора да чини ка и сваки други, те оли воли на авлију иза свега гласа ићи ревати оли испуавати луг из жилице. Рече он, да рева није никад, нити је он магарац па да реве. Рекоше му остали: "Ма, господине, ље нијесмо ни ми магарци; али кад кога за што допана ред, мора да и магарећу извршава" и т. д. Није вајде, одабра да воли луг испуавати. Метну му поглавар од игре жилицу луга под нос те рече: "Господине, зините, зубма зађумите и добро пуните." Није напак овај потпуно зна, на што ће изаћи, него отпуну ка из мјешине што игда море, задими луг осим му носа по свој главини (а има је велику), да је осим чела и шкриљак му на глави био побијелио. Ко је гол (!) ту био, није могао од тешког смија да дура. не би се они смијали толико, да је то на коме Влаји догодило се, него на шпацку, што ини кажу сваком, којигод носи растрижене аљине, па све да је он и поп.
13. Неки јаја пеку у круву, да буде тврђе, а има иј, да га учине од камена те лијепо уравнију и заглаишу па онда оцрљене; онда се ш њиме туцају, да иј силесију однесу. Најкашње закалају се чудити томе јају и почму га питати, да га виде у својим рукама, какво е; овај се окаша дати га, јер ако га попизају, бит ће теже него остала. И онда кад га тај не да, закалају погађати о' шта је; једни говоре, да је од орла крсташа, други, да је од вараунке, трећи, да је проносак, четврти, да је у круву печено, а најкашње ће један испобекнути чесов стари, који је био у млада доба лоповина: "Богме је то од тикуне оли од корчулаша (врста камена)." Онда чим то чују боље повјерују и стане иј граја. Истина, да је јаје мала ствар, али је сваком жао на криви дио, те се наполак шале слаптају око тога, да им враћа јаја, а овај шаур баур забаци им варку зу, бу, преврне диван, те пуче ли ком што у репу.
14. Једна је цурица у нашем селу, кад су је питале женске, казала: "Богме моја бака про греде у кући објеси уже па из њега намузе пун каблић варенике, кад јој год пане на ум." То се потпуно држи да је истина, јер имаде некије, да немају ни 10 до 15 глава блага ситног, а имају доста варенике, сира, млијека кисела, масла, и пуну мјешину опет скорупа и скуте за зиму. Тога не море наћи ни толико онај, ко имаде по стотину глава блага. Кажу, која је тако покрадена вареника, да сва помодри, и сирци су модрушкасти; а кад су таки, то је знак, да оно, што ваља, однијеле су вјештице, а господару од блага остале смућалине. Ове вјештице обично на Спасову цицвару варе па и на Св. Ђурђа, а то од скорупа и кајмака, што су на уже измузле од туђег блага. Кад је варе, нико не смије код ње бити, ни ватре да би ко у лулу смио узети, јер да би онда берићет (шићар) тако у лули с ватром однио. И онда она, што цицвару изварива и изгони масло, на по гласа палаври ово: "Купина купи, грабовина граби, варводе вариле, смрдеље ладиле. Сунце грану, масло бану; село пасло, мени масло; пушти, цицо (цицваро), масло ка моја п..а воду."
15. Оломлани неки Шарић, момчуљак из Горњег Брибира, лицом на Св. Ђурђа, како му је матер чаратаница, пошаље га, да јој набави 7 репова од зелембаћа, 5 од гуштарица и срце од змије шаруље. Репове је набавио, али му се било занедало да нађе змију шаруљу, превртао је дрвље и камење и налазио је змија, али није шаруље. Кажу: ко тражи, наћи ће, те једва едвице пред почитак сунца награише на поскока (шарена змија и дебела, кратка, најотровнија, са шиљком на глави), нађе је под плочом те убије. Њему се чинило, да је већ крепала, почме да ће је парати, за срце јој извадити, а она ћок у руку. Остави ти он њу, а забави се о себи. Једва кући домакао, ала да се зову оне, што знаду басму, кад змија ћЂевне. Не помаже нико ништа. Ја као шутрадан ишао сам у град Скрадин, кад треви, ђе овога гоне на магарцу попу Сави, да му моли Бога. Мислим сам у себи, баш да је овога покарао св. Ђурађ са свију страна. Казивао ми је поп Милош Кончаревић (жив је и сад), да кад је био за парока у Радучићу код Книна, те да је подранио на Св. Ђурђа отићи једном светити воду на стану, ђе му благо стоји; уза се да је имао торбицу, у њој крст и требник (молитвена књига дебела). Ишао је на ноге, кад у некој пустињи на

- раскрсница путова чује неку лупу. Ближе то ближе напремаст, спази четири женске голе ка од мајке рођене. каже, да се био препао, да о' стра није знао, ђе је. Питам га ја: "Та је ли, попе, био уза те часи крст и књига?" Вели: "Богме, то ми на ум ни пало није." Најкашње да је штурмао на те четири голе женске, које је одма запознао, да су му биле из комшилука, па онда да је узео бабуљ у руку, а другом да је приваћао, па удри де! једну по одну нако голу шаком и бабуљом, да су га кумиле и молиле, да иј барем не изда, а цаба му бој; да су му обетавале дати свака по чарапе скерлетне. Те тако кад иј се сит намлатио, онда иј пушти. Да су имале свака уза се по уже и каблић велики (стап, у чем се млијеко лучи од масла и скорупа); даклен и ове су на сигурно биле пошле од нечијег блага берићет узети, али им не испали.
16. Заправо рећи, у нас православније нема Ивана, него Јована, али народ уопће овога свеца зове св. Иван, док у календару стоји: Рождество св. Јована.
17. Ујак мој Мићо Берић из Варивода казивао ми је, да је он чуо од својје старије ово: Иван је имао сина јединога те био сиромашак, кога је тадај обладала велика потреба. Кад му није ћио нико дати помоћи, бијаше се огласио неђе враг, да је многим у невољи помогао. Кад Иван дошао к врагу, овај му обета, да ће му дати колико год оће новаца и свега, али да му доведе свога јединог сина у залог кашње, нег ће му дати новце. Иван узме новаца и доведе му послије сина, јер су тако били устобелали. Узме га враг за руку па га поведе у другу преграду своју, а Иван сам остане код карата вражије, и његовије либара, у којима је било записато, што су му дуговали и колико је јадније душа праведније на либар јагањао (криво уписао). Док се враг повратио и сина Иванова намјестио, а овај му запали све карте. Док враг опазио, дотлен ватра отела ма. Ко ће води и ватри дати ака? Напирао се враг из петније жила за трнути, Иван утече, полети за њим и син. Тако је Иван искупио све остале душе, што су врагу дуговале, које би набрзо био догнао под своју папучу. Онда послије тога догађаја да се Иван посветио, те да му зато народ пали свијетњаке и за славу његову да иј прескаче.
18. Стеван је три дана послије Аранђела. У селу Бргуду имаду племена Матић и Банић; Матић служи крсно име св. Аранђела, а банић Мратињу. Буде, да званице (гости) пију у једније и другије, па реку: "Остај збогом, Матићу! Добра вече Банићу!" т. ј. од једније се дижу, а у другије сједају.

ВИЛЕ И ВЈЕШТИЦЕ

I

1. Неки је Котур из Нунића нашао вилу у кршу да спава, којој се он привука те скино ш ње санталет (неку врсту круне). Кад се она пробудила, није имала никакве снаге ни моћи ка остале њезине другарице, него је постала ка и остале женске. Овај њу одведе кући и устави је себи за жену, с којим је и пород имала те је била ваљата. Кад је једном светац бијо и коло се играло, рекоше јој: "Деде и ти, вило, заиграј и запјевај бона!" Она је рекла мужу: "Дај ми прије оно, што си скинуо с мене, па ћу онда ићи у коло колати." Муж јој однеклен извади те даде, а она метну на се па што игда може запјева:

Ој! Кад је вила за Котуром била,
Онда му је свака срећа била:

Што је мушко, да је твоје,
Што је женско, нек је моје!

Па онда врррр небу под облаке.

2. Кажу, да су виле прелијепе ђевојке; у некаквој сјајној роби обучене, која ни глети не да у се; али да имаду до кољена ноге од мазге, па ко иј види, да им се за бога чудити ни смијати не смије. Кажу тако, да им се један насмије, а оне да су га узеле па пребацивале про брда једна другој на руке.

3. Виле су и јунакма у прве земане помагале, као Краљевићу Марку, да савлада Мусу Кесецију од три срца у њедрима. За више њи знаде се да су с вилама ишли толико и толико година не узаманице, него по неколико дана у години, јер да би некуд отишли, а за њи да се не би знало ни чуло, камо су. Ти кад би се вратили, онда би се тек знало на њима, да су с вилама ишли, јер кога оне узму собом, вала да је кадеран, те нагоне га, да ш њима посла мора имати. И тај све послије траве од љекарија познаје, и зову га да је "с виловске стране".

4. Кад сунце сја, а киша иде, онда је најдраже вилама да се чешљају. Највише иј се чувају, кад пјевају: човјек онда од милења заспе, а оне му могу што наудити.

5. Највише виле пребивају онђе, ђе њима нико прићи ни доћи не може, а то су велике и узвишене греде и кукови, којима не море прићи ман да гавран и орао. Натраг неколике године ишли су неки у млин Слап (Крку) па спуштајући се води ушли су у брину; кад из највише греде и кука неко завика једноме, што гоњаше парипче с товаром: "Евола ти бијелу алку у драчеву штапу и шареној лули!" Како је била шкура ноћ, овај се устави и испопријечи те рече: "Ј...м ти пост, има ли још што!" Онда иј у греди ударио смиј, па овоме рекоше: "Ајде, ајде за послом, док си здрав." Остали путници, који су то чули, осјетише се, да су виле.

6. Приповиједају, да је неки био у пржуну, па кад би му год пало на ум отићи кући, да би се провсро и прокра, и ако су врата била затворена, те опет се у пржун поврати. Казивато је, да би га виле износиле и уносиле.

7. Веле, да је најгоре за оног, ко стане лијевом ногом на виленско коло, т. ј. онђе, ђе су оне обноћ играле. Казивао ми је један из нашега села Мандић, да му је лани било нестало двоје бравчади, па поша иј по кршу тражити, јер је држао, да иј је ко у чесову јаму затулио (сакрио), па да ће иј доћи носити, кад се увечера (добро смркне), тако не би ли нагиљао на лупеже и т. д. Кад је бијо пришао у неке долине и јаме, опази некога ка у бијелој аљини, ђе се однеклен извуче па дође у долину. Обвесели се овај Мандић те вјерова, прав' да је оно лупеж пошао његово благо пренашати куда, па причека, не ће ли још тај којег друга имати, јер двоје бравчади, сам један не може обноћ ш њима владати. Кад што би ударијо длан о длан, извуче се онаки још један из исте јаме па оде у долину, те један по један наброји иј девет. Кад се састали скупа у долини, уватише коло, те ала што ко може поскочити да се игра. А овај ти Мандић, кад виђе, што је и како је, ала да се полагаано иде натраг све

на гузиву, док није одмашијо, па онда у игар атакир кући главом без обзира. Заборави на благо и на све. Сад он никако, вели, да није знао, што је, оли су попови оли су биле виле, али што је год, било је са напаке стране то виђети у оно доба ноћи у пустињи.⁽¹⁾

8. Кажу, да не помаже ни нож ни пушка код накије ствари; једно, што пушка не ће да упали, и ако опет и упали, да човјек сам себе тако може убити. Него ваља пушку прекрстити по курјаку и огњу, куда пали, за да би могао што учинити; а ножом да би могао нагрдити себе у таким злим пригодами, него оће се и он да је од чиста гвожђа и да је клепанац.

9. Виле су биле отприје јавне, а и сад иј има, али се не виде, попови су иј закантили из либара. Да иј ко сад по случају види, тај је сретан, и коме се оне јаве, па да се могуће ш њима спријателити, што би год запитао од њи, оне би дале, као снагу, новаца, здравље и срећу. Један је чобан ш њима честит остао. Он је по пустињи пасао овце те спази вилу, ће јој се заплео перчин о густе грмове, а како им је дуг до пете, никако га није могла раскосмурати ни одапети од гуште. Тако ови чобан видећи, да се она мучи, а да не море ништа да учини сама, приђе к њој и поможе јој се одапети, да јој ни длака од њезине прелијепе косе није валила. Онда га је питала, шта он жели, да му она даде. Како је овај био мегданџија, да би се сваким рвао, а свак га обали, драго му опет било уметати се каменом (бацати се) и напирало би се вавијек, еда би коме одбацио (то и јест он радијо квакама и прлашушњијами, ма људма бркашима каменом 'не би ни близо прићерао, па не би се смијо опет ни уметати с такијем). Онда он никако него заиште, снагу да му да вила. Онда нешчим га намаза, и поста јак ка и Краљевић Марко. Њему нико послвије није могао дати ака (доћи на крај), сваке је мегдане односијо, било у рвању, било са уметањем камена, а било у утркивању. Још је вила та овоме рекла, да је мало од ње запитао, што се тиче снаге; он чобан ка чобан не зна за се; онда му даде још сребрени талијер, па му рече: "На ти још ово; код овога не ћеш ниђе крепати од глади. Ти га слободно у један ма свега потроши, он ће теби опет сам у кесу доћи." Обесели се овај и зачуди се, оде од ње ћа, па шутрадан одма засјести у прву крчму. Заповиједа ти он и разбашијо се: ко сам ја сам. Чуди се крчмар, што се он тако завандише, те ала да се пије и једе, све догод није прићерао потрошити до свега талијера. Диже се чобанчина, даде му талијер и збогом, збогом! И бијаше чела истина: послвије мало времена ето њему талијера опет у тоболцу. И тако тај куд је год одијо, би пијо и јео, с талијером плаћао, а он опет створи се у кеси ка и прије.⁽²⁾

10. Виле колико могу учинити свијету добра, толико и зла; оне могу својим очима банду а банду простријелити. Приповиједају, да су дошле пред нечију кушу и стан, у коме је било доста блага: оваца и коза; упитале су, како живу ти кућани, имаду ли омршаја. Они су одговорили, да они не једу меса, него о гозбами, јер да немају шта клати. А оне су козијач ошинуле очима у авлији, и одма иј је седам пало, те су им рекле: "Кад сте жељни меса, ето вам га, па се најите и загасте сувотињу."

11. Виле могу из кесе и новце однијети. Некијем, што им се не може запћети у кеси новаца да имају, то све им виле односе; и они, што нијечу, да немају, а имају

новаца (кад им ко дође питати у зајам, а они, што имаду, реку, да иј немају), онда му берићет од њи виле однесу. То се зову "нијекови". Сриједом и петком виле иду купти нијекове. Зато више њи, ако им ко пита, не ће рећи, да немају, него да имају, али да имаду раздавати другоме, те да не ће им ни дотећи, док подмире своје потребе; оли реку, да не могу дати: неко да не смије од жене, неко од сина, неко од брата. А нијека се чувају ка грома.

II

1. Кажу, да вјештице могу кроз кључаницу од браве ући и изаћи; да се највише претварају у летуће ствари, као у тице сваке врсте, у црне кокоши и у туке. Оне имаду свој делвет више пута про године и своје састанке, а највише се врзлају штокуда околу поклада, т. ј. задње неђеље од месојеђа. Тадај им је додато, да могу радити штогод оће: најдраже им је срца дјетиња јести, па од добра вола млада и од коња. Приповиједају, да је неђе у кући била стара бака, а да би мимо сву челяд касно ишла лијегати, те би нагонила млађе сваку вече у лезину (лијегање). Онда се једна млада жена метнула на шушпет, спорашта она тако докасно сама остаје и нагони кућане, да иду у лезину, те се метне на шпију иза врата до перда. Кад та стара свуче се гола голцата ка од мајке рођена, па узе некакву мотку те ошину по лијевоме пријеклоду код ватре и заваби као да мами овна преда се. Кад изађе један мали лончић колико орас, стара се ш њиме сва намаза од пете па до главе и рече: "Ни о дрво ни о камен, нег под орас под Промину!" па вррр овда ми је пут. Кад то виђе млада, заваби из пријеклода и она, шину мотком, изађе лончић, намаза се, па намјесто рећи: "ни о дрво ни о камен," а она рекла: "и о дрво и о камен." те под орас на Промину па вррр овда ми је пут и она. Кад тамо дошла, нађе силу осталије вјештица, па јој рекоше: "Благо ти је нами, ево нам новачице!" Виђе је и свекрва њезина она стара па јој рече: "Што је тебе догнало ође, црна кукавицо!" А њој ће ова: "Догнало ме што и тебе." Питају је остале: "Па каква си то дошла нам сва испребијата?" Она им каза, да се преварила рећи и о дрво и о камен, кад је полазила, па зато да се сва израњивала. Онда јој стара рече њезина свекрва: "Сад кад си дошла нами, ваља да идеш донијети нам срце од свога мужа." (Јер вјештица не море да ниједна буде, док не такне прије у своје срце.) И дадоше јој ону мотку, на којој се срца ваде. Одлети она натраг кући, у тили час долети те нађе ђевера и мужа, два њи сама брата рођена, ђе спавају на гувну, и у дну ногу им вижле ловачко. Жа јој мести мужа ка жа, а ђевера још жалије, па суми никако него да ће од вижлета срце другарицама понијети. Такну мотком вижле, срце одма излети из њега, однесе га на истој мотки па метну пред другарице. Јагме се га ести, па рекоше: "Ала ружна срца, да никада вакога тврђега нијесмо јеле, таман је као од пашчета!" Кад појеле, рече ова: "Није од пашчета, него управ од мужа ми." Онда намијенише, с којом смрти треба да он умре: кад пође сјећи драчу, да се косијером посијече.⁽³⁾

Сутрадан пошао је ђувеглија од ове сјећи драчу косијером великијем и ш њиме вижле; некако се уплете оно под косијер, а овај га неотице пресијече по пол поле. Заврга се навильком драче, донијо је кући па жени каже и жали се, ђе је неотице пресекао вижла. Онда она вели: "Боље да је и вижа посјечен, него ти, како ти је

било сперено." Он ће ној: шта то? шта то? Завеза она језик, не ће даље казивати, а он никако него да мора то испоравити, што је натутукнула. Није куд камо, муж је муж, ваља му казати, и онда све му приповиди од почетка па до свршетка. А он се успали па наја на матер ка рис, те ћапа њу и жену па ш њима попу, да се исповиде. И тако више нијесу вјештице биле. (Која је год вјештица, те чим се исповиди, престаје одма бити.)

2. Приповиједају, да се женијо један па по обичају звао у сватове свога зета. Кад је било на вечери, рече зет шури младожењи, да му је вјештица матер и сестра, што је за њим. Тако отишли су спавати, па стави се на шпију зет: чини винту, да је за'ркао и у дубоки се сан увалијо. Кад стара матер од младожење, а овога напака баба, свуче се гола, шину мотком по лијевом пријеклоду, изађе лончић, намаза се. Виђе јој то ћер (овога жена а сестра младожењина) па поче и она тако радити ка и матер јој. Онда јој матер рече: "На ти мотку и извади срце своме брату" (т. ј. младожењи, а сину ове старе куге). Извади ова, те га запреташе у ватру, да се испече као крумпир, па онда некуд изађоше. А овај се брже боље дигне, срце извади, а намјесто њега запреће балегу илити кркалину (од вола говно), па онда леже те опе за'рка. Ето овије двију, те стара рече: "Донесиде оно, да поијем!" Извади ћер и донесе. Кад почела матер јести, одма рече, да оно није срце, него кркалина. Куне са ћер, да је она срце запретала. И тако је и свануло, дижу се сви, а ђувегија илити младожења лежи; приђе њему зет велећи му: "Диж се, шта ти је!" - "Богме, брате, не могу нишчим, боле ме прси и около свега горњега тела." Види зет, управ да га боли, нуди га јести: каже, да не море ништа. Онда дође па разреза срце оно на двије поле, па опе од једне поле учини друге двије поле, па ће један комад пружити да узме болесник. Који једва се намора узети и поједе га. Пита га зет: "Чујеш ли икакву власт сада?" - "Чини ми се," рече, "да ми је зеру лашње." Онда пружи му и други комад од половице, узе и изједе па рече: "Сад ми је то лашње." Онда зет му и ону другу половицу раскрижи те у два пута даде му; кад поијо, рече: "Сад ме ништа не боли." Онда зет заповиди жени: "Узми колијевку с дјететом, па ајмо одма кући." Устављају иј на ручак и чуде се, шта им је, да тако рано иду ћа. Није куд камо, узе она колијевку, одоше. Кад дошли близо једне ријеке, рече он њој: "Скидај са себе колијевку!" Не ћеде она, а он се издрије на њу: скидај! Скину она па је метну покрај себе те рече: "Трке врке, јање, мајци на крило!" Скочи се дијете ка и оно, које море ићи, па њој тчп на прегачу. Муж трзне јој дијете из руку па га опет метне у колијевку, а њу одвуче па утопи у ријеку велећи јој: "Кад си мудра, ето ти! Ноћес (!) си ловила срца, а сад ајде рибе."

3. Приповиједа ми је један, сјећам се: још у дјетињству, како је чуо од своје старије казивати од вјештица, да је њев неки знанац пошао обноћ на пут, кад покрај тесте стоји чоек, да би ударијо главом у черјен (у кућње шљеме), а зуби да му мимо губице вире, од полакта да су. Тај му реко: "Ајде са мном!" - "Куд?" - "У вјештице." Препале се овај па не ћеде и пође да ће даље, а тај зубан ћап парипа му за реп (јер је овај, што је путовао, ја на парипу) па га сврну с тесте и устави. Е није куд камо, ослободи се овај, парип учини ма кући, није застранијо. Повеле зубан овога у Задар: ту има, вели, вјештица од свију крајева свијета. Веселе се овоме: "Ево нам новога!" Кога поведоше на једно велико брдо, које је све окићено било дјетињим

главами, којима су они срца изјели. То му је најмучније било гледати. Куд ће, камоли ће, намазаше се нечим, па и овога новoga, коме дадоше мјешину од бивола надуту, те одредише, да ће ићи у Беч у најбољу конобу.⁽⁴⁾

Кад ово друштво од вјештица дошло у бечку конобу, точе вино, разбашиле се па пију и налише пуну ону мјешину од бивола, да је понесе тај нови. По тежини, казивао је он, није му тешка била ни зере, него лагана ка перушина; а он не у добар кад ће се ш њом заврћи, превари се па рече: "Помози, Боже и Мајко божија!" Кад он тога ипа створи се чоек онај, који је и прије бијо: покрај њега пун мијо од бивола вина, у туђој опе коноби и јест. Е ко црњи, ко жалосни од њега! Обзиру му се другови, виде, да га нема, па се један поврати глети га: кад он сједи и прекрстијо руке; каза, како се преваријо молити Богу прије, нег ће се заврћи мјешином. Узе овај друг њега и мјешину, донесе у Задар, па га испратише сви ван града, а то све сама згољна господа. Њега су молили и заклињали, да ником не казује ништа. Послије тога су дошли ђежуити у Задар, те су укинули, да вјештица у том граду више нема, јер су нагнали свакога да се има исповиђети.

4. Сјећам се и ово: Моја је покојна матер приповиједала, да је у њезина ћаће неки пријатељ долазијо вабијек на пиће у кућу, који је имао једну велику запаратину на челу ближе обрве, тако да је изгледао као да је лисаст, а и звали су га по томе *Лисан*.⁽⁵⁾

Тога је упитао материн ћаћа, а мој ђед: "Ошта ти је та лисатина на челу?" И тај је казивао: Неће задње нећеље од месојеђа да је летијо у вјештице. Њи више је било, кад су улетили у једну кућу и спремају столицу за вечерати. Кад све метнули, почеше јести, а нико се не крсти. Онда и ми, вјештице ш њима, вели, вечерамо, а они нас не виде. Кад однекле довуче се стара бака, приђе столици, узне жлицу, прекрсти се те рече: "Помози, Боже и Мајко божија!" а ми са столице бјеж! једна мимо другу те на лебарду од куће (куда дим излази) вррр, па овда ми је пут. Како је била балатура илити лебарда тијесна, тако брже боље протискујући се отарличам се и добро ево по челу, да ће ми се вабијек знати; те валај ље да би се ђе замијесио, не би ме изгубили по овоме рогу, што сам га стекао у вјештица - би ме лако познали.

5. Кажу, да сваки поп море и циглу вјештицу, вјешца и мору у цркви познати, ако оће, а то: Кад буде на по летурђије па кад износи калеж и држи свето, да испод онога погледа по народу, па ако је која вјештица, та има малу свјећицу на глави, сами пламечак; ко је вјештац, томе виси цуца из носа, а која је мора, она вилицами жвака и зијева.

Да је могуће тадај стати уз попа па га мало десном ногом дотаћи у његову, исто би и тај видијо све ка и он. - Кажу, да на миту велико држе вјештице, вјешци и море попа, да иј не изда; зато да не мањка сира, масла, јаја и пилића, те поп сваки најмање вјештице куне и прогања. Која добре воље дође, да ђе се исповиђети, добро да дође: која не ће, он је и не нагони.

6. Више вјештицама други уде него попови, а то: На покладе увече састане се неколико момака па налију тикву недуперату пуну воде те зачепе добро, и онда оклен изађу, ондален пођу те около свега села ваља да обиграју и учине обруч, и онда опет уђу у ону кућу, оклен су изашли, те реку: "Кад ми ову тикву очепили, онда и пропишале све оне вјештице, около коије смо ноћес одањем учинили обруч." И ако која има и ако је затечена код куће, не море пропишати, док не дође молити и митити ове, што су им учинили.

7. На покладе осим рога, што свака кућа мора да запреће у ватру, да им смрди ту доћи, ма вјештице вежу црнијем концом, па те узлове објесе о вериге над ватром; ко то ради, намијени свакој узао. Ако је глас, да је вјештица, па колико знаду, да по имену у селу има вјештица, онлико ваља да буде узлова; ако је вјештица с краја села, онда јој је с краја и узао, и тако све редом до најкашњега знаде се, којој који припада узао. Сад ако су вјештице, свака ће се одријешити; ако ли није, не ће. Тако по тијем узловма знаду, које су оне у селу.

8. Кад се вечера на покладе, иду гледати на брдо, куда вјештице лете. То ја нијесам вјеровао; онда лани позову ме на покладе у друштву да идем. Отишао сам, засјели смо на висини те чекај и стој. Кад се указа свјетлост са модрим пламеном велика попут кокоши, ће изађе сред Варивода далеко од нас 4 до 5 километара, па лети па лети те у наше село у неке куће ишчезну. Кад отален домале три излетише те лет, лет па у друге куће, и тако на више мјеста виђали смо, ће из кућа долијећу и излијећу по више њи. И онда најкашње двије њи падоше на бунар наш, једна покрај друге стадоше, да се сав бунар свијетли. Кроз мало отален полетише па про поља и бара, повр земље полагаано летешкају и преврћу се једна про друге, и онда лети, лети до у село, па једна окрену у једне куће те је неста, а друга у друге, баш онђе, на које се диванкало, да су исте вјештице. Ето то сам ја мојем очима видијо.

9. Казивао ми је један чоек, да кад је касно ишао од једног свог пријатеља са вечере кући, да је пролажећи пољем видијо дивију једну крушку, која је била сва окићена вјештицама, да се сва сјала: на свакој гранчици да је била по свијећа, бит ће да су увано сабор чиниле. Онда овај како је имао пушку велику уза се, те прекрижи и одамјери у њи и врже се, да су се разлетиле куд која. Кад кроз мало дана овоме је син послито умро, - ништа него му оне срце изјеле.

10. Вјештице се о Св. Ђурђу показују голе, а о покладије у свјетлости, па у те дане кад се нађу дјеца у колијевци, међу уза њи крстиће од типсова дрвета и јагода од бршљена. Видијо сам на више мјеста, ће виси више кревета и главе о клину камен шупаљ од себе, а не да га је ко вртијо; то је све споради вјештица и мора.

11. Кад је вакат (вријеме) од вјештица, имаду молитве, које треба рећи по три пута, кад се иде лијегати, а то су ове:

Свети Тома вози златна кола,
Да попече виле и вјештице
И остале све насторнице.

Оне њему говораше:
"Свети Томе, кои возиш златна кола,
Тако ти твога имена,
Не затари нашег сјемена!
Ће се год буде о теби говорити,
Не ћемо онђе ми доодити."
Вјештица мора легла дома,
Од Бога проклета, светим Ивом сапета,
Кад полетила, да Бог да се разлетила!
Бог јој озго драчу, а оздо плочу;
кад полетила, нагрдила се,
Кад пала, убила се!

Ову ми је казала Стеванија Палошева из Парчића; а од покојне ми матере у дјетињству чуо сам ову, што нас је она учила:

Вјештица мора, лези дома,
Бог те клео, свети Иван пео!
Не могла ми ништа учинити,
Док не пребројиш по пољу травке,
По гори вршје, по вршју лишће,
По пасу руњу и по магарцу струњу!

ВУКОДЛАК

Као што има вила и вјештица, тако има и вукодлака; њима кажу и: лоде, ваде, учовјести, утваре, приказе, гадалине, плашила и страшила. Они базају и тумарају, откад се смркне, па док не почну пијевци пјевати и здрава марија звонити; онда се они враћају у своје гробове. Највише се приказују на раскрсницама путова обноћ и у онијем кућама, гдје се мртвијем не пали свијећа и не чини помен за покој њихове душе. У прве су земане у гробовима црнијем трном боли кроз бакову кожу све оне, на које су сумњали да се дижу и свијет плаше.

Православни се не вукодлачи никакав, ман да би који лемеш с поља украо; за тога држе да ће се за неко вријеме дигнути и за ногом лемеш вући. Тако да су неке тревљивали, који су пребацили про рамена покров, а за ногом им звони лемеш. Него да се православни очајају, вјерује се, т. ј. у гробу могу стати, колико хоће, а тијело се не распане. Код католика тога нема, него они се дижу, против чега носе (највише Бодули) записе око врата, плаћају неке мисе, косијере виноградске у торби носе, кад куда обноћ путују, а и штап од трна црног против вукодлака да је, кажу, добар. Него чуо сам, гдје се Буњевци диче и узносе, кад им се каже, да се они дижу, јер да је то лијепо послије смрти доћи обаћи своју кућу и вамилију. Кажу наши, да се не вукодлаче зато, јер их поп прелијева посвећеним уљем, кад који умре те кад се у гроб полаже, а да то код католика нема. Казивао ми је један, да је својим очима видио, кад је један католик умр'о, који је био злочест, а да се не повукодлачи, пререзали су му косијером виноградскијем жиле на бутовима испод

кољена. Осим села, кажу, да се и по градовима вукодлаче: да би се мучно тко могао обноћ у касно доба видјети да сам по улицама хода, јер се лода испопријечио преко све улице належаћи, тако да би се враћали натраг главом без обзира.

Кад тко вукодлака види, тако се препане, да у њему крв умре те се претвори у воду, па мало који жив и остане. У нашијех православнијех кад им се што таково догоди, одмах зову попове, да им свештавају масла под црковну; то се зове "јелејосвјашченије" или освећене уља, с којијем болесника метну попови да сједи међу се, крст му даду у руке, чатају око њега задуго па га послѣје освећеним уљем мажу. То чине, осим да се коме што призре (прикаже), и против макар које болести. Пријепис је, да има 7 попова, а у нужди и два могу посао обршити. Поповма се даје обично сваком најмање по талијер (2 фор.), а да им тко даде и више, узели би.⁽⁶⁾

Кад полажу старјешину у гроб, за њим баце сребрних новаца, који се с њим закопају. То је зато, да не би собом однио или дошао тајно носити срећу домаћу уза се, ону, коју је он имао за живота.⁽⁷⁾ Кад се гробови отворају стари, да се нови мрци сахране, мало у коме да не ће наћи по који комад новца за рђата. ма не ће га однијети, јер се боје, да би им тај мртви могао на сан долазити у једну, а у другу вјерују, да би их често дријем нападао и да се не би нигда наславали, кад би тај новац са собом понијели.

Вукодлаци се претварају у магарад, бијеле дебеле коње, црне воле, псе па и мачке, као и ђаволи у зелене јарце.

1. Казивао ми је један стари човјек, који је био у младо доба лупеж, да је једноћ пошао, не би ли гдје истекао дебелу заоблицу (овна или овцу). Кад је био подалеко од села, види, да пасе около по ноћи мрка овца покрај пута. Мисли сам у себи: Помози, Боже, ево мени ручка; не служи ми се даље ићи мучити. Ухвати овај овцу, опипа је по рбату: кад она од дебљина равна исто као и јаје. Заврже се с њом про врата па овда ми је пут; претешка му носити али он нежали, кад је за корист. Још је, вели, дуго до зоре. Почеш први пијевци пјевати, а овца се почне на њему врполити. Стане он њу као митити велећи јој: "Красна моја мрко!" а она и њему рече: красна моја мрко! Тако још неколико пута он њој рече, а она њему све једно да је одговарала. Препале се он па је пуздрћи, а она учини ма низбрдо у Буњевце блебећући на њ. Прекрсти се овај па рече: "О враже, одскочи од мог товара!" те врати се кући празан. На више мјеста ово је овај приповиједао па се жалостио, нашто су му рекли: "Не жали ти то; боље је и празна торба него ђавола у њој." За ту овцу држало се да је био вукодлак.

2. Тројица су ишли у лупештину у доња села (Буњевце). Нађу јарад на пољу, ћапају свако своје, завржу се па кући. Кад су били покрај цркве једне, онда на њима та јарад почеше се трзати, а они скинуше их са себе. Хоће свакако да се истргну, а они ћапише сваки своје зубима за уши, а њима јарад рекоше: "Немојте се клати!" Кад они то чуше, брже боље пустише их, те утекоше у шиматорију блеблећући на њих, а ови лупежи бјеж главом без обзира. А нешто опет за њима пијеском удриде, да их се једва оканило.

3. Год. 1887. путовао сам ја из Бенковца на ноге у Скрадин. За четири миље од Бенковца има кожловачко гробље, у ком је Мачивун Вук укопат. Зна му се за гроб, јер је крст и сабља на плочи изрезата и слова нека ћирилицом имаду, али су зарасла наполак. Нешто даље има опет католичко гробље и црквица старинска Св. Мартин, која је на гласу од турске међе па до мора, да ту плаши несамо обноћ, ма и усред подне да се виђају вукодлаци. Е, то мени на памети; јесенско је доба, ура је касна, мјесец у облаку, а киша само мало ромиња. Кад у гробљу кожловачком наједноћ опазим црна пса као осредње магаре, а орлина као највиши тукац залеће се око пса па га кљуном погдјекад чвака у главу; поскикива пас промуклијем гласом, а очи му свијетле као два луча. Крстим се и одох напријед па ћу домало на Мартина.⁽⁸⁾ Кад сам се испоредио Св. Мартину, шушак ми је за ухом по гласу од народа, а не што се ја бојим чега. Звјерњам око себе, не би ли што спазио, кад покрај цесте парип пасе бијел као снијег, а дебео и раван као јаје. Стао сам па га гледам, те спазих покрај цесте неку шпруљу јабланову добру, узех је те с њоме тога парипа опали уздугуљ од репа до главе и пребих је ода њ, а он се запрндеца низ поље и про винограда као и арија, да му од зора све ватра из копита креше. Одох напријед, дуго је и дуго још до дана. До неколико опет сам се нашао у Бенковцу и почнем казивати своје путовање. Рекоше ми, да оно, што сам у кожловачком гробљу видио, да се повукодлачио неки Н. Н., стари, што је прије на мало дана умр'о. Кад је млад био, да је свашто радио и с лупештином стекао велико имање; да је као пас праћен од орлине и у кућу своју долазио. Оно, што сам видио код Св. Мартина, да је био орко. По прилици тако да нијесам ни ја право докрштен, кад ми што на очи излази.⁽⁹⁾

4. Приповиједао је неки децимар у кући нашој моме покојном ћаћи натраг пуно година, да је он једном из Дрниша ишао у Шибеник обноћ. Најприје да је видио наред цесте попријеко стоји црн во, и на њему покров мртачки. Покрај њега је прошао: он остаде. Дуго је још и дуго до Шибеника, кад чује се, да нетко бугари и кука велећи из свега гласа: "Куку леле помагај!" Тај глас све то ближе њега долази, па на један час приказаше му се њих четворица да носе на носилима мрца. Један од њих лати му капу с главе и одоше про крша и врлети. Наоблачи се и смркне се као и у рогу, почне грмјети, сијевати. Иде он напријед ајдеш ајдеш, кад опазе иза себе, гдје трче двије Бодулице, да онда једва би икаква ловна вижлад ишла. Мало помало тако дошао је већ и у Шибеник; послвије сав од страха да се био огулио по кожи.

5. Тако опет један казивао, да је ишао у Задар. Кад је био на по пута, била је ноћ, створи се њему дуплијер (свијећа од воска) на десном рамену. Хоће он да је ухвати у руку, а не може, као да нема ништа. Сјаје му путем лијепо, ајде те ајде напријед, нестаде је. Ухвати га помрчина и дријем, а он се сврну с пута у неке ограде и лужине, поче да ће клајати, а истом ти опазе неко велико кретање, а ништа не види пред собом, него јарца, гдје хода, на ком су рози од лакта, па све једног спушта, другог диже. Каже, да је чуо бубање бубњева и трублење у трубаљике, да су му уши биле наполак зуглунуле. Овај нит се миче нит помиче, да би ишао напријед - не може од страха, сан ни поготову на очи не ће. Преста то, чу неку грају цестом, изађе преда њу, кад путници иду у Задар. Овај као да се изнова роди те упути се с њима. Казује им све, што је видио, па сви упилили, да су то вукодлаци. Ногу за

ногу освануше у Задру, па ће једном старом господину све исприповједити, што му се путем сперивало. Овај му рече: Оно, што му је свијећа на рамену била, да је нека душа, која је осуђена пуно година да лута; што је опазио кретање неко, бубње и трубаљке, да он позна добро оно мјесто и да је ондје страшно у стара доба изгинула нека војска; јарац, што га је видио, то да је њезин ђенера, који је њих ту био издао, да погину; та војска да мало кад ту не појављује се и чини своје муштре и игре.

6. Приповиједао ми је ујак Мићо Берић, да му је казивао неки знанац негдје подавно, да је путовао обноћ. Кад је дошао код једне цркве и гробља осамљена, види растворено све и горе свијеће. Уђе он унутра, кад пуна црква свијета, свак држи у руци по свијећу; дадоше и њему. Поп одговара, изађоше на дво(р) те учинише прошишијун три пута око цркве, уђоше опет у цркву, сви стој и стој, говорење црквено не престаје. Тако овога у банку да је ухватио сан и заспао. Кад се пробудио, нигдје никога око њега, свијећа му се утрнула. Мисли се он и мисли, прекрсти се те свијећу суми понијети: зувар је прама њој вечерати и ићи у конобу точити вина. Послије на дан обноћ нетко зове овога изванка: "Побратиме, оно, што си из цркве неку ноћ однио, деде поврати, болан, ондје, оклен си и однио!" Кад се свануло, отвори он ковчег, да узме ту свијећу и однесе је, кад намјесто ње - ребро људско. Шта да од њега уради, узме га па пребаци код оне цркве у гробље. - Тијех просексија око цркава обноћ на више мјеста, кажу, да се виђало, као код Св. Кате у Дубравицама и Св. Јере у Скрадину, католичкијех цркава. Кажу, да су то мртве праведне душе, које сваке године по три пута тако око цркве чине просексију, а да свијеће пале од својих ребара. Тко то може опазити, гдје они раде, да је сретни човјек, да ће благо и њему бити на оном свијету. Тко за то не зна, ово држи за вукодлаке.

7. Приповиједају, да је један наш сељанац убио вукодлака натраг година, кад је с једнијем Бодулом гонио своје благо продати у приморје. Кад ће доћи поближе мјеста, рекао му је Бодо: "Побратине, сад ће изаћи вада преда нас!" Сељанац је имао штуч ајдучки, не би, штоно се каже, валио у ћаћу. На говор Бодулов напери га он и прекрижи по огњу, кад завика Бодо: "Ено га! удри, побратине!" Кад овај видје човјека голокрака и про њега мртачки покров, те на да ће на Бодула, а овај разглави те из штуча крес! у тога вукодлака. А он се закотрља и нестане га, само ондје да је крвуждине остало црне као паклина и густе, као што је сви вукодлаци имаду.

8. Ко гробља обноћ кад се иде, ваља имати опаз. Један, кажу, да се био окладио, да ће отићи у шиматорију (гробље) те зазвонити у звона. Отишао је те дошао пред цркву, а нешто њега чап! за перчин па удри потежи, што се игда може, велећи му: "Ја те теглим за перчин, ти се кладиш цекин." Тако да га је истеглило, док му није пало на ум рећи: "Пусти ме, заклињем те муком Исукрстовом!" Онда тек полагао да прст по прст да га се јамило. Кад дошао, нијесу му вјеровали, да је био у шиматорију, гдје није зазвонио, те тако изгубио цекин и ишчекулат оста за перчин. - Кажу, да је најбоље, кад се пролази покрај цркве и гробља, рећи: "Мртви моји, Бог вам прости! Ви сте били ка и ми, а ми ћемо ка и ви. Не преште с нами и ми ћемо к вама." Ово ваља три пута узаманице изрећи. А да се што не прикаже обноћ, кад се

путује, исто рече се три пута: "Исус мину и премину кроз ту војску цудијанску, нит га чуше ни видише, ни му штогод учинише."

9. Држи се, да зли људи послуже смрти, па и за живота пред крупом иду, па на које поље год коће, могу је навести. Приповиједао је неки Личанин моме покојном ћаћи, да је у њих био неки обрлајтман у пензији, а каматар страшни: да је био са каматом купио и ухватио цијело једно поље. Дакле сваке године била се намечила крупа обијати коло наоколо, а у његово не такни. Чуди се свијет, па би рекли: коме Бог, ономе и Госпа. То је, кажу, остало за чудо, па нетко да је диванио, да имаду добро гледати, кад прва крупа буде спуштати се около његова поља, како облаци изгледају и има ли што на пољу од којијех стабала. До мало дана навукодерило се небо, оде неки насред поља тога, на ком је била засијата шеница и кокурузи. Насред њега има велика дивља крушка. Грми, пуца, сијева, наоколо туче крупа, а над обрлајтмановим пољем само небо замодрело и прошкапће киша. Утече овај под крушку, погледа уза њу: види неку тичетину црну попут гаврана, а гавран није, па гледа око себе, куда крупа личи. Преста све, оде овај кући. Послије да је питао онај, је ли што опазио на коме стаблу, кад је наоколо крупа била? Каза овај све, што је год опазио; онда му тај рече: "Узми праха па га однеси у цркву, нека га поп благослови, те наби пушку крупним оловом, па кад закала други пут крупа личити, бит ће опет она тичетина на крушки, а ти се привуци па одмјери у њу и запали, - али само чувај, да те крв не попрска од оне тичетине, па ћеш видјети, хоће ли вам више крупа што обијати." Тако је овај и урадио, ма послуже није више крупа нигде обијала; а кад би се и навратила, не би штедјела ни обрлајтманова поља. Држали су тврдо и вјеровали послуже, да је обрлајтман исто био у тичетини, да би крупу слао око себе, да обије, а његово остани цијело, који је послуже доспио, кад се вргао онај из пушке у њ.

МАЉАК ИЛИ МАЧИЋ

На **Пагу** приповиједају, да се маљак створи од онога дјетета, што га матере побаци, те се некрштено закопа. Дијете је малешно у црљенијем гаћицама с капицом и мамузама на ногама. Најдраже му је јати на пуладији: на којегод узјаше, то крепа. Зато против тога меће се записи на младе пуљчиће, и на коме је тај запис, на њ не смије усудити се узјати маљак. И ако записи који стоје и до 2 вијорима, није пуно, кад помаже! У нас у **Буковичана** намјесто записа ждребету објесе о врату жлицу, кусало од ње, те иските китама шареним. То је зато, да га не би тко подрекао: да се њему не чуде, него жлице накићеној.

Од маљка амо држе друговачије, а то: Ваља имати пијевца од девет година, који девете најкасније снесе јаја, које ваља држати, тко коће, под пазухом 40 дана или га ту сашити, да сигурије стоји. Послуже тога излеже се маљак (а неко каже мачић) из јаја; њега ваља узгојити. И тај буде у црљенијем гаћицама. Тко га има, не маљка му новаца; тај му их носи одсваклен, а занајвише из мора, јер вјерује се, да је све благо овога свијета побацио у прве земане у море.

Од тежака, вјерује се, никакав не држи тога маљка, него велика господа. Пуно би их се могло набројити овдје, за које се каже да имаду маљка, јер како би друговачије онако обогатили они старински бегови, да им није што пристало с вражије стране, кад се већ зна, да није са божије. Не ору, не копају, не тргују, а у њих доста палаца грунтија, по цијела села њихова су, коњи су добри у њих, кароце, да би се владика могао у њима возити, а на коње још сребрне дизгене међу; а јадни тежак крволочи и ради дан и ноћ, па не може ни да на магарцу јаше! Та псу је госпде велике боље, него њихову кмету, па колико они на дан бацају у незнан новца, да би потрошили и смели, штоно се каже, доту свете Ане, да им маљак не довлачи вавијек.

Све је то добро, али кажу, да тај маљак најкасније задави свога господара и побратима. Чим господар пропане, више није ни маљка у тој кући; онда то стање убрзо врати се насе, јер нема тко да изболчава трошцима. Који је господар мудар, кажу, да може тога маљка лако преварити, т. ј. задавити он прије њега, а то овако: Налити пун котао ракињски правог уља па га узварити, онда у то уље убацили што па заповидјети маљку, да извади. Маљак мора да слуша свога господара, што му год рече, те чим зарони у вруће уље, онда ваља одмах брже боље котао поклопити и ватру бољу подјарити. Ето тако кажу, да се може он прије смести, него почне господару радити о глави.

Веле, да се маљак може претворити и у мачка (зато га неки и зову мачић), па и у мазгина. У једном граду недалеко одавлен, кад је један господин стари а богати претресао један палац међу палације, један аргат намјесто поћи уза шкале, које треба, превари се па пође уз друге, које га изведу цико оне куће на четврти таван у другу под кров: кад ту лежи мазгин дебео и раван као јаје. Потрча господар стари за њим, врати га те удри га моли и заклињи, да ником не казива, што је видио. Обета ови, да не ће, ако му плати; обета он, да хоће, и одмах му извади силнијех новаца, да му није за пуно времена била потреба радити. Али се касније то разгласило.

ОРКО

На све ове крајеве зна се за орка, а чуо сам и од госпде да га зову талијански њорко. Кажу, да постаје од сметљишта оног, кад се у петак кућа чисти, у суботу сметљиште кад предани у кући, и у недељу, кад се износи на буниште (ђубар). Од тога изађе мало пуле оли ждријебе, које највише сретa људе по царскије теста обноћ и по другије равније путовије. Нађе се да покрај пута пасе, оли насред пута извали се па лежи. Броје га за најгору ваду илити гадалину.

Који не знаду, какав је он и што је он, кад га нађу на путу, од труда узјашу на њ, а он се лијепо јаше, тако да чоек сваки на њему се расклима па заспе, а он расти, расти, да за вр јаблана изађе. Тако чоeka са себе искрене те остави на највишој висини, као навр звоника од цркве, навр кога кука и стрмени, навр коије високије стабала, да јадни чоек, кад се разбуди, нађе се у чуду, ко га је ту изнио. Највише орко подвуче се сам под чоeka па га занесе и остави, ђе га је воља. Више пута има

да залута чије парипче или магаре куда по пољу или по путу, ма не ће нико да ш њим посла има, клоне га се, јер им је вавијек на уми, да не би био орко.

Неки веле, да орко и са вукодлакма ортише, јер да су га виђали, да по гробљу обноћ око цркве пасе. Казивала ми је пак матер, да је орко дошао био у једну кућу обноћ те ушао чељадма у камору. Кад су чули, како нешто бакти на четири ноге, пробудише се и ужегоше свијећу те познаше, да је он. Молили да су га и заклињали да излази, а он никако него стао и усвијетлио очима као луч у њи. Онда су у сваке окрећући питали га, да не би била која душа, па да јој што не треба. Између толико, што су иј набројили, стајао мирно; кад су најкашње једну споменули, замавао је главом, да су погодили. Онда су га питали, колико миса тој души треба, он да је ударао предњом ногом о таван и с тијем им броијо; тако питали су га, колико оченаша и здравије Марија треба за тога рећи, а он све ногом тукући од таван тако је одбраја, а кућани тувили. Онда им се поклонии и отишао ћа. Гледали су за њим, куд ће и што ће, а он се заигра што игда море, да га стаде страшна прдљавина и кресање варница из копита, и замаче низ поље. Кућани су послије извршили за ону душу, што им је орко наредио.

Кажу, пси да су најљући на њ, и да иј се он страшно боји; кад има пуно паса па га обладају, истргају свега на комаде те изију. То је било натраг пуно година, да се ја теке сјећам ка кроз сито и памтим, кад је глас био, да су пси орка удавили и изјели, да су му чобани у кршу отражје нашли, т. ј. предње и задње копито до по гњата, да му је руња била и копито се цаклило, као да га је неко нешчим питурао. Испитивало се је, да не би коме у селу тадај крепала мазга, пуле оли ждријебе, ма није се нико одазвао. Тако се установило, да није био ништа друго него орко.

МОРА

Име мора долази од морења, кад се навали на чељаде, би рек сад да ће га уморити. Народ осим свега што вјерују, да има то, ово, оно, али за мору највише држе да је има. Мушко не може бити мора, ни морац.

Море се рађају од вјештица, па и не било ни од њих: које се год дијете роди у кошуљици модрој, свако постаје мора. Док је мора, не може бити вјештица ни срца јести, него само притискују чељад младу. Сви они момци, који су наочити, туже се, да их мора се, па показују, како су им сисе отекле сајући их она, а највише да се оне, који су лијепи и дебели, био момак оли цура. Који се лијепо држе са морама, и њих од драгости дођу сати, као и вјештице што од драгости срца коме изију. Зато је у сваке вјештице и море лијепа и медена бесједа; оне су добре и дарове даривати, па у том пријатељству чине од свијета што их је воља. У име тога никако не ваља опћити ни с једном ни с другом, него бити отпрден прама њима, па не могу ништа учинити.

На мори се познаје, која је, јер је теке гари наусница. Чим се уда, одмах постаје вјештица.

Мора може ући кроз сваку буду, па и кроз кључаницу, само да кога притисне. Да је онда могуће бацити се за њом брусом, отклопљеним ножом коричашом и пасом, те рећи јој: "Доћи ћеш шутра питати зајам", - ето је по со оли по што му драго друго.

Мора се може и претворити у друге ствари. Натраг неколике године једнога Н. Н. у нашем селу бијаше притисла мора. Опazi је он некако, отресе се од ње, скочи она с њега, а он за њом па на авлију. Кад на двору створи се у великог тукца и раскопуни се. Поче овај да ће млатити, а она топ уђе у вола, што је на авлији био. Во био му најбољи, па му га жао било тући. Тако и остане. Послије тога догађаја срео је у селу овај ону мору (цуру), па је запитао: зашто га је била дошла притискивати? Она му одговорила: "Зато, што си ми уже и косјерачу отео у гају, да не сијечем на леду дрва." На коју цуру дигне се пизма да је мора, мучно се уда, све да би момку и драга била; не даду му кућани, јер од море излази вјештица, па така, кад би у кућу дошла, могла би им појеполити дјецу, па се свак од зла клони.

Од напаке море наопачнија вјештица постаје. У ње су зле очи, да може насред поља простијелити чељаде, коња, вола и т. д.: куда га очима ошине, онуда га подузме вучац (помодри).

Који лука пуно једе, на њ не ће мора; неки се и мажу у вече, кад лијежу, луком.

Најбоље је, кад се види било вјештица оли мора, за њом роге пружити, оли од десне и од лијеве руке од прста кажипута учинити крст па је преко њега погледати, било спријед оли страг. Могу се заклети, да сам виђао и неке госпoде да пружају роге за влашкијем женама; сад у душу не могу унијети, зашто то раде: је ли гдје се боје да су вјештице, оли за то што су влашке хаљине на њима.

ВУК

Кажу за вука да он по послању божјему што чије иде давити благо, па онда у хрпу сложи, што не може појести. Кад је чобан у благу, па ако прије вука види, онда може на њ викати и пикати, коликогод хоће, овако: "А пустија, а пустија, пик, пик, пик!" Онда вук побјегне. Ако ли вук прије чобана оли макар кога очима устроји оли завишти, онда не може се ни зере викати на њ, промукне грло, кал да је нешто стало у њему, оли да се је посве назебло, да се друговачије не може него шаптати. Ако ли чобан оли ко му драго зна, па да му пане на ум брже боље бацити капу с главе, кад га тако вук изнебуши, онда може на њ акати и пикати, коликогод хоће. Ако није прије зинуо, нег је макар у које благо ушао, онда не може учинити ништа, него онако стиснутијех ђама ништа него једно по једно тура.

Кад овцу уграби вук од чобана, ћапа је за ковијаду (затиљак) па је пребаци про себе, да под њом лети поврх земље исто као орао; узалуду чобан пика за њим. Козу кад шчепи, ћапа је зубма за ухо а репом је шиба, да иде. Ње не може, веле, упртити на се. Најпишманији је на магарад; да кад га нађе, од драгости три пута тамо и амо про њега ћисне (прескочи), а оно ништа не зна него ревати. Неке године у Буковици пасло у огреди двоје сапетијех магаради. Вук однеклен рупи па једно

изије, да саме су остале предње цалапине. Чуде се кућани, шта магаради кући није, како су научила сама вавијек долазити. Кад једно тек трећи дан однеклен дође и довуче у сапону до предње цалапине, да је дрктало кукавно магаре, како је страку уватило, исто кал да га грозница тресе. Кућанма се ражалило на једно магаре па су му давали зоби, мекиња, воде, па све и крува, а оно ништа није хтјело, те једва једвице послије пет шест дана поче шклоцати коју травку по кршу.

На коње гдјекад вук напане; не може им учинити ништа. Још ако ањгир међу њима се треви коњи стану у округ те окрену једно другом главе, а ногама се ритају на вука, па кад се нађе који потковат, је ли му плочу пришио, оде од њих на страну, не ће да пача у њих. Ако пак има ањгир (неушкопљен коњ), он не ће да иде у округ с другим коњима, него изађе сам с њим се барабарити и дијелити мегдан, да га напретипа сита копитама и још превари га па га изугриза. Вук тако ањгиру не може никад учинити ништа, и ако је тако ањгир јак, уца вук бити мудар, да ископа, куда ањгир пасе, јаму те леже у њу чинећи се, да је мртав. Још се заспе земљом. Ањгир пасући нагиља на њ, а он тако њега ћап за беришаљку, да га све вуче, и тако га савлада.

Кад на воле гдје нагиља, ни њима не може ништа учинити, и они стану у обруч, једно другијем репове окрену, а вука дочекају на рогове, да их тако као ни коња не може никако разбити. У Буковици ономадне нагиља вук на краву с телетом, ко зна да јој ништа не би радио, како је било у огреди. Твоја ти крава некако превари вују и забаје му очи па штурма на њ те га прирене и притисне при зиду, да му је некако затјерала оба рога усред бочина. Веле, да је било љети. Крава уцала је вавијек с телетом сама увече долазити. У огреди била је и локва; тако ону вече, како је смркла, нијесу кућани ни ишли глети је, нег тек трећи дан. Кад они тамо, а то она притисла вука при зиду, да се је надуо као мјешина од јунца, исплазио језичину и мухе напљувале у њ, а теле покрај краве лежи. Они, ко је дошао по краву, колико се обездануо од чуда, што је крава урадила, толико сам није имао снаге, њу отиснути од вука, нег је морао враћати се кући по људе, да му помогну, те једва и ти отурише је од њег. Вук се био махом усмрдио, а одмах први дан по ранама познало се је, да га је крава згрушила била при зиду, те тако држала тврдо мислећи, да је жив, догод људи нијесу дошли.

Да вукови не кољу блага, на св. Данијола неки носе у цркву свијеће и сад. Тај дан чобани не отклапају ножа из корица, да вук, кад уче у овце, да онда не може зинути. Исти дан спорад тога коња нико не самари. Женскадија од св. Данијола па до св. Јована споради вука, да не коље блага, не смију пређе сновати, а неке ништа о вуни радити, као: ткати, плести и т. д. Маја уочи Божића (на бадњи дан) износи на буниште (ђубар) у рбини свакојаке манце за вука, па кад остави ту, рече: "Вујо мој, ево теби твоје, а мируј у моје."

У прве земане, док је више вукова било, свијет је уза се угарак ватре носио обноћ, јер веле, да се он боји ватре као грома; оли би морао кресати у кремену, те и од варница бјежао би.

Вукове у гвожђа кад би хватали, онда би јаре живо свезали гдје, а око њега повише гвожђа сапни, тако кад би пошао јарету, награиши на гвожђа. Ако човјек к њему тако у гвожђе коцом пође, вук ће се залетјети на човјека жестоко; ако ли с пушком на њ идеш, он се улуњи и чини винту, да је мртав. Заради тога иду, кад се ухвати у гвожђа, на њ пушкама и туковма, млате га, а не миче се. - У прве земане (а и сад има их у Буковици дубокој) било је људи, који су знали вука домамити, т. ј. знали су вијати као и он, и вијањем њега зови, а он му се одазивљи.⁽¹⁰⁾

Приче о вуку. 1. Приповиједају, како се вук с лисицом био спајдашио, да ће заједно ортисати и живјети. Погоде се они, да он иде у лов, а да она дочекује и чува у пећини, док доста не налови. Које би год вук доносио бравче, а она изи и сакри. Најкасније се њему додија штокуда шtrandати, остави се те приђе лисици у пећину. Почне је питати, гдје је лов, што је навукао, да би ио. Она му рече: "Богме си га ти изио!" Удари он кукавац у клетву, удари и она па му рече: "Забадава се ово теби и мени тропати и цопати (клетви), него ајмо ми над еванђељем се клетви, па ће се видјети, ко је прав, ко ли је крив." Кунтен вук, одведе га лија над гвожђа, што је неко запео управ за ну, па му рече: "Ево ја ћу се прије заклетви", па спуштајући полашко ногу држећи је поврх гвожђа вели: "Да Бог да, сапела ме ова еванђеља, ако сам ичем крива." И тако јој ништа, онда натјера вука: "Ала сад се ти тако закуни!" а вучина не знајући за ништо корачи па шапајачином топ у гвожђа; не имадијаше се докад клетви као лисица, него га стаде помагања, а лисица ће: "Ето то си крив па те сапеше еванђеља! Душу у се, мој вујо, док не дође поп, који је та еванђеља поднио туге; он ће те из њих избавити." И тако лија ноге пода се те окрену, куд јој и старији.

2. Опет је негдје лисица друговачије вука варала, била је учинила винту, да је крепала, и то насред колног пута. Волари су возили празну бачву и у њој торбу, у којој бијаше круха и цијел сирац. Красна ти лија не ће да бјежи од кола, него исплазила језик, да су муве биле у њ напљувале; волари здупе је за ногу те с њом у бачву мислећи у себи: заувар нам је за бекину јој узети опанке. А она ти лијепо зањуши за сир, који проглође насред сриједи и натакне на врат те полагаано из бачве овда ми је пут. Волари не знајући за ништо, кад су дошли кући, одмах казују, како ће се за њезину бекину обути. Кад завирили у бачву, а то нема ње ни сирца. Куш грђе прдачине и руга, и тако ником ништа. Она базајући сретје вука, који јој рече: "Ко ти је дао, тето, сирац? Дајде ми зеру!" Она му вели: "Богме, брацо, не дам; ја сам ово излокала." Пита он: "А гдје?" а она упрље ногом у каменицу, која бијаше пуна воде и мјесец припачио у њу налик на сирац: "Ено, вујо, па излочи, како сам и ја!" А он ала да се лоче, грдна бијаше каменица, а мјесец стоји на мјесту. Тако њему трже вода на г ... у, лија зачепи, а вук удри лочи још, да му је тргла на уши и на уста. Лисица све позачепља и онда на њ узјаха па му рече: "Вујо, боли ме и носи ме кући." Натопрљи се он и пође, а она закала: "Болан здрава носи, болан здрава носи!" А вук ће њој: "Што то, тето?" - "А ништа, брацо, ово је у огњу те бандам." И тако је вук носио, док се год није превалио и цркао.

3. Некад је путовао свети Саво па срио вука у пустињи, који бијаше премро од глади, па запита у св. Саве, да би што ио. Он га посла у ту близо једног чобана

овце, да узме једну с реда, а он не хтједе тако него изабра најбољег праса. Види св. Саво, да је чобану жао, те удари вука штапом по стражњем трупу велећи му: "Да си осален проклет, и како овај штап мој био сух, тако и твој стражњи труп!" И тако и остаде у сваког вука, да је у предњем трупу једар и широк, у стражњем сух.

4. Негдје у пећини био се разболио лав, цар од све звјерадије. Вук му је био за камаријера. Звјерке све су долазиле на поклон своме цару, осим лисице, а баш није ни смјела. Вук налаже на њу свашта лаву, како је могла свака звјерка доћи поклонити се, а она као да се не боји, не ће. Лав и тако штув од болести, да га је лако раздражити, па рече вуку: "Одмах ај по њу!" Натопрљи се вук те кроз крш по њу. Осјети се лисица, да је он налагао лаву што на њу, те као госпоја науми се осветити му. Чим дошла пред лава, клања се и увија до црне земље, па вели лаву: "Високи царе, опрости, што досад нијесам ти могла доћи. Чула сам, да те љуто боли, зато сам ишла про брда и долина, да би ти које биље нашла за лијек. Ево види ми ногу кржавијех, што сам се превлачила кроз трње и јасење. У томе ме и сан ухвати и дође ми на сан, да ти нема лијека без вучије с леђа комад коже: гдје те боли, ондје је приви, одмах ће ти бити лашње као да руком скинеш." Лав то повјерава и рече јој: "Ајде за послом, није ни враг црн, колико свијет каже; има тако и на теби злобе." Па онда зовну вука. Рупи вук, гледа око себе, не би ли гдје њу оли јој тикву угледао. Тако чим приђе лаву, а он ћуп за њ, те од репа до ушију огули му коже, па привије ондје, гдје га тишти. Учини вук јадан ма, руга му се лисица: "Ну де ја, ти побро у црљеној баји!" Вук се не обзире него из свијех рамена вије и превија, а лисица ће њему: "Одавно сам ја теби казала, да даље вуче од господe, јер когод ш њима посла има, тако ће му бити, да ће га огулити од репа до главе."

Пословице о вуку. Народ у Буковици у сваком не мал говору оли којем прогонању један другога споредит ће с вуком, оли коју вучију му пришити на леђа, те све до цигле циглате која се чула. Ево их:

Није вук ничије среће изио. - Ово је, кад каквој цури оли момку урисују, да се не ће он оженити оли она гдје у добро удати, оли чесову потребњаку, да не ће обогатити.

Нема ту ћука да није вука. - Ово се говори ономе, који пријети јачему од себе.

Овчи блек, а вучије срце. - Ово се прибацива онијем људма, који се претварају и подвлаче, би рек да су светињаци, а онамо из потаје одрли би Бога, цркву и народ.

На поруке вук меса не ије. - То је кад ко своје после од зазбиља не ће да сам обеди, него шаље другог намјесто себе; оли кад коме за који зајам иду писати, они, ко би дао, прије ће вавијек дати, кад му се с главом дође, зато порука не ваља.

Свака је вика на вука, а иза вука и лисица вука. - Ово је, кад се узме пизма на којег да краде, оли макар чесово зло да ради; он уђа бити у ствари праведан, а на његово име други то чине.

Ђерајући вука шићерат ћеш лисицу. - То се дивани ономе, ко је зашто тужен па му се чини, да је праведан, а и остао је прав на суду, онда он за осветити се закала гонати оне па навуче опет на се брану и штету, да једва опет остане прав.

Да је добра кућа, и вук би је градио. - Овако се говори онијем за угодити им, који се скићу по свијету, а не могу се нигдје смирити, оли кад кога шаљу у најам, веле му тако и овако: Трбуом за крувом, ће ти глава, ту ти рана.

Ни вук мяса не ије у свака доба, а камо ли и ти. - Ово кутњи старјешина рече чељади својој, кад изгоне од њега крметину оли други који омршај, јер вуку је просто уграбити, што хоће и оклен хоће, али ипак вабијек не може, да више пута он земљу једе.

Бравије је губице, а вучије гузице. - Тако се рече ономе, који за којом сопром помало једе и гриска, стиди се, оли се гладан дигао, али тако мало помало све поио. За њим послије кад сазнаду, какав је, то ће му рећи.

Упало је вуку и чељуст. - Кад ко богати и јачи у родбини добије што у руке, а сиромашнијем жао, па би рада то себи да могу како добити, а не могу. Исто се ово рече, кад ђендари коме однесу пушку, па се узда онај, чија је, да ће му бити повраћена макар од старије власти, али што упане вуку у чељуст (жвале), нигда се не види.

Ни у гори о злу не говори. - Једанпут усред планине и пустиње у некој долини извали се на траву вук те удри да се ваља и прди, па онда рече сам себи: "Ала сад лако ли би ме човјек, да гдје има, смајданио!" Он то добро није ни изрекао, а човјек, како је дошао сјећи обручове сикиром, иза грма вука топ међу уши, да му је одмах мозак прснуо. Зато нигдје, гдје се је, да се је, не ваља о никакву злу диванити, јер се не зна, гдје ко може слушати и зло пронијети.

Вукови су оно, па ко ће међу њих ићи. - Ово се вели гдје има доста браће сигурне и младе, да ни лупеж, који је најгори и највјештији благо истезати из јаре, не смије међу јаку браћу ићи, па ни чесови робљачи, били царски оли опћински, грсти им се ударити на пуно људи у кући сигуријех, зато их прозову да су вукови. Него на лијепе с такијем поступа се и пушти им се наполак, како хоће они.

Овца је вучије итене дојила и уздигла; кад је оно понарасло, изјело је овцу. - Има једнијех да уздигну чесова сиромашка; кад се исклепа и дође до снаге, а он осрамоти ту кућу и покраде. Други одмах ће рећи: Ето отхрани туђу сироту за своју штету и срамоту!

Вук Прокас испод Промине. - У прве земане, приповиједају, да је велика глад била, а у Шибенику неки каматар раздавао би под скупе новце на дуг жито. Кад је једноме насую четири пуне вреће, онда му трговац упита за име; тај му каза тако. Чека трговац, т. ј. камација, да му више плати, јер је рок прошао био. Најкасније учини петил на тога "Вука Прокаса испод Промине". Кад дошла карта у село, чуди

се свак: у Промини има девет капитанија, а тога имена нема нигдје. Најкасније осјети се чауш, да је била превара, говорећи: "Бог зна, колико је вукова прокасало поврх Промине и по дну!" И сада више њих, кад се питају: оклен си, побро? а он шалом одговори: "Ја сам вук Прокас испод Промине."

Не плаши вука с козијом мјешином. - Вук се не боји козе ни козије мјешине, као ни зли и јаки човјек не боји се губе које ни његове пријетње, кад му слаби од страха почне пред ким пријетити. Тај, који је сигурни, не ће да поручива оли да пријети, него што суми, на обреш учини, и с овијем прекоре тога малога су три бесједе.

Крсти вука, вук оне' у гору. - Оли: Ја те крстим, а ти прдиш. То се рече ономе, ко је вртоглав оли храстове главе, па не ће оли не може да памти; ако и упамти, не да се крају, него хоће наопако, те гони на свој дивљачки мод, оли хоће онако, како њему кувиња, а другом било, како било.

Вук и лисица мијењају длаку а ћуди никад. - Ово се говори ономе, ко има својих пуно мана, а не ће оли не може да их се отресе, па и у старост их тјера: залуду је посиједио, а је ли у млада доба крао, па тако стару кад му дође руке, укочи по својој једној ћуди, коју је имао, кад није посиједио у млада доба.

Кал да вуци око мене вију. - Овако рече сваки, кад изгладни, јер има их, да глади никако дурати не могу, него најашу на жену, кад им ручка не спреми на вријеме. Тако касно кад почну јести, још реку: "Морам ли се љутити, та више је ручао и онај, ко је говеда изгубио, па их нашао!"

Саде вук и шуша напореду ору. - Ово мало ко да не ће у ком прегонању један другом рећи; закон у томе спомињу. Вук јест био вук и клао овце и козе шушате; тако били су неки и лупежи и глобације, а сиромашни народ без снаге и оружја као коза шуша без рогу, али дође вријеме, да ти лопови као некад вукови упореду ору са сиромашком и горијем од себе, без да му смије рећи: и тамо се даље.

Шта ти је грлу, кал да си на вука пикао. - Овако реку сваком ономе, коме је грло од назибе промукло, оли од које вике постао рапав глас, јер когод на вука је викао, акао и пикао, изгуби грло за пуно земана, него хоће му се спавања пуно, док му дође на шест.

Ми о вуку, а вук на врата. - Ово реку ономе, кад о њему што бајуре, а он триви у те мјере у њев диван оклен банути. Још ако триви на готов ручак тако банути, реку му: тебе је вратар градио, кад си тако сретан рупити за готов објед.

Лако је мртву вуку зубе бројити. - Тако рече онај, који је некад крао оли чесово јунаштво чинио, а ш њим саде свијет коре и свашто му спомињу, што је у млада доба радио.

Кад смо вука убили, ајмо га и у јаму увалити. - Кад браћа коју радњу раде, а имаду кога туђег, па да им се што ујаше, а мрак се пришкрбана, па да им не остаје за сутра, тако реку међу се, да више сараде на туђа леђа.

Вук не вије, што је гладан и жедан, нег вије, да дозволе своју дружину. - Тако и они, који дођу у крчму, а код куће су јели и пили, и онда у крчми зареву, кад их други чују, одмах иду глети, ко пјева, и тако завргну толу и јеглен. Најкасније ала да се точи и сијече, а да се не буду на пјесму сазивали, сити од куће не би се били састајали ни трошка чинили. Тако и вукови: један кад је сам, мање ол ни зере аре учинити не ће, а у дружини капци су и на човјека ударити.

Стари вук пасја прдачина. - Ово реку стари људи и старе жене себи, кад их младеж напопане, најсколи цуре старцом, кад се закалају шалити, а он се сјети својијех младијех година па ће одмах на глас тако њима о себи рећи, макар теке и њих собом уио.

Ако си ти вук, нијесам ни ја ћук. - Тако реку ономе, који хоће кога да превари, а овај се досјети па му тако одрапи. С том ријечи нарене га на поштење, јер кажу, да је најгоре за будалу проћи, па је ли те преварио један, онда ће опет још ко, и тако човјек колико за штету, толико за руго остане.

Нијесу вуци навукли, нег твоји зуби натукли. - Рекла је овако свака маја, која је дебела, па јој се зачуде, што то њој није драго, да јој се рече споради урока, те да не остане подречена, одмах она ће нато: "Овака сам и јуче била, зачуди ми се, у, што сам ти ћела рећи!"

Не могу бити сити вуци, а цијели јањци. - Овако старјешина рече кућанма, кад му што дирају, као највише да ракије оли вина уточе. Онда старјешина, који је мудар, опазит ће на пари којем да му мириши шпиритом, па одмах облази бачве, и тако кад сазна, рећи ће им, јер не могу они бити пјани, ако нијесу дирали (а бачве нетакнуте).

Не имао вук ране па разлизао гузицу. - Овако реку ономе, који се што мало порезао, огребао, оли да га је гдје драча обола, а он то да завија и узимље зазбиљ. Највише тек мале болетице завијају и лажу, да их боле, у кућама великијем, само да не раде, а старјешина, који је вурбен, одмах иде глети ту раницу, па кад је види да је ствар од ништа, одмах га с вуком обружи. И онда није куд камо, тај се прегне радити, а раницу заборави, - у том му и прође.

Вук и лисица многа зла по свијету ураде, али најкашиње плате својим кожама. - Али могу и не могу платити све штете, коју су учинили, кожама.

Коментари

1. Остало то мени у памети, па послѣје тога на мало дана около помоћи идем ја из Варивода кући. Мјесец сјаје ка и дан, пред светога је Илију (наш сајам), кад ли на једној тратини и равници поиздалека чу' да коло игра. Ближе то ближе, туда ми је пут, виђо, да управ игра коло до седам, осам цура, и на њима цванцике звекте; е вјере ми, за право рећи, шушак ми је за увом и расте ми капа. Мислим се сам у себи: кои би ђаво оно бијо: да су чобани, блага код њи нема, а звона се чују далеко и блекит оваца; и ко би толике цуре на боту у се доба ноћи опет скупијо? Е није куд камо, дадо се куражу, револвер уза се увијек имам, те ћу алабурда цико к њима. А истом ти се оне од мене препадоше па учинише ма куд која; препадоше се мене, а ја се онда ослободи те зови иј; реко, да се не боје, да смо наши, ово и оно. И оне се скупише и заиграше брже и боље нег прије. Рекоше ми, да су се жестоко биле препале мене, јер да су мислиле, да је од мене ђаво њима у овој необичној роби. Онда ја реко, да богме сам мислијо и ја, да су оне ље виле, ђе коло обноћ у оно доба играју. Па иј упита, што иј то нагони тако, да поскакивају; па рекоше ми, да то раде пред сајам, да ватају ногу, за да која не би се преварила у сајму, да не би остала за руго која, кад закала играти, а не зна. То су биле све саме чобанице из комшилука и из потеке даље, те једна за другу зањушила и приближиле се па заиграле, а овце им одбаврљале штокуда, што оне ни лако скупе својим берсањем.

2. Чуо сам говорити од оваког талијера и ово: Они, ко за кума иде чијем дјетету на крштењу, па кад држи дијете на себи, да му задије талијер за повој; поп кад обично чата иштије над дјететом, да кум вавијек у себи дивани: "Није истина, није истина!" а то све док поп не сврши своје. Онда да тај талијер држи се код себе, па кад ђе се има потрошити, да опет се нађе у кеси, чи је и бијо, али да је то велика гриота радити. Да је гриота и ово: Кад треву бити поп пјан оли кум, па да се изварају у молитва при крштењу дјетета, оли да реку једну за другу, оли да коју изоставе, онда да оно дијете није докрштено, и да тај, кад подрасте, свашто море виђети од свакије плашила и призирања. Ја сам иј чуо на моје уши, ђе се туже људи велики, да нијесу били докрштени, јер да им се свашто на очи призире, а да то не би они рада никако. И таки људи су страшиви, да не смију сами ни подранити ни омркнути, него су у друштву; али ипак изван свију таки опет виде утваре на своје очи, а други не види, и ако су цико уза њи.

3. Кадгод коме срце вјештице изију, уресе му, од какве смрти мора подлећи: дјеци највише уресе, да од краста имају умријети; волу и коњу младу, да од труда прекине се, те га поганци разнесу.

4. Народ вјерује, а и опћи је глас, да оно вино, што се узмуви оли како поквари, да су вјештице здраво попиле и однијеле, а у бачве да су напишале, и од тога да се створила мува и т. д.

5. На све ове крајеве штокога зову по ономе, какву магању ко при себи имаде; ко је кљаст, зову га кљајо; ко нема него једно око, тога ћоро; ако је ко згобијо се, зову га згрчо; ако који слабо види, зову га самошљепи; ако је којем једно раме више, друго мање, тога зову стрмоплећа; ако су у кога очи велике и ружне, зову га ждракан; ако је у кога нос малешан, зову га шкицо; ако је, ко рамље, зову га цолеоли бешо; који је сугранут, па се не да свјетовати ни крају догнати, тога зову полумозган. У нас више кућа Мандића у Зечеву зову један кланац Срач; код Варивода има село Смрдеље; у Братишковције у овој опћини има један варошић Међугузје, а усред нашег Скрадина има једна кала: Посрана улица; а кад се иде у Скрадин те на по пута, камо свијет почива с коњима и благом, зове се то Попишано Брдо.

6. Сјећам се, да је мој покојни стриц поп приповиједао, како је негдје у први земан једном у дубоком доље котару свештавало масла седам попова, јер да је био неки богати Влајо па по писму рочио 7 попова, да му свештавају велика масла. У томе да је био позват и стриц, ту се ручак спремио за њих 7 попова, није шале, а свакоме да је дато по цекин (4 фор.) за пристојбу. Како је био стриц подругљив, кад су посао свршили, он удри у смијех. Питају га кућани: "Шта вам је, оче, да се смијете?" Он им рече: "Како не ћу, кад ето сад видјех, да сотона изађе из болесника, утече од нас, те запеше му рози за довратак, да мало не копрчи (не паде)!" Обеселише се кућани, попови ручаше и одоше ћа. Кад нијесу били ни шкриљаицу пута, стаде их бугарања у кући: онај умр'о.

7. Кад је мој отац 1885. умр'о и кад су га полагали у гроб, по обичају и ја сам између осталог народа, што га је било пуно, ту био и плакао, па прије него ће метнути плоче и земљу сврх њега, упиждрише очима сви у ме шапћући ми: "Баци што сребрено за њим, да ти среће собом не однесе!" А ја у тој жалости ни пет ни шест те топ руком у џеп па извади шаку шестурина те баци за њим у гроб. А срећа да сам уза се треврио имати, друговачије остао бих за руго пред толиким народом.

8. Наши сви православни никад не ће рећи католичком свецу на пр. свети Мартин; и кад иду на сајмове, реку: ајмо на Мартина, на Анту, на Петра, на Рока и т. д. Тако исто и католици реку православнијем светачним сајмовима: ајмо на Аранђела, ајмо на Кату, на Петку и т. д.

9. Кажу, да је доста било попова некијех старијех, т. ј. попусница, па у оном весељу и пјанству тко зна, да што нијесу заборавили изрећи, јер ја онда рођен као најстарији син, свак се веселио у кући и свак је од попова, кажу, био супјан.

10. Овдје у Островици има неки Марко Ђаберица, католик, да ће у свака доба ноћи чинити све пијевце запјевати, т. ј. да ће му се одазвати: некако запљешће рукама као и пијевац крилма и запјева управ на сваке моде као пијевац, а они, гдје је год који, одговарају му као и он. Мој покојни дјед Стојан, ћаћин ћаћа, и покојни дјед Петар Берић, материн ћаћа, оба знали су вукове свијавати, и богзна, колико су их они убили. Оба та били су солдати под Вранцежом, људи као џиде грдни, уза се су донијели сваки по штуц, из којијех су вукове били, кад би их свијавали. У њеве штуце стала би по прегршт праха, да су цјевине биле као ражањ, тако на валицу опет шака праха мал да не би стала; чакмак (кресиво) било је као чешаљ, а кремен исто. Осим вукова они су из тијех штуца и други лов тукли; у што би потегли, не би одлазило. Мој дјед своје штуцу надио јо био име "јогун". У лову кад би с ким био и кад би се вргао из њега, између свијех пушака познао би се, како дере јогун Стојанов. Исти тај мој дјед знао је кожуне кројити од козије мјешетине, што их је у прве земане свијет овда носио, те кад би му га ко донио па га почео учити, како ће да га кроји, одмах би му га врндаљио, па је остало у народу макар код кога занације, кад му се рече: не тако нег овако, а он му рече: "Немој да буде ка' кожун Стојанов." Зато занацију о шта не служи учити.

БАСМЕ

Кад се што коме "догоди", радећи на светац, рећи ће, да га је покарао светац, и одмах трчи врачарици, а она већ зна свакој боци изрећи басму, као што и љекари различне болести лијече различитим љекаријама. Ове басме, што их приопћујем, нијесу се чуле ни у цркви ни у школи, него ми је казивала **Стеванија Палошева** из Дубоке Буковице, село Парчића. Питао сам је, тко је њојзи то казао, а она ми рече, да је њезин прадјед био поп те се тијем басмама служио најместо књига и свијету с њима молио Бога.⁽¹⁾ Кад ми је она казивала ове басме, заклињала ме је, да их никоме овдје не кажем, јер вели, тко би сазнао, што и она зна, онда она више ништа не би знала. Стеванија про године за ово басмарење ухвали лијепијех новаца. На свакој басми, кад је сврши, изговори: "Бољетица, кад је плаћена, Богу је позлаћена; а неплаћења, Богу је повраћена."

1. Од урока. а) Урок уријече, а урочица одријече. Урок сједи на прагу, а урочица под прагом; урок скочи, урочицу спрчи. Стеваније (или коме се баје), рабе се Божије, не дотрчи! Одлаз'те, уроци немили, одлаз'те, уроци несретни, одлаз'те од Стеваније, рабе Божије, одлаз'те, заклињем вас 'Ристом и часнијем крстом! Два урока потекоше, три анђела претекоше; они мислише, да ће Стеванији, раби божијој, нешто бити. Даде господ Бого: не бијаде ништа, нег остаде здрава, ка и од своје мајке кад је пала. Излаз'те, заклињем вас небеском висином; излаз'те, заклињем вас земаљском ширином! Излаз'те из очију, из ушију, из косјерица, из рамена, из леђа, из прегиби, из пете; одлаз'те по свијетку кано чела по цвијетку, ка вијори по гори, ка муње по води, ка жарко сунце и мјесече и по гори и по води. О, мили Боже, без тебе се не може! На свијету трога нема, на мору моста, ни у камену мозга, ни на гаврану биљега, ни на Стеванији, раби Божијој, урока.

б) Три уријечу, један одријече: Кристос, син Божији, отац и син и дук свети, амин, Стеванији, раби Божијој, да остане здрава, ка и од своје мајке кад је пала. Свиловске, сатанске, бјесовске зле душе, чинилице и вјештице ноћнице и простијеле, излаз'те заклињем вас оном душом, која међе преорава, и с оном душом, која псе продава! Излаз'те! Ако не ћете изаћи, ја ћу вас и више клети, занавише св. Кузмом и Дамјаном. О Боже и свети Кузме и Дамјане, љекари Божи, који по свијету 'одасте, лијека носаште, помоћ даваште, плаће не узимаште, излијечите ми Стеванију, рабу Божију службеницу. Богу се тужи, мајку Божију служи: Мајко Божија, раскрили крила своја, окрили ми Стеванију, рабу Божију службеницу, излијечи је од свакога тешка бола, урока, алака, зазора, наступа, намета од виле, вјештице, проклетције' очију, да Стеванија, раба Божија, остане здрава, ка од своје мајке кад је пала. (Сад се говори до девет пута "три уријечу, један одријече".) Кристос, син Божији. Одлаз'те од Стеваније, рабе Божије, у високе висине, у дубоке дубине, ће се цркве не граде, летурђија не говори, анђели не долазе. Одлаз'те, заклињем вас 'Ристом и часним крстом.

2. Од поганца. Свети Стеван путем 'ођаше, у руци капу носаше и за собом Божијега коњица вођаше и понизно се Богу моли. Ту се роди господ Бог; господ Бог проговори: "Свети Стеване, 'Ристови ђаконе, што ти путем 'одиш и у руци капу носиш, и за собом Божијег коњица водиш, и понизно се Богу молиш?" Свети Стеван проговори: "Господе, ево Бога молим и у руци капу носим, ал не морем да проведем коњика од отока тешка бола поганца, јер ми се коњику начинио поганац." Господ му Бог проговори: "Свети Стево, 'Ристови ђаконе, откин'де ти три зубљице мрамора камена, од тог студеног камена, па прекрижи Стеванији, раби Божијој, нека од ње одлазе отоци, ка од водице потоци, ка вијори по гори, ка муње по води, ка жарко сунче и мјесече по гори и по води, и реци јој три пута: отац и син и дук свети, амин, Стеванији, раби Божијој, молим ти се, у те се увам, излијечи ме од проклетога бола поганца. Ва имја оца и сина и светога дука, амин.

3. Од отока. Свети Томе путем 'оди и у руци коња води. Њега сретете свети Петар: "Ће си био, свети Томе?" - "Био код Стеваније, рабе Божије. Стеванију је нога забољела, Стеванију одбољела, а црну земљу забољела." А говори свети Петар: "Стан' посједи, свети Томе! Стан' посједи на живцу камену и откини од камена

зубљицу живца камена и обнеси Стеванији, раби Божијој, нек од ње одлазе отоци, ка од водице потоци (даље као под 2). Поганче зањче, у за се час не зачо, брез имена погино. Заклињем те 'Ристом и с часним крстом, ђе те заста, ту те на раби Божијој неста. У Стеваније, рабе Божије, мања боца од макова зрнца, а лаганија, ако Бог да, од тичијег перца. Милом Богу вала, оста Стеванија раба здрава, ка и од своје мајке кад је пала. Отац и син и дук свети, амин.

4. Кад заболи сиса. Два анђела путем 'одише, једној жени до'одише и они њојзи говорише: "Добра вече, Божја жено!" Свети Петар проговори: "Би ли ми могли туте преноћити?" Она њима проговори: "Богом теби, свети Петре, не морете о'ђе преноћити, јер вам немам шта дати вечерати, него купуса неварена и просенице непечене." Проговори свети Петре: "Богом теби, Божја жено, ми ћемо вечерати купуса неварена и просеничине непечене, црну ћемо земљу простирати, а студени камен по' главу врћи, а штуром ћемо се покрити." До помоћи жена здрава бијаде, од помоћи сиса заболи је. Ал говори свети Павле: "Богом теби, свече Петре, жену је сиса забољела; какву ћу дати љекарију?" Ал говори свети Петре: "Богом теби, свети Павле, свети Павле, мили брате, откин'де ти три зубљице мрамора камена, од тога студеног камена узми трима прстима, крстом својим па прекрсти Стеванији, раби Божијој, и закуни именом мојијем: Устат ће Стеванија, раба Божија, здрава, ка и од своје мајке кад је пала. Отац и син и дук свети, амин."

5. Од пришта. Увен', боло, усан', боло! Ђе се бола роди, ту се Кростос згоди; доклен Кростос дође, ова бола прође. Кростос прекрсти десницом руком: Стеванија, раба Божија, оста здрава, ка и од своје маке кад је пала. Увен' боло, усан' боло! Ту ти није станка ни до бијела данка, а дуго и до ноћи море Бог помоћи: оста Стеванија, раба Божја, здрава, ка и од своје мајке кад је пала. (Сад се стисну зуби и говори овако оштро:) Одлази, несретниче несретни и отровниче отровни, који нијеси с оцем створен, нит си с мајком рођен, у за се час ти не зачо, без имена, ако Бог да, сад погино! Оста Стеванија, раба Божија, здрава, ка и од своје мајке кад је пала. Ва имја оца и сина и светога дука, амин. Ђе те заста, ту те на Стеванији, раби Божијој, неста!

6. Од поганице. пијевац пјева, да сване, а поганицу тарем, да сатарем, пљувачом ташчицом; она ће је сатрати и отален са Стеваније, рабе Божије, изагнати: из мозга у кости, из кости у месо, из меса на кожу, из коже на длаку, из длаке на траву, из траве у ону злу кућу, ђе во не буче, ђе крава не риче, ђе овца не блеји, а коза не дречи, ђе пијевац не пјева, куца не лауца, а маце ђе не мауца. (Сад се стисну зуби, а гласом се љутим говори:) Одлази, губавицо губава, одлази, несретнице несретна, одлази, железнице железна, из мозга у кости и т. д. Заклињем те су четрдесет мученика, и заклињем те су четрдесет апостола, заклињем су четрдесет богоносије' Марија и великим петком, и ускрсним свецом, и неђељом, Божијем даном, и црквом, Божијем 'рамом, излази, несретнице несретна! Ено иј сједи девет у доцу на стоцу, носе девет трновије' колаца, сикира, мотика; они ће тебе сатрати и отален са рабе Божије изагнати. Излази, поганице погана, крви немила, ту ти није станка ни до бијела данка, а дуго је и до ноћи може Бог помоћи. Излази, заклињем те с оном душом, која мргине (међе) вади; заклињем те с оном душом, која пријатељске

торбе премеће, излаз', не засти, не заспи, ране не начини, нити је туге твог имена ни твога спомена! Излази, куд си ушла, ондак и излази, и излази, заклињем те киком удовичком и образом лијепе ђевојке! Ја те туге оставити не ћу, не мртви тела, не кини тела! Куд си ушла, онда и излази, заклињем те су четрдесет мученика и т. д. Ето и заклињем те св. Кузмом и Дамјаном, Божијем љекарма, да излазиш из мозга у кости, из кости у месо и т. д., Излази светијем аранђелом Микајилом, затјечем те с велијем Ником путником, он ће тебе сатрати и отален одагнати; заклињем те светијем Данијелом и св. Шпиридоном, и заклињем те светим Гњатијом богоносцем, он ће тебе сатрати и отален одагнати; и заклињем те светим Јаковом, Божим братом, излази, несретнице несретна; заклињем те са четрдесет и четири младијоца; излази, затјечем те светим Глигоријем богославом, Јованом златоустом и Василејом великим; излази, заклињем те сретенијем и обретенијем и светим Јованом Крститељом. Ето теби светог Јове Крститеља, он ће тебе изагнати из мозга у кости, из кости у месо и т. д. Излази, заклињем те светим Тривуном, он ће тебе сатрати и отален изагнати из мозга у кости, из кости у месо и т. д. (Тако свијем свецима се заклиње и крижа руком десном, а лијевом обочи му на тијело, и болесник мора да што у цркву даде, као: чиста тамјена оли да свијећу купи, а то преко онога, тко баје.) Заклињем те светијем Луком лучитељем, који лучи праве и криве душе; ево получи и поганицу, сјечу жигавицу, од Стеваније, рабе Божије, излази, поганицо погана, крви немила, ту ти није станка ни до бијела данка и т. д. (Ово се увијек заклиње по свецима онијем, који редом долазе, па најкасније се сврши, као што гласи прва басма о уроцима: "Не трагај ми жила, не скупљај тела" и т. д.)

7. Од жутјанице. Помози ме, Боже и мајко Божија! Стеванија сан заспа, на њој жуја не заспа. Ако ли је и заспала, пречистом мајком Богородицом разаспала. И она се на три стране разабрала, што нема иј на свијету: на мору моста, ни у камену мозга, ни на гаврану биљега, ни на Стеванији, раби Божијој, мртвила ни жутила. Излази, жујо жутјанице, не жути тела, не ранави меса, не трагај жила, нег' излази из очију, из ушију, из косјерица, из рамена, из леђа, из прегиби, одлази по свијетку кано чела по цвијетку, ка вијори по гори (и т. да. како је прије речено). Излази, заклињем те су дванаест богоносније' Марија: оне ће те сатрати и одавлен са Стеваније, рабе Божије, изагнати. Излази, несретнице несретна, излази, жујо отровна, заклињем те оном душом, која криво зајам враћа, и заклињем те оном душом, која међе преорава и псе продава. Излази, заклињем те са дванаест цркава и олтара, излази, жујо жутјанице, заклињем те су четрдесет мученика, и заклињем те су четрдесет апостола, излази, несретнице несретна, излази, отровнице отровна, не жути тела, не мртви тела, кости јој не пребијај, крвце јој не испијај. Заклињем те, жујо жутјанице, 'Ристом и часнијем крстом! Ево дрвце тисово, оно је синоћ листало, ова је јутрос жуја пропала, а млада јој не постала. Излази, несретнице несретна, излази, отровнице отровна, не жути тела и т. д.

(Завршујући црнијем се концем измјери тијела ширина и дуљина, почињући мјерити од врха главе до дну пете, а од прста врха у лијеве руке средњега па до другог прста исти конац доклен треви. Ако је чељаде здраво, конац мјерећи насукрст преко чељадета буде једнак, ако се здраво изађе мјера у ширину а у

даљину једна те једна; ако ли је чељаде болесно макар од шта, она мјера не може изаћи крају, бива тијело шире про руку; тога је болест разглавила. Ову врачарицу да је макар тко зовне, одмах га мјери концем, па ако тијело одговара мјери конца, онда га не боли ништа, ако ли је шире тијело, т. ј. од врха прста средњега па тако до другога; али ако је тијело болесно, онда конач досеже до по прста, а не до врха. Онда се концем замота траве гркице један струк, па се тијем концем и травом по болесниковој глави тамо и амо раздјељива по коси и говори она басма, што је прије речена, мјери се концем три пута на дан, догод тијело дође на мјеру. Жутјаница се може укелечити, кад вијор се завије, или кад се цуре или жене мију, те да на њево мило тко босом ногом стане, одмах се ухвати. Сваки пут, кад се концем мјери тијело, онда се баца на ватру те опет другијем мјери и т. д.)

8. Кад вода стане. Овда тече Дунај вода, овђе расте дрво имширово, на њој ниче дрво машниково. Туте сједе три ђевојке, једна вели: "Ајде, водо, низбрдо!" Друга рече: "Ајде, водо узбрдо!" Трећа рече: "Теци, водо, старом јажом, куда си и прије текла."

9. Од мадруна. Желдац, по Богу отац, ајде на мјеру, ка Кристос на вјеру! Заклињем те 'Ристом и часним крстом, ти сави своје тракове, ка мајка Богородица своје власове! Желдац и по Богу отац, сави своје ноге у трубицу, ка ђевојка кад кити киту у лулицу! Не мртви ми тела, не рањави меса, а не кидај жила, него сави своје тракове, ка мајка Богородице своје власове, а ђевојка своје гласове! Желим се прекрстити три пута крстом, а три пута трема другијем прстима.

10. Од материне. Материно, мајко и по Богу мајко! Иде материна улицом, а за њом Кристос круницом: "Стан', материна мјако и по Богу мајко, сави своје тракове, ка мајка Богородица своје власове!И прије ајде ти у шупљи бок, онђе ти је оставио господин Бог, да оставиш свој бол, да јој тела не мртвиш, да јој тела не киниш! Заклињем те су четри 'Риста и су четри еванђелиста, да одлазиш у шупљи бок, онђе ти је оставио господин Бог. Ти не вуци се ка змијурина, и не штитај ме ка жабурина, заклињем те 'Ристом и часним крстом, не мртви ми тела, не рањави меса, а не кидај жила! (Онда се стуче три чешља љутике - стући треба на живцу камену - па се привије на пупак; а поврига се на маслу једно јаје и три чешња љутике, исто стучене на живцу камену, па се метне на пупак; и поврига се на маслу три прста крува па се изије наштесце: тако ће јој проћи.)

11. Од грлобоље. (Учини се тројство о три прста, па самијем палцом три пута про уста се крижа и говори:) Ва имја оца и сина и дука светого! Отац и син и дук свети! Усан', боло, увен' боло! Ће се ова бола роди, ту се Кристос згоди; доклен Кристос ту дође, одма бола ова прође. Кристос прекрсти десницом руком, раба Божија оста здрава, ка и од своје мајке кад је пала.

12. Од главе сјеча. Пијевац пјева, да сване, сјечу тарем, да сатарем, пљувачом ташчицом: она ће је сатрати и раби Божијој изагнати сјечу из очију, из ушију. Сјечу сијеку на небу, а Стеванији раби падоше на земљу. Иде Кристос кроз Енбију гору, њега срета Христа Бога мајка. Кристос пита мајке своје: "Ће се јеси забављала,

мајко моја, од синоћ па до јутрос?" - "Не питај ме, 'Ристе сине мој, нег ми донеси моћи од помоћи од небеса; да ове ране обнесе, сјечу Стеванији да однесе отац и син и дук свети." Заклињем те Богом 'Ристом и са часнијем крстом, ђе те заста, ту те у рабе Божије неста! Милом Богу вала, да остане чила, ка је била, а да остане 'итра ка и вјетар! Мајка Божија с неба сађе, код Стеваније никакова бола не нађе, ни сјече, ни жигавице, ни тешке боле отровнице. Ва имја оца и сина и св. дука, амин. (Сад треба стући со и јаје бјеланце те метнути на повјесмо те њим привити на главу про чела па на слијепе очи.)

13. Од мицине. Мицо мицина, у тебе су три мужа: један ти је слијеп, други љем, трећи кљаст. Оста мица јаловица, оста Стеванија, раба Божија, здрава, ка и кад је од своје мајке пала. Мицо, у тебе је девет кожа: Нека буде од девет осам, од осам седам, од седам шест, од шест пет, од пет четри, од четри три, од три двије, од двије једна, а од једне пад ни једна! Уштрц мицо, заклињем те 'Ристом и часним крстом, ђе те заста, ту те места!

14. Од решепине. Решепина, решепина, не имала часа мала ни великог! Свети Пилипе и Јакове, ви сте љекари Исукрстови; како сте излијечили њега, тако сте полијечили рабу Божију службеницу. Богу се тужи, мајку Божију служи: Одлаз' отален, решепина, решепина! За колико ова церовина ође гори, за онлико рабу Божију решепина одболи. (Јер се зубље церове запале и држе, кад се баје, околу мјеста, гдје је.) Куда решепина ова пролазила, онуда са тебе одлазила. (Ово се по три пута узаманице изговори.)

15. Од страве. Кад се лијечи страва, стопе олова оли костера те баце у здјелу, која је пуна воде. Што се од костера и од олова створи и на што наличи, од онога се препало чељаде, те се говори ова басма: "Ој ти свети Иле громовниче, узми собом брата Пантелију и сестрицу огњену Марију, громом страву погодите и луњом је опржите!"

Страва се лијечи и чешњом лука су зрно соли. Цура из куће с тијем луком пред лијегање направи крст на челу, на бради, на рукама, иза шака и на жличици. Док се тако луком маже, пита жена друга: "Што то радиш?" - "Прећем страву." - "Бјежи, страва, убола те крава!" Овај се чешаљ лука и со запреће у ватру па се иде спавати.

16. Од јаштарице. Јаштарица је оно, кад се што напне са које стране језика па бочи, боли, оли жуља и сврби. Тој бољетици обично свак каже, на кога дође, да неко нешто на тога лаже: ако је с десне стране језика, да лаже мушко, ако ли је с лијеве, онда да женско. Да се опросте од такве јаштарице, да не зановећа на језику, пред лијегање жена једна машом (ожегом) згрће, као да преће ватру, тамо симо по огњишту прпа. Онај, на коме је та јаштарица, изађе надво и пита оне: "Што то прећеш?" Она одговара: "Прећем јаштарицу." Овај њој опет изванка одговара: "Прећи, прећи, нек изгори!" Тако три пута једно друго пита и једно другом одговара, па свак каже, да му одмах прође.

17. Од ударца. Узме се го нож па шапори кад на по гласа, кад у себи, да нитко не чује, овако: Ако је тко пао с парипа, оли се преврне из кара па се сатра, оли ако ли је тко коме надавао у леђа и бубреге, па ако је девет удараца, рече се: "Девет братаца, па нека буде од девет осам, од осам седам, од седам шест, од шест пет, од пет четри, од четри три, од три два, од два један, а од један ни један. Изађи, ударче, из 99 жглавака, из 88 рупа, из главе, из врата, из руку, из срца, из ногу, а занајвише из леђа, заклињем те Кристовом кошуљом, заклињем те светим калежом и жличицом од причешћа, заклињем те великијем Богом!" Говорећи ово вуче се голијем ножом по удареном од врха главе па до дна пете између руку, ногу, прста, врата и главе и на глас говорећи још ово: "Изађи у земаљске ширине и у морске дубине и у небеске висине, преко сто поља, преко сто шума, за девет брда, у пусту земљу и незнану међу, ђе пас не лаје, ђе свијећа не гори, ђе колијевка не љуља, ђе пракљеча не лупа, ђе моша не куца, изађи у неказано и непознато мјесто, преко виловскије' планина." Овако говорећи и вукући нож по сатрвеноме, па му се најкасније метне у уста скраја, кога он брже боље баци доље вичући: "Излаз'те!" и закала пљуцати за оним ножом.

Коментари

1. У прве земане су мало оли ништа попови знали читати и писати, него што напамет, коју молитву изрекли би коме над главом, па готова радња.

Рјечник мало познатих ријечи и израза

Саставили Светозар Борак, Ненад Косовић и Милош В. Миланко

А

ађунто - шеф села, кмет, кнез
ајдакати - викати: ајде, ајде!
ајдеш - ићи
ака - ограничење
ала - ајде
алабурда - изненадни напад
аљина - огртач, аљак
антрешел - ставити поврх свега
апошто - с посебном намјером
ара - обраћање магарадима
арамбаша - харамбаша
аргат - радник
арија - ваздух, зрак, дах

арлакање - лутање, тумарање, базање
атенто - стајати опрезно
атор - поштовање

Б

бабуљ - камен
бад - мотка за тјерање волова
базати - ходати, лутати
баја - буба, кукац
бајурити - говорити
бак - бик
бакра - лонац од керамике
балатура - баца, отвор на крову за дим
балаћ - врачар, валач
балота - пушчано зрно
бандати - бунцати, али и пробити нешто
бантовити - наговарати, облетати некога
банунање - бунцање
бара - баровито земљиште, ливада
барабанити - борити се
басрљати - тетурати, посртати
батела - најгора
башка - одвојено
бегенати - хвалити
бекина - кожа
бенавити - причати без смисла
беневреке - селјачке панталоне од сукна
бергати - прати цријева од јањета, а не и нешто друго
берекин - несташко
бештимати - псовати
бир-земан - од давнина, одвајкада
блашко - благо, стока
блекит - блека (стоке)
бодав - пун трња
бодбочити - оптеретити желудац
Бодо - деминутив од Бодул
Бодул - оточанин, острвљанин
бокун - комад
бота - група, скуп
брздер - нека посуда
брина - страна брда
бронзар - звонар (ован и др.)
бронзин - лонац од бронзе, туча
брубашати - дирати
бубла - комад нечега

бугарити - кукати за неким
бујурити _ говорити, причати
бук - крдо, стадо
букара - посуда за пиће од смрековог дрвета
буна и буница - обићи уздуж и попречијеко
Буњевац - погрдан назив за католика
буњиште - ђубриште
бурача - суд за вино од коже и дрвета, али и примитивна кошница од прућа и земље
бутига - дућан, трговачка радња
буца - рупа

В

вај - знати гдје је неко танак, знати некеме за бољку
вавијек - увијек
вавјестити се - зачудити се
вада - ружан, блесав, покварен, т. ј. свакав човјек
ваздукнути - умријети
ваки - овакав
валати - вјеровати
валинга - грешка
валити - хвалити
вамилија - фамилија, породица
ванка - напољу, вани
вапор - параброд
варити - кухати, кувати
вар'ћак - мјера за тежину
вацолет - марамица
вешта - слава, светковина, фешта
вештовати - славити, светковати
вешчати - слабити (од болести)
вижле - ловачки пас
виловито - "виловито мјесто" - мјесто гдје се скупљају виле; за човјека: склон маштању
вијетник - вијећник
вини - исти
виница - човјек богат вином
винта - чини винту - прави се
влака - равна површина, пољана
Влах, Власи, влашки - оvdје; погрдан назив за људе из унутрашњости Далмације без обзира на вјеру
водница - плоча крај улазних врата на којој стоје вучије, тј. дрвене посуде за воду
воли - множина од во, тј. волови
врагометан - склон шали
вргнути - ставити

врешко - свјеже, фришко
врзлати - врзмати се
вриг - сафт од пржења на уљу или масти
вригати - пржити
врндажити - бацити тако да се бачени предмет окреће у ваздуху
врцање - шуштање, раст (растиња)
вурбарија - несташлук, враголија
вурсет - срце, снага
вучац - модрина

Г

гадалина - лош, ништа човјек
гањатати - гатати, тумачити
гендар - ђердан, огрлица
гиљтати - требати
глаца - глад (од миља)
глети - гледати
год - светац, празник
годименат - празник
гол - исто што и "год"
голокрак - човјек голих ногу
гомилити - пузити, милити
грдан - велик, голем
греб - гроб
гребље - гробље
греда - литица, стијена
громоран - јак, снажан, корпулентан, крупан
грстити - не допадати се, и: гадити се
грунтија - земља
гудац - прасе
гујица - гузица, стражњица

Д

дво' - двориште, двор
деверте - забављати се
деветати - проклињати до деветога кољена, спомињати свака чуда
деворан - стран, човјек из другог села
деворачки - из другог села
деворац - странац, човјек из другог села
декати - говорити: де, де!
делвет - скупштина
делветовање - састајање
децимар - утјеривач пореза, дециме

диван - говор по души
диванити - говорити по души
димити - дувати, пувати
додијати - досадити
доимчати се - домоћи се, дочепати се
доклен - докле
доли - осим, ако
домакати се - одазвати се из куће
домале - ускоро
домене - поред, до мене
доренати - дотјерати (стоку)
дота - мираз
дошмигати - утрчати
дроб - трбух, али и трипице, тј. шкембићи
дроп - исто што и "дроб"
друговачије - другачије
дума - мисао
дуплијер - дугачка свијећа од воска (воштаница)
дурати - трајати
дут - види: кувин

Ђ

ђама - чељуст
ђежуити - језуити
ђеко - понеко
ђендар - жандар
ђенера' - генерал
ђендо - жандар
ђешење - намисао (има и облик: дешењ!)
ђита - група, скупина
ђувеглија - момак, човјек

Е

едан - један
едва - једва

Ж

жлица - кашика
жмар - чварак
жмирак - једна игра

З

заваљивати - захваљивати
завандисати - представљати
завица - заовица
завиштити - опчарати, зачарати
заврћи се - забацити нешто на рамена
забасати - залутати
загастити - задовољити
загојат - прљав
загојатно - прљаво од траве
загрњач - огртач
зађумити - ухватити зубима
зазбиљ - озбиљно
закалати - започети
закантати - умирити пјесмом некога или нешто
закопитити се - заврћи, множити се
занајвише - понајвише
зањушити - дознати, сазнати
заорњати - почети ваљати, свалити, сурвати
заплеће - залеђе
запћати - створити залиху, приметити
заруководати - одговорити од нечега
затаслачити - отесати грубо
затуљити - сакрити
заурњати - скупити храброст
заувано - сигурно
заушити - кад вјетар обухвати човјека са свих страна
зачагланити - завикати односно зацјевати у један глас
зачармити - обавити чалму
зачина - врста киселог млијека
заштркљати се - затрчати се
збабан - личити на жену
збакљати - на брзину нешто припремити
звика - чело
згоља - чисто, сасвим
здимити - бацити
земан - вријеме
зере - мало
зјела - здјела
змијар - човјек што хвата змије
зобница - торба, шареница

И

ижинати - измислити, пронаћи нешто
изболчавати - платити, али и: издржати
изисти - појести
излишити - наћи начина да се нешто даде
измуждијати - извући, измамити
изнебушити - препасти
иј - их, њих
имало - богат човјек
имбен - невјеран, лажан
ип - хип, трен, час
искежити се - насмијати се
испобекнути - рећи, извалити
испоравити - казати, рећи
испулчати - нашити дугмад на нешто
иштетити - покварити нешто
ишћерати - истјерати
ишчекулати - извући за уши

Ј

јаганчати - криво уписати, отети, зграбити
јака на зубу - јака на језику, језичава
јамити се - ослободити се
јарак - јарак, шанац али и оружје
јати - јахати
јеглен - шала
јеглендисати - шалити се
јецак - храна

К

кадрен - јак, снажан
казе - изнаказити се
кал - као
каламита - магнет
камара - соба, одаја
камаријер - собар, онај који пази на некога
каматар - човјек који даје зајам на камате
кандело - кандило
каница - тканица (извезени појас)
кантун - угао, кут
капац - способан
кар - сељачка кола, таљиге
карати - грдити
кароца - кочија

карта - хартија, папир; оvdје: геометарска карта
кашње - касније, послије
кашунѝ - сандучиѝ
квака - оvdје: начин, финта
квркељати - крчкати
кекетати - смијати се
клапузати - иѝи нескладно, трапаво
класти - сипати јело у посуду
клицање - чобанска игра слична хокеју на трави
ковијада - врат, затиљак
ковчег - шкриња, баул
кожун - кожни капут
козијач - козе
колати - играти у колу
кољуповина - свађа
контати - говорити односно пјевати
копоран - горњи дио одјеће, тј. капут с везом
копрчити - изненада пасти, пасти од ударца
корчулат - врста тесаног камена
крволочити - крварити, тешко радити
крвужина - локва истекле крви
крепати - угинути
кркалина - измет коња, магарета или мазге
крндија - мноштво
кртола - кошара
крув - крух, хљеб
крупа - туча
кувин - земље које припадају једном селу, без ораница и ливада, односно сеоска земља
кувињати - одговарати
кукови - стијене, и то високе
куљав - остарио, који личи на жену у другом стању
куљава - трудна
кундук - клозет, заход
кунтен - вољан
кураж - храброст
куреле-мереле - хоћу-нећу; би-не би
курити - иѝи (каже се за јело)
куркељати - крчкати
курма - цријева исјецкана на ситно
кусало - дио кашике којим се граби јело
кусати - јести халапљиво
кустоломити - иѝи преко врлети
кућани - укућани

Л

лабурати - говорити дубоким гласом
лад - хладовина
латити - украсти, здипити нешто
лаћеша - човјек испаране одјеће; одрпанац
лацманин - човјек из приморског града
лашње - лакше
лашун - крамп
лебарда - врста баце (види бацу)
лезина; ићи у лезину - ићи спавати
лемеш - дрвени плуг, али и метални
лепорт - рапорт
леста - види: теста!
летерати се - отићи, одлазити
личити - ударати неког да све праши
лиш - још
лода - лијенчина
лопар - лопата за хлеб
лубина - труп
луг - пепео
лукшија - вода са лугом за прање веша
лумбрела - кишобран
лућерна - уљеница; светиљка која се пуни уљем

Љ

ље - поштапалица, која се користи кад се хоће нечем да појача значење
љељен - јеленак
људа - прави човјек

М

ма - мада
ма - мах
магањат - човјек с маном
мазгин - јак, снажан човјек
маја - старјешица у кући
макина - машина, строј
ман - мада
манђа - јело
манистра - тјестенина
манити огањ - луда ватра; зачаран
мањжати - правити ситне кретње; мешкољити се
мањкати - недостајати, фалити
маренда - ручак
марчано - мартовско

мачкула - врста топа; мужар
машкаре - маске
маштанија - сањарија
мереле-куреле - хоћу - нећу; би - не би
мета - дохват, домет
миждити - једва свјетлити, једва пламсати (свијећа)
миритати - заслужити
митити - проћи мимо
момчуљак - момчић
мор - овдје: црн
море - може
мраморан - мамуран
мрчити - писати
мутап - врста вуненог покривача
мутрија - лице
мучати - ћутати, шутјети
мушкачине - мушкарци
мушкић - дјечак, дјечарац, младић
мушкићи - момци
муштранац - човјек са искуством

Н

навукодерити - страшно се наоблачити
нагиљати - наићи, натрапати
нагоница - натјеравање на пиће
надглаисати - расправљати, разглабати
најкашње - најпослије
најсколи - нарочито, особито
намечити се - навадити се долазити
напрдање - шаљив говор; набрајање без реда
напремаст - набрзину, површно, летимично
напретипати - изударати неког
наранција - мукташ, набигузица
наренати - натјерати
наталити се - надовезати се
натопрљити се - подигнути се
натутукнити - натукнути
начетати - сакупити се, окупити се
нева - снаја, невјеста
невар - штета, квар
недотрпаван - сулуд, суманут
недуперат - чист, некориштен суд и сл.
нож коричат - нож с корицама

Њ

њаучати - мјаукати

њев - њихов

њева - њихова

О

обарски - окружити некога тако да не може да се макне

обедити - обавити

обетати - обећати

облентати се - сакупити се

облица - обилно

облог - дио ограде гдје се чувају јаганци; пашњак

обрез - образ

обрлајтман - надпоручник

обршивати - извршавати, али и: правити шиљак на стогу сијена

ови - овај

огабати - окапати

огајати - огријати

огрдан - велик, крупан, повелик

огреда - ограда

одабелјати - истурити

одбаврљати - одлутати

одврћи - одмаћи свима, бити повише свију

одвуљати се - лагано отићи

одмашити - удаљити се, одмаћи

одниклен - ниоткуда

одрапити - оштро одговорити

одренати - отјерати

одсваклен - одсвакуда

одспоњавати - откопчавати

одсурнати - побјећи у гомилама

ојарићати - осути се на пр. по лицу оспицама

оквасити - мало попити

окушавати - кушати, мало пробати

оли - или

оломлани - преклани

омене-домене - с једне и друге стране

омршај - мрс

опашћати - склонити

опе' - опет

опучити - кренути

опушити - отјерати

ортисати - бити у орташтву, друштву

орцати - шумити
осален - од сада
осјен - сјена
осјећи - одсјећи
оспоњити - откопчати
отањгати - обојити сукно или платно
отарличати се - обрисати се
отипсат - обојан (сукно, платно)
отицати - трошити
отпаривати - отаљавати
отпрђен - не бити у вези
отражје - траг
очаведити се - мумифицирати се
очајати - осушити се, увенути
очати - ојкати, тј. у пјевању отезати "ој"
ошекендати се - опити се

П

палац - мјера за дужину
палац - палата, дворац
палаврити - говорити
паличати - тући танком шибом
пантивјек - памтивјек
параграв - параграф
пара - дах
парат - дио
патистати - престати
патрљак - скраћен прст, али и комад дрвета
пашарање - игра крај огњишта или ватре
паштекула - шамар
пенцер - ниша у зиду или мањи прозор
пења - слика
пепелити - нешто ружно рећи
пепеловати - казна у игри: онај који је изгубио, издувава пепео из кашике, тако да га на тај начин истјеран пепео засипа по лицу
пердо - дио намјештаја у ватреној кући
перити - чинити
петиљ - тужба
пештера - пећина
пизма - клевета; зловна ријеч
пијат - тањир
пињата - суд, посуда
пињур - виљушка
пир - врста жита које има тврду љуску
питурати - бојити, личити

пишман - похлепан
плашило - страшило
повезача - марама за главу
повраз - држач лонца
повригаљти - испржити
поврћи - оставити па заборавити
подворница - њива близу куће
под'окивати се - повремено ојкати
позвекетати - полудити
поклепити се - посрамити се
половник - вино измјешано с водом
поличати - свашта говорити, трљати
помагање - запомагање
помијоц - помељар
поцјеполити - направити двије половине од нечега
поревенати - заједнички куповати јело
порт - лука, пристаниште
послув - послух
пот - зној
потајирити - зарастати, стишати, устојати се (све о рани)
потекe - мало
потиштити - нанишанити, нациљати
поточити - објесити нешто о клин
почитак сунца - залазак сунца
почтивати - поштивати
пошешати се - казнити са вражије стране
поштркљати - бјежати, односно трчати под нападом обада
праз - ован за расплод; ован мркач
првотач, на првотач - прво виђење
прга - нешто суво; труд за паљење ватре
прдачина - шала, спрдња
предикање - поучавање
премељушавати - спарушавати се
преша - журба
прешити - журити
пржун - затвор
призирења - привиђења
призрети се - приказати се, привиђати се
приатељ - пријатељ, женин отац
пријеклод - преклад (четри камена на огњишту)
пријеточ - став дочекивања
припрежати - нешто пратити погледом с намјером да га се домогне
приренати - дотјерати
притрунити - набацити
пришкрбати се - привући се
пришмугати се - привући се

прлашушнија - превара
про - преко
проблачити се - преоблачити се
провиднути се - старати се
провиђати се - сналазити се
провиђети - снаћи се
проврти - пробити се кроз препреку, рецимо: густиш
проносак - прво јаје од младе кокоши
просексија - литија, процесија
просјенити се - пропасти
проћекнути се - протегнути се
прочка - опроштење
прошишијун - литија, процесија
прошће - грање, пруже
прст кажипут - кажипрст
пртен - свако платно које није од вуне
прџија - мираз, дота
прч - расплодни јарац
пуздрџити - бацити се каменом за неким али и: ићи
пула - пура
пуле, мн. пуладија - младо односно, млади од магарца
пуљкати - крчкати
пурлити - тјерати
пустелекати - лутати
пустиња - сваки слободни простор у природи
пуца - дугме од метала
пуцатање - ријетка пуцњава
пушкарица - пушкомет

Р

радња - рад
разалатити - раставити се; распасти се
разбашијати се - раширити се
развижитавати - разгледати
рамадела - калауз
раскопунити се - раширити перје; правити се важан
расод - купус за расађивање
рачати - уговорити
рбина - све што је старо
регнути - казати, рећи, проговорити
релој - сат
репушина - перје
решта - вијенац
Ркаћ - погрдан назив за православног
робљач - службеник који утјерује порез

рози - рогови
рола - група
ром - хром
роца - раса
руња - длака
рупити - доћи, банути

С

сантелет - врста круне
сапон - (с)вежањ
саренати - утјерати
сатрта - очишћена
свр - поврх, изнад
се(доба) - ово(доба)
седно - свеједно
сељанац - човјек из истог села
серњак - заход, клозет
сичен - некакав отров
сигур - сигуран, безбједан
сигурије - сигурније, безбедније
силесија - гомила
сињал - знак
сјекац - сјекавац
сјетан - пажљив
скоруп - кајмак
скута - врста киселог млијека
слаптати - на брзину се окупити
слиши - приличи
смести - уклонити
смиј - смијех
смојданити - уништити; свршити с неким
сновати - постављати основу код ткања
сопра - софра, ниски сто у сељачкој кући
сперити - учинити
споради - због; ради; насупротив
спорашта - због чега
спрежа - прамен, уплетај
спрцати - навалити
спужалина - пужева кућица; празно
спутолити - сакрити
стан - тор, бачија
старјешина - домаћин
старјешница - домаћица
стегни - свјежи крајеви од меса
столац - треножац

столица - види: софра
страк - страх
струка - дио одјеће
сувотина - пост
сугранут - луд
сугреб - мјесто гдје је пас загребао земљу и које се сматра нечистим, вражијим мјестом, на које се пази да се не угази
судовије - суђе, посуђе
сук - грана
сумити - наумити
супјан - припит, мало пијан
сушити - не пити, уздржавати се од пића, тј. врста поста

Т

таврљати - викати
тадај - тада
такуин - новчаник
таља - награда
тамјен - тамјан
тара - ткалачки стан
теке - тек, једва
телуд - тупи дио ножа
теста - цеста
тије - тих
тикула - цигла, опека
топ - изненада
торбак - торба
трабаљика - војничка труба
трапати се - прљати се
трбоноша - хранилац
трацкати - жубити, цмакати
тревити - сусрести
тромбун - врста пушке
тропа - тешко, љут
тропати - тешко се (љуто) клети
тувити - памтити
тук - колац којим се млати жито
тука - ћурка, пуран
туте - ту

Ћ

ћа - полазити
ћако - свекар

ћапати - ухватити
ћаћа - отац
ћеип - ћеиф
ћокати - вабити, дозивати пса
ћонути - пецнути, ујести
ћуктер - слатко од маста
ћула - трбух
ћулати - гурати
ћурликати - добро отпити
ћустук - мотка; дрвени стуб
ћутити - осјећати

У

убрусити се - натећи у лицу
увано ћето - сасвим сигурно
увечерити се - добро се смркнути
уводе - уходе
увочи - уочи
уврат - на почетку и на свршетку дана или седмице или пак године
удес - лош знак
удрискати се - засрати се
узаманице - узастопице
узригивати - тјерати на повраћање
у игар атакир - трком
укелечити се - дохватити се
улуњити се - притајити се
ума - одмах
умити - мислити
унијети - схватити
уноћати се - ноћ се усталила односно ноћ је одмакла
уњага - мјера за тежину
уњигавати - умиљавати се
упиждрити - загледати се у некога са жељом
урисати - урећи
усићити се - стајати на једном мјесту
усовно - јако (за вино)
устројити - опчинити, зачарати
усудити се - зачудити се, изненадити се, укочити се од изненађења
устакнути - ставити (капу на главу, на примјер)
утиштити - нанишанити
утувити - запамтити
уца - обичава
уцати - обичавати
ушићити се - усједити се
уштијати - видјети, угледати

Ц

цака - стакло
црвкати - љубити, цмакати
цемуљика - стабљика кукуруза
цигла - свака
цико - уз, поред
цимер - гвожђе у плугу
цицвара - врста јела од кукурузовог брашна и скуте
цоке - ни рјечи
цукар - шећер
цуктити - сисати
цуца - бала, мосур

Ч

чампре - канце
чаратаница - врачара
чвакати - кљуцати
чела - пчела
чела - цијела, на пр. чела истина
черјен - сљеме на кући
чесов - неки
чесова - некаква
чешати - јести
чурутати - погрешно, треба: чутурати - пити као из чутуре
чушљати - јести

Џ

цалапина - дио ногу
цида - храбар, здрав, јунак човјек
цидимица - групно, скупа
цудијански - јудејски

Ш

ш - с
шапоркати - шаптати
швикутати - звиждати
шест - лик; "доћи на шест" - доћи к себи
шиба - пушка једноцјевка
шијун - киша с вјетром
шиматорија - гробље

шиник - мјера за количину за житарице
шишља - лутање (пси се пуштају у шишљак)
шкале - љестве, мердевине
шкаљ - ситан камен, шодер
шкатула - кутија
шклоцати - пасти, грести, чупати
шкобо - задњи у игри
шкрб - брига, скрб
шкриљ - камен који је згодан за бацање
шкриљак - шешир
шкриљанца - мјера за дужину, односно она дужина на коју се човјек може бацити каменом тј. шкрижем
шкровача - завијача: буба која напада виноград
шкуделица - мала посуда; шоља
шљеме - сљеме
шмркнути - мало попити
шолда - новчић
шпацко - господин, човјек разрезаних хаљина
шпицалија - лијек, али и апотека
шпорак - прљав
штадиер - цестар
штокуда - свагдје
штраљиге - тумачења
штрандати - тумарати, лутати
штроцити - оманути
штув - љут
штукићати - врста магарећег гласа
штурмати - јурнути, полетити
штуц - пушка набијача, једноцјевка
шћето-нето - тачно, истина
шћукати се - повјерљиво се састати, збити се, окупити се
шуверини - шибице
шудар - марама
шукада-букада - заумне ријечи, тј. ријечи без значења, али са одређеном улогом у ритуалу говора
шуњка - њушка
шупаљ - врста колача
шупељак - исто што и шупаљ
шушак - крпуша; израз: шушак ми је за увом и расте ми капа - значи: страх ме је и коса ми се диже на глави
шушањ - опало лишће
шушпет - "метнути на шушпет": постати опрезан

